

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

Część II

nr 122

Warszawa 2008

Michał Dudek

Agnieszka Wrzochalska

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

Część II

*Autorzy:
mgr Michał Dudek
dr inż. Agnieszka Wrzochalska*

*Redakcja naukowa
prof. dr hab. Alina Sikorska*

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2008

Autorzy publikacji są pracownikami naukowymi
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu
**Zróżnicowanie regionalne w rozwoju rolnictwa oraz jego wpływ
na problemy ekonomiczne i społeczne obszarów wiejskich**
w zadaniu *Czynniki marginalizacji i konkurencyjności w strukturze
społeczno-ekonomicznej polskiej wsi po akcesji do UE*

Celem pracy jest określenie zakresu i skali wpływu na gospodarstwa indywidualne
środków finansowych udostępnianych w ramach programów wsparcia WPR.

Korekta
Barbara Walkiewicz

Redakcja techniczna
Leszek Ślipski

Projekt okładki
AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-60798-95-9

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
tel.: (0 22) 50 54 444
faks: (0 22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>*

Spis treści

	Strony
1. Klasyfikacja gospodarstw według makroregionów	7
1.1. Gospodarstwa rolne w makroregionie środkowozachodnim	7
1.1.1. Beneficjenci Programu SAPARD	8
1.1.2. Płatności do gruntów ornych	9
1.1.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich	11
1.1.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”	14
1.1.5. Wsparcie rynku owoców i warzyw	16
1.2. Gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim	21
1.2.1. Beneficjenci Programu SAPARD	22
1.2.2. Płatności do gruntów ornych	23
1.2.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich	25
1.2.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”	28
1.2.5. Wsparcie rynków owoców i warzyw	30
1.3. Gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim	34
1.3.1. Beneficjenci Programu SAPARD	35
1.3.2. Płatności do gruntów ornych	36
1.3.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich	38
1.3.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”	41
1.3.5. Wsparcie rynków owoców i warzyw	42
1.4. Gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim	47
1.4.1. Beneficjenci Programu SAPARD	48
1.4.2. Płatności do gruntów ornych	49
1.4.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich	51
1.4.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”	54
1.4.5. Wsparcie rynków owoców i warzyw	55

1.5.	Gospodarstwa rolne w makroregionie północnym	60
1.5.1.	Beneficjenci Programu SAPARD	60
1.5.2.	Płatności do gruntów ornych	62
1.5.3.	Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich	63
1.5.4.	Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”	66
1.5.5.	Wsparcie rynków owoców i warzyw	68
2.	Klasyfikacja gospodarstw według najmniejszego i największego poziomu wsparcia	72
3.	Opinie ankietowanych rolników na temat sytuacji gospodarstw rolnych po akcesji Polski do EU	84
3.1.	Ogólna ocena zmian w gospodarstwach rolnych po akcesji Polski do UE	85
3.2.	Pozytywne i negatywne skutki akcesji Polski do UE dla gospodarstw rolnych	87
3.3.	Czynniki wpływające na opinie rolników	90
	Podsumowanie i wnioski	94
	Aneks tabelaryczny	104
	Literatura	123

1. Klasyfikacja gospodarstw według makroregionów i programów wsparcia

1.1. Gospodarstwa rolne w makroregionie środkowozachodnim

Jest to makroregion obejmujący województwa kujawsko-pomorskie i wielkopolskie. Jest on uważany za stosunkowo najbardziej rozwinięty rolniczo. Jak wynika z badań ankietowych IERiGŻ-PIB, na jego terenie położone są zasobne i silne ekonomicznie gospodarstwa rolne. Kierunek produkcji w tych gospodarstwach częściej nastawiony jest na produkcję zwierzęcą niż roślinną. Relatywnie duży areal ziemi rolniczej, pozostający w dyspozycji rolników, powiązany był na ogół z wynikami ekonomicznymi gospodarstw, mierzonymi wartością produkcji towarowej na jednostkę produkcyjną. Z badań prowadzonych w IERiGŻ-PIB wynikało, iż na terenie województw kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego występowało relatywnie najwięcej gospodarstw rolnych o dużej skali produkcji towarowej (42%). W opisywanym makroregionie odnotowano jednocześnie najmniejszy udział gospodarstw, w których nie wytwarzało się produktów z przeznaczeniem na rynek. Wysoka wartość sprzedawanej produkcji rolniczej łączyła się również z relatywnie wysoką wydajnością pracy, mierzoną stosunkiem wartości produkcji sprzedanej do jednostki powierzchni (1 ha UR) i na jedną osobę pracującą w rolnictwie. Wskaźniki produktywności czynników produkcji dla gospodarstw makroregionu środkowozachodniego były najwyższe w kraju. Osiągane nadwyżki ze sprzedaży produkcji rolniczej stosunkowo najczęściej były przeznaczane na inwestycje w trwałe majątek produkcyjny. Świadczy o tym fakt dużego rozpowszechnienia w makroregionie środkowozachodnim właścicieli gospodarstw dokonujących zakupu środków trwałych i wykonujących prace budowlane (57% ogółu rolników) oraz jakość wyposażenia warsztatów rolnych. Zebrane przez IERiGŻ-PIB dane dokumentują m.in., że ponad 36% gospodarstw rolnych było dobrze wyposażone w środki transportu i maszyny do produkcji rolniczej.

Według danych GUS, w 2007 roku na terenie tego makroregionu znajdowało się 209 025 gospodarstw rolnych, które skupiały 2454,4 tys. hektarów UR. Oznacza to, że 11,6% gospodarstw oraz 17,4% UR w kraju znajdowało się w tym makroregionie. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w 2007 roku wynosiła 11,7 ha UR. Od 2002 roku wielkość ta wzrosła o 0,3 ha UR (Zestawienie A.1, aneks tabelaryczny).

1.1.1. Beneficjenci Programu SAPARD

W celu pozyskania środków w ramach pomocy finansowej Programu SAPARD w opisywanym makroregionie zawarto 4813 umów, co stanowiło jedną piątą ogółu umów w kraju oraz jedną piątą kwoty wypłaconej pomocy finansowej. W latach 2004-2006 na teren tego makroregionu pozyskano 1 432 657 tys. zł (Tabela 1.1 i Tabela A.1).

Tabela 1.1. Kwota dokonanych płatności w makroregionie środkowozachodnim w ramach Programu SAPARD w latach 2004-2006 według wyróżnionych działań

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem
	w tys. zł			
Ogółem	259 021	38 6933	786 684	1 432 657
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	100 867	133 547	263 395	497 809
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	97 096	27 593	138 390	263 079
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	53 644	183 380	333 639	570 663
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	7 414	42 413	51 260	101 106

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Najwięcej środków pozyskano na rozwój infrastruktury wiejskiej oraz poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych.

Na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2) pozyskano 263 079 tys. zł. W ramach Schematu 2.1 dotyczącego *Restrukturyzacji produkcji mleka* udzielona pomoc na jedno zrealizowane przedsięwzięcie wahała się od 74,5 do 85,5 tys. zł¹, w schemacie (2.2) *Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych* od 79,9 do 86,6 tys. zł oraz w schemacie (2.3) *Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych* – od 39,7 do 42,6 tys. zł (Tabela 1.2).

Przedsięwzięcia podejmowane w ramach Działania 2 (*Inwestycje w gospodarstwach rolnych*) realizowane były w gospodarstwach rolnych makroregionu środkowozachodniego, które osiągały relatywnie wysoki poziom dochodu rolniczego (Tabela A.3).

¹ Średnia kwota przypadająca na jedno przedsięwzięcie w województwie.

Tabela 1.2. Średnia kwota udzielonej pomocy oraz średnia wysokość kosztów kwalifikowanych na przedsięwzięcie w makroregionie środkowozachodnim w Działaniu 2. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* według wyróżnionych schematów i województw

Wyszczególnienie	Udzielona pomoc*	Koszty kwalifikowane**	Średni roczny dochód rolniczy beneficjentów***
	w tys. zł		
Restrukturyzacja produkcji mleka			
Kujawsko-pomorskie	74,5	150,4	65,5
Wielkopolskie	85,5	174,1	65,5
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych			
Kujawsko-pomorskie	86,6	175,2	74,3
Wielkopolskie	79,9	162,8	97,6
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych			
Kujawsko-pomorskie	39,7	85,1	84,3
Wielkopolskie	42,6	92,1	106,1

średnia w Polsce: * 54,7 tys. zł, ** 82,8 tys. zł, *** 79,1 tys. zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

1.1.2. Płatności do gruntów ornych

W opisywanym makroregionie w pierwszych latach wprowadzenia uproszczonego systemu dopłat do gruntów ornych z tej formy pomocy skorzystało ponad 90% gospodarstw. Był to najwyższy odsetek w porównaniu z innymi terenami, makroregion ten charakteryzował się także największym w skali kraju odsetkiem powierzchni objętej dopłatami. Średnio na jeden złożony wniosek przypadało 14,2 ha deklaruwanej powierzchni, wobec średniej dla Polski 9,6 ha (jednolita płatność obszarowa) oraz blisko 13 ha deklaruwanej powierzchni średnio na jeden złożony wniosek o dopłaty z tytułu uzupełniającej płatności obszarowej (średnia dla kraju 8,9 ha). Oznacza to, że deklaruwana powierzchnia na 1 złożony wniosek była większa niż średnia wielkość gospodarstwa w makroregionie – 11,4 ha.

Do gospodarstw rolnych tego makroregionu z tytułu płatności obszarowych napływała corocznie jedna piąta ogółu środków finansowych przeznaczanych zarówno na jednolitą płatność obszarową, jak i w ramach uzupełniających płatności obszarowych na uprawę wybranych roślin (Tabela 1.3 i Tabela A.4).

W latach 2004-2006, w celu otrzymania dopłat gruntowych rolnicy składali rocznie po około 190 tys. wniosków (Tabela 1.4). Zrealizowane dotacje średnio na 1 wniosek wynosiły od 2959 zł w roku 2004 do 3887 zł w roku 2006 (jednolita płatność obszarowa) oraz w ramach uzupełniającej płatności obszarowej odpowiednio od 3710 zł do 4039 zł. Z nielicznych gospodarstw tego makroregionu, w latach 2005-2006, wpłynęły do ARiMR wnioski o dopłaty do uprawy wierzby i róży bezkolcowej. W tym przypadku średnio na jeden złożony wniosek przypadała kwota ponad 5,6 tys. zł (Tabela 1.5).

Tabela 1.3. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie środkowozachodnim

Kampania	Jednolita płatność obszarowa	Uzupełniająca płatność obszarowa	
		chmiel	inne rośliny
w tys. zł			
2004	567 804	208	698 032
2005	615 897	178	693 506
2006	756 389	205	771 197

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.4. Złożone wnioski oraz kwoty zrealizowanej dotacji (w zł) w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie środkowozachodnim

Kampania	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
2004	191 895	188 205	2 959	3 710
2005	196 232	192 978	3 139	3 595
2006	106 043	191 010	3 887	4 039

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.5. Wnioski i przyznane dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w makroregionie środkowozachodnim

Kampania	Złożone wnioski		Przyznane dopłaty		
	liczba	powierzchnia (w ha)	liczba beneficjentów	kwota wypłacona (w zł)	średnio na jeden złożony wniosek (w zł)
2005	77	1 233,6	36	211 741	5 882
2006	72	1 435,4	69	389 320	5 642

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W roku 2006 po raz pierwszy Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa uruchomiła oddzielną płatność z tytułu produkcji buraków cukrowych. Z opisywanego makroregionu wpłynęło 21 396 wniosków o przyznanie tego typu płatności. Oznacza to, że jedna trzecia wniosków w kraju pochodziła z województw kujawsko-pomorskiego i wielkopolskiego. Kwota płatności cukrowej wyniosła ogółem w makroregionie 143 172,7 tys. zł. Tym samym gospodarstwa rolne położone w tym regionie zajmujące się uprawą buraków cukrowych pozyskały w ramach tego dofinansowania około jednej trzeciej ogółu przyznanej kwoty. Średnio na jeden wniosek przypadło 6 692 złote (średnio w Polsce 6 552 zł). W roku 2007 rolnicy z tego makroregionu złożyli 1710 wniosków o przyznanie płatności do upraw roślin energetycznych, co stanowiło blisko jedną piątą wniosków złożonych ogółem w kraju.

1.1.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

O przyznanie *rent strukturalnych* w tym makroregionie wystąpiło 9 906 rolników. Na 1000 gospodarstw rolnych w przypadku 47 złożono takie wnioski.

Tabela 1.6. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie środkowozachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
w liczbach bezwzgl.	9 906	47	9 050	300	9 055
odsetek (Polska = 100)	17,0	32*	16,9	15,8	16,9

* złożone wnioski na 1000 gospodarstw ogółem Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Był to najwyższy wskaźnik w kraju. Pozytywnie rozpatrzono większość podań (Tabela 1.6 i Tabela A.7). W konsekwencji 9 055 gospodarstw zmieniło właścicieli. Ogółem przekazane gospodarstwa obejmowały 100,4 tys. hektarów. Większość powierzchni zasiliła obszar innych gospodarstw rolnych (53,3% przekazanych UR) lub została przekazana następcom (Tabela 1.7).

Tabela 1.7. Powierzchnia i losy przekazanych gospodarstw w ramach Działania *renty strukturalne* w makroregionie środkowozachodnim

Przekazana powierzchnia	Powierzchnia		Powierzchnia UR przekazana na rzecz		
	ogółem	użytki rolne	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
w tys. ha	106,7	100,4	53,5	46,9	0,0
w procentach	x	100,0	53,3	46,7	0,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Do zasobów Skarbu Państwa, w skali całego makroregionu, zostało przekazane jedynie 0,3 ha UR.

W obu naborach o *wsparcie gospodarstw niskotowarowych* jedna dziesiąta ogółu wniosków składanych w kraju pochodziła od kierowników gospodarstw rolnych z tego terenu (Tabela A.10). Na 100 gospodarstw rolnych o żywotności ekonomicznej 2-4 ESU wnioski o wsparcie złożyło odpowiednio 37 i 21 jednostek. Była to wielkość nieco większa niż średnia dla kraju (Tabela A.11)².

Gospodarstwa rolne, które znajdowały się w niekorzystnych warunkach gospodarowania złożyły w latach 2004-2006 od około 100 tys. do 107 tys. wniosków o środki finansowe (Tabela 1.8).

Tabela 1.8. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w latach 2004-2006 w makroregionie środkowozachodnim

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej dotacji	
		ogółem (w tys. zł)	średnio na 1 złożony wniosek (w zł)
2004	98 698	214 198	2 170
2005	106 043	227 652	2 147
2006	106 728	229 997	2 155

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

² Ogółem w Polsce wnioski o wsparcie gospodarstw niskotowarowych złożyło w I naborze 39 gospodarstw, a w II naborze 19 gospodarstw na 100 w grupie gospodarstw rolnych o żywotności ekonomicznej od 2 do 4 ESU.

Stanowiło to po około 15% wniosków, które corocznie napływały do ARiMR. W przeliczeniu na 100 gospodarstw (o powierzchni powyżej 1 ha UR), liczba złożonych wniosków w tym makroregionie wynosiła w każdym roku blisko 50. Był to (obok makroregionu północnego) najwyższy wskaźnik w kraju (Tabela A.12). Ogółem dopłatami objęto około 48% UR makroregionu, pozyskując corocznie kwotę w wysokości ponad 200 tysięcy zł (Tabela A.13). Średnio na jeden złożony wniosek przypadało po około 2,2 tys. zł (Tabela 3.8 i Tabela A. 14), a wielkość powierzchni przypadająca na wniosek – około 12,5 ha.

W ramach działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych* pozyskane z tego tytułu fundusze objęły 5,5% UR skupionych w gospodarstwach rolnych tego makroregionu (Tabela A.16).

Z kolei o przyznanie środków finansowych na zalesianie gruntów ornych wystąpiło 1 284 osób prowadzących gospodarstwa rolne (Tabela A.18), co oznacza że na 1000 gospodarstw – sześć było zainteresowanych tym działaniem. Na jeden złożony wniosek średnio przypadało 3,7 ha UR. Wydano 1 090 decyzji i dopłatami objęto ogółem w makroregionie 4 803 ha UR (co stanowi niewielki odsetek – 0,2% ogółu użytków rolnych znajdujących się w tym makroregionie).

Odnotowano duże zainteresowanie producentów rolnych działaniem *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej*. W Schemacie 1 dotyczącym *wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych*, wnioski złożyło 189 na 1000 gospodarstw, które posiadały zwierzęta. Oznacza to, iż w opisywanym makroregionie pozyskaniem funduszy zainteresowanych było ponad trzykrotnie więcej gospodarstw niż średnio w kraju. Ogółem złożono na tym terenie 28,5 tys. wniosków (40% ogółu wniosków w kraju). Tym samym do gospodarstw rolnych wpłynęła kwota 1 042,8 mln zł. Średnio na jedną przyznaną decyzję beneficjenci otrzymali 35,7 tys. zł. Z pomocy finansowej w Schemacie 2 (*dostosowanie gospodarstw produkujących mleko do standardów zdrowia publicznego*) skorzystała mniejsza liczba beneficjentów. Złożono 570 wniosków, z których pozytywnie rozpatrzono 456. Gospodarstwa rolne uzyskały ogółem 8 922,2 tys. zł (średnio na jedną decyzję wypłacano 19,6 tys. zł (Tabela 1.9).

O środki finansowe na wsparcie w ramach PROW wystąpiły w tym makroregionie także grupy producentów rolnych. Zawiązywały się one głównie w celu wspólnego dostosowywania standardów produkcji oraz wypracowania systemu wspólnej sprzedaży produktów rolnych. Za pośrednictwem ARiMR złożono 43 wnioski o dofinansowanie działalności oraz 39 wniosków o przyznanie płatności. Aktywność grup producenckich, mierzona liczbą złożonych wniosków oraz poziomem pozyskanych płatności była najwyższa w kraju – pozyskano 6,4 mln zł, co

stanowiło blisko połowę środków, jaką uzyskały grupy producenckie w ramach tego działania ogółem w kraju (Tabela A.21).

Tabela 1.9. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w makroregionie środkowozachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski	Przyznane decyzje	Przyznana kwota	
			ogółem (w tys.)	średnio na jedną decyzję (w zł)
Schemat 1	28 493	27 391	1 042 770,5	38 070
Schemat 2	570	456	8 922,2	19 566

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

1.1.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”

W działaniu SPO dotyczącym inwestycji w gospodarstwach rolnych na terenie tego makroregionu przygotowano 9267 projektów, które zostały złożone w I i II naborze wniosków (odpowiednio 5870 oraz 3397 projektów). Średnio w kolejnych naborach na 1000 gospodarstw w makroregionie, zostało przygotowanych 28 i 16 wniosków (Tabela 1.10).

Tabela 1.10. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie środkowozachodnim

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		
	ogółem	Polska ogółem = 100	średnio na 1000 gospodarstw
I nabór	5 870	20,1	28
II nabór	3 397	25,5	16

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Był to zarazem najwyższy wskaźnik w kraju (Tabela A.22). Średnia kwota o dofinansowanie przypadająca na jeden złożony wniosek wynosiła 117,7 tys. zł. W ramach tego działania łącznie do gospodarstw rolnych wpłynęła, podobnie jak i w pozostałej części kraju, mniejsza kwota niż wnioskowana – 549,5 tys. zł wobec wnioskowanej 1133,6 tys. zł; (Tabela A.23).

W Działaniu 1.2. *Ułatwianie startu młodym rolnikom* wnioski o przyznanie wsparcia finansowego złożyło 4 022 uprawnionych rolników. Do realizacji przyjęto i zatwierdzono, podobnie jak w skali kraju, niespełna jedną czwartą projektów. W konsekwencji beneficjenci z tego makroregionu ogółem uzyskali 148,7 mln zł – wobec wnioskowanej kwoty 201,1 mln zł (Tabela A.24).

Kolejne działanie w ramach Programu SPO (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych* – Działanie 1.5) umożliwiło pozyskanie, dla obszarów wiejskich tego makroregionu, środków finansowych na poziomie 480,6 mln. Ogółem było nimi zainteresowanych 446 wnioskodawców. Do realizacji przyjęto 71,2% projektów, wypłacając średnio na jeden projekt 1 502 tys. zł (Tabela 1.11). Tym samym na terenie makroregionu zagospodarowano ponad jedną czwartą środków uzyskanych we wszystkich podpisanych umowach w kraju (Tabela A.25).

Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu możliwe było dzięki pozyskaniu środków finansowych w Działaniu 2.4. Beneficjentom przyznano kwotę 45,6 mln zł, z czego średnio na 1 podpisaną umowę przypadało 81 tys. zł. Zrealizowano niespełna 60% złożonych wniosków (Tabela 1.11 i Tabela A.26).

Tabela 1.11. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5 oraz Działania 2.4³ w makroregionie środkowozachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	446	71,7	723,1	480,6	1 502
Działanie 2.4	967	58,3	77,7	45,6	81

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Podpisano także 471 umów (13,2% w skali kraju – Tabela A.27) o wsparcie finansowe w ramach Działania 2.6 Programu SPO (*Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*).

Na terenie tego makroregionu złożono 58 wniosków o wsparcie finansowe w Działaniu 2.3. *Chów i hodowla ryb*, 30 wniosków w ramach Działania *Przetwórstwo i rynek rybny* oraz 4 wnioski Działaniu 4.6⁴ (Tabela A.28).

³ Działanie 1.5 (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*) oraz Działanie 2.4 (*Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*).

⁴ 5.1. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006”.

1.1.5. Wsparcie rynku owoców i warzyw

Na terenie tego makroregionu działało 30 grup producentów owoców i warzyw oraz dwie organizacje producentów (tabela A.29). W latach 2004-2006 w ramach działania 4.4⁵ zostali oni wspierani kwotą 5 988 tys. zł (grupy produkcyjne) oraz kwotą 55 403 tys. zł – organizacje producentów, które dostarczały pomidory do przetwórstwa (tabela A.30).

* * *

W latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu środkowo-zachodniego, które skorzystały z wybranych programów wsparcia pozyskano środki finansowe na poziomie 7 058 470,2 tys. zł, co oznacza, że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 33,8 tys. zł (Zestawienie I.1).

⁵ Działanie 4.4. *Wsparcie rynków owoców i warzyw.*

Zestawienie I.1. Kwoty wsparcia jakie pozyskano dla gospodarstw rolnych w makroregionie według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	263 079
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	570 663
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	101 106
2.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH:	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	1 940 090
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	591
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	2 162 735
3.	PROW:	
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	671 847
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	1 042 770,5
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	8 922,2
	• Wspieranie grup producentów rolnych	6 403,4
4.	SPO:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	549,5
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	148 700
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	45 600
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	34 022,6
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW:	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	5 988
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	55 403
RAZEM		7 058 470,2
Średnio na 1 gospodarstwo w makroregionie		33,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Środki finansowe pozyskano również na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych. W ramach SAPARD i SPO na ten cel wpłynęło 978 409 tys. zł. Tym samym średnio na jeden powiat położony w tym makroregionie uzyskano kwotę 16 869,1 tys. zł (Zestawienie II.1).

Zestawienie II.1. Kwoty wsparcia w makroregionie środkowozachodnim na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	497 809
2.	SPO:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	480 600
RAZEM		978 409
średnio na 1 powiat w makroregionie		16 869,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

Nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne znajdujące się na terenie opisywanego makroregionu wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy (Zestawienie III.1). Relatywnie najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz o dopłaty z tytułu wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniej osób wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw, ogółem w makroregionie były 136 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 189. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 56 złożyło aplikacje. Także niska była aktywność rolników (mierzona liczbą złożonych wniosków, która przypadła na 1000 gospodarstw w makroregionie) w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia.

W konsekwencji, wśród dostępnych możliwości, największy odsetek użytków rolnych makroregionu objęły dopłaty w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (Zestawienie IV.1).

Zestawienie III.1. Aktywność gospodarstw rolnych w makroregionie w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski	
		decyzje	wnioski
wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych			
1.	SAPARD	238	
2.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa	867	
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	851	
3.	PROW		
	• Renty strukturalne	43	47
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	• Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	46	52
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	327	366
	• Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	25	29
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	178	205
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	463	
	• Zalesianie gruntów ornych	6	
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	130	136
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	182	189
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	2	3
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	3	4
	(gospodarstwa posiadające krowy)	6	8
4.	SPO		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I	28	
	Nabór II	16	
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	15	20
	(gospodarstwa młodych rolników)	41	56
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1,5	2,1
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	3	5
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	2	3

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

Zestawienie IV.1. Odsetek użytków rolnych objętych wsparciem finansowym według wybranych programów (w latach 2004-2006) w makroregionie

L.p.	Wyszczególnienie	Odsetek użytków rolnych (w %)
1.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	98,3
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	87,8
2.	PROW	
	• Renty strukturalne	3,7
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	46,5
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	5,5
	• Zalesianie gruntów ornych	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

1.2. Gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim

Makroregion środkowowschodni (województwa: lubelskie, łódzkie, mazowieckie oraz podlaskie) jest największym obszarem spośród wyróżnionych w badaniach IERiGŻ-PIB jednostek. Obejmuje tereny stosunkowo najbardziej zróżnicowane pod względem warunków przyrodniczych oraz kondycji ekonomicznej gospodarstw indywidualnych. W związku z tym, jak wynika z badań przeprowadzonych w 2005 roku, położone na opisywanym obszarze gospodarstwa nie cechowały się, jako badana grupa, wyraźnie sprecyzowanym profilem produkcji⁶. Przeciętny obszar użytków rolnych wchodzących w skład gospodarstw z makroregionu środkowowschodniego najmniej odbiegał od średniej w kraju. W tym makroregionie wskaźniki pracochłonności były na podobnym poziomie jak w całym kraju (odpowiednio 15 wobec 16 pracujących w rolnictwie na 100 ha UR), podobnie jak wskaźniki produktywności czynników produkcji (w 2005 roku wskaźnik wartości produkcji towarowej na jednostkę powierzchni wyniósł w makroregionie 3,3 wobec 3,4 tys. zł/ha w skali kraju, a wartość produkcji towarowej na jedną osobę pracującą w rolnictwie 21,3 wobec 21,2 tys. zł/osobę).

Często podkreśla się fakt, iż rolnictwo makroregionu środkowowschodniego przechodziło w ostatnich latach znaczne przemiany strukturalne, przejawiające się m.in. procesem polaryzacji gospodarstw rolnych. Z jednej strony wytworzyła się znaczna zbiorowość jednostek silnych i efektywnych ekonomicznie, a z drugiej strony znaczna część gospodarstw rolnych uległa degradacji i wycofała się z rynku⁷.

Według danych GUS w roku 2007 na terenie tego makroregionu znajdowało się 747 642 gospodarstw rolnych, które obejmowały 5749,3 tys. ha UR. Oznacza to, że 41,3% gospodarstw oraz 40,8% UR w Polsce znajduje się w tym makroregionie. Średnio jedno gospodarstwo rolne skupiało 7,7 ha UR. W roku 2002 średnia wielkość gospodarstwa rolnego zwiększyła się o 0,2 ha UR (Zestawienie A.1).

⁶ P. Chmieliński, *Regionalne zróżnicowanie w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce a efektywność wykorzystania środków wsparcia Wspólnej Polityki Rolnej*, Studia i Monografie, z. 138, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 27.

⁷ A. Sikorska, *Źródła utrzymania rodzin użytkujących gospodarstwa rolne*, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, z. 523, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 19.

1.2.1. Beneficjenci Programu SAPARD

W ramach pomocy finansowej Programu SAPARD na terenie tego makroregionu podpisano 9261 umów, które pozwoliły pozyskać jedną trzecią ogółu kwoty wypłaconej pomocy finansowej w Polsce. W konsekwencji, w latach 2004-2006, makroregion otrzymał 2 415 766 tys. zł (Tabela 1.12 i Tabela A.11).

Tabela 1.12. Kwota dokonanych płatności w ramach Programu SAPARD w latach 2004-2006 w makroregionie środkowowschodnim według wyróżnionych działań

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem
	w tys. zł			
Ogółem	525 251	541 545	1 348 941	2 415 766
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	182 408	217 647	488 726	888 781
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	180 085	48 471	255 080	483 636
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	144 102	227 205	536 705	908 012
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	18 656	48 222	68 430	135 337

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Najwięcej środków pozyskano na rozwój infrastruktury wiejskiej oraz poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych. Środki uzyskane w ramach ostatniego z wymienionych działań stanowiły corocznie (w latach 2004-2006) blisko 40% ogółu krajowej puli, przeznaczonej na to działanie. W tym samym okresie także środki dostępne na *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* (Działanie 2) stanowiły corocznie około 45% ogółu krajowego wsparcia przeznaczonego w ramach Działania 2.

W ramach Schematu 2.1. dotyczącego *Restrukturyzacji produkcji mleka* udzielona pomoc na jedno zrealizowane przedsięwzięcie wahała się od 67,5 tys. do 84,8 tys. zł⁸, w Schemacie 2.2. *Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych* od 60,6 tys. do 76,7 tys. zł oraz w Schemacie 2.3. *Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych* – od 34,3 tys. do 41,5 tys. zł (Tabela 1.13).

⁸ Średnia kwota przypadająca na jedno przedsięwzięcie w województwie.

Tabela 1.13. Średnia kwota udzielonej pomocy oraz średnia wysokość kosztów kwalifikowanych na przedsięwzięcie w Działaniu 2 *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie środkowowschodnim według wyróżnionych schematów i województw

Wyszczególnienie	Udzielona pomoc*	Koszty kwalifikowane**	Średni roczny dochód rolniczy beneficjentów***
	w tys. zł		
Restrukturyzacja produkcji mleka			
Mazowieckie	81,3	163,7	60,5
Lubelskie	84,8	172,6	50,8
Łódzkie	74,0	148,2	48,6
Podlaskie	67,5	135,7	50,0
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych			
Mazowieckie	76,7	157,7	78,5
Lubelskie	72,5	145,5	52,8
Łódzkie	68,5	138,7	73,9
Podlaskie	60,6	123,1	53,1
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych			
Mazowieckie	41,5	86,3	86,0
Lubelskie	39,2	83,0	48,3
Łódzkie	41,8	86,1	78,8
Podlaskie	34,3	71,3	48,3

średnia w Polsce: * 54,7 tys. zł, ** 82,8 tys. zł,*** 79,1 tys. zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W odniesieniu do makroregionu środkowowschodniego przedsięwzięcia realizowane w ramach Działania 2 (*Inwestycje w gospodarstwach rolnych*) były podejmowane w gospodarstwach rolnych o wyraźnie zróżnicowanym poziomie osiągniętego dochodu. Jedynie w jednostkach uczestniczących w Schemacie *Restrukturyzacja produkcji mleka*, dochód był zbliżony do średniego poziomu dochodu, jaki uzyskały gospodarstwa rolne ogółu beneficjentów w kraju. Podkreślić należy, iż gospodarstwa rolne makroregionu środkowowschodniego, w skali kraju pozyskały najwięcej środków na wszystkie schematy z tego działania.

1.2.2. Płatności do gruntów ornych

Ogółem z płatności do gruntów ornych skorzystało blisko 80% gospodarstw rolnych (Tabela A.6). Jednolitą płatnością obszarową objęte zostało 92% powierzchni UR makroregionu, a uzupełniającą płatnością obszarową 80% UR.

Średnia deklarowana powierzchnia przypadająca na jeden złożony wniosek w ramach jednolitej płatności obszarowej wynosiła 8,4 ha, a w przypadku uzupełniającej płatności obszarowej – 7,6 ha.

Do gospodarstw rolnych tego makroregionu napłynęło najwięcej funduszy z tytułu uproszczonych płatności obszarowych (corocznie ponad milion zł w przypadku każdej z nich). Oznacza to, że rolnicy prowadzący gospodarstwa rolne w tym makroregionie, pozyskiwali corocznie po blisko 37% ogółu środków finansowych w ramach jednolitej i uzupełniającej płatności obszarowej oraz aż 82% funduszy z tytułu uprawy chmielu. W tym przypadku było to spowodowane przede wszystkim lokalizacją uprawy tej kultury rolnej w opisywanym makroregionie (Tabela A.4).

Tabela 1.14. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie środkowowschodnim

Kampania	Jednolita płatność obszarowa	Uzupełniająca płatność obszarowa	
		chmiel	inne rośliny
w tys. zł			
2004	1 043 484	1 876	1 253 323
2005	1 167 550	1 615	1 282 526
2006	1 433 000	1 756	1 418 688

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.15. Złożone wnioski oraz kwoty zrealizowanej dotacji (w zł) w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie środkowowschodnim

Kampania	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
2004	589 717	571 319	1 769	2 197
2005	628 731	610 073	1 857	2 105
2006	624 307	603 729	2 295	2 353

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Chociaż w tym makroregionie złożono najwięcej wniosków (42% ogółu), to średnio przyznane płatności przypadające na jeden złożony wniosek należały do najniższych w kraju (Tabela 1.15 i Tabela A.5). Z dopłat na takie rośliny, jak

plantacje wierzby czy róży bezkolcowej w makroregionie skorzystały tylko nie-liczne gospodarstwa (Tabela 1.16).

Tabela 1.16. Wnioski i przyznane dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej makroregionie środkowowschodnim

Kampania	Złożone wnioski		Przyznane dopłaty		
	liczba	powierzchnia (w ha)	liczba beneficjentów	kwota wypłacona (w zł)	średnio na jeden złożony wniosek (w zł)
2005	125	1451,2	49	218 031	4450
2006	148	1595,0	103	376 193	3652

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W opisywanym makroregionie złożono 25 726 wniosków o przyznanie oddzielnej płatności z tytułu produkcji buraków cukrowych, co stanowiło 42% ogółu wniosków, które wpłynęły do ARiMR z gospodarstw rolnych z terenu całej Polski. W kampanii 2006 dla gospodarstw tego regionu przekazano łącznie kwotę 113 170 tys. zł, co w przeliczeniu na jeden wniosek wyniosło średnio 4 399 zł, była to jednocześnie najniższa średnia kwota przyznana na jeden wypełniony wniosek w skali kraju. W roku 2007 rolnicy z gospodarstw położonych na terenie tego makroregionu złożyli 2469 wniosków o dopłaty z tytułu uprawy roślin energetycznych. Była to jedna czwarta ogółu wniosków złożonych w ARiMR.

1.2.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

Uprawnieni rolnicy z makroregionu środkowozachodniego złożyli ponad 27 tysięcy wniosków o przyznanie *rent strukturalnych*. Było to w skali kraju aż 46,7% ogółu złożonych aplikacji. Pozytywne decyzje przyznające rentę w tym trybie otrzymało ponad 25 tysięcy rolników i tym samym przekazano 25 tysięcy gospodarstw rolnych (Tabela 1.17).

Przekazane gospodarstwa rolne skupiały 219,6 tys. użytków rolnych, (co w skali makroregionu wynosiło 3,8% ogółu UR). Podobnie jak w skali kraju, nieco ponad połowę powierzchni przekazano na rzecz powiększenia innych gospodarstw (Tabela 1.18), a niewielki obszar (60 ha) na rzecz zasobów Skarbu Państwa oraz 11 ha na zalesienia.

Tabela 1.17. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie środkowowschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
w liczbach bezwzgl.	27 266	37	25 026	913	25 058
odsetek (Polska = 100)	46,7	32*	46,7	48,0	46,7

* złożone wnioski na 1000 gospodarstw w ogółem Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.18. Powierzchnia i losy przekazanych gospodarstw w ramach Działania *renty strukturalne* w makroregionie środkowowschodnim

Przekazana powierzchnia	Powierzchnia		Powierzchnia UR przekazana na rzecz		
	ogółem	użytki rolne	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
w tys. ha	251,0	219,6	118,5	101,0	0,06
w %	x	100,0	54,0	46,0	0,03

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Z makroregionu środkowowschodniego pochodziła blisko połowa wniosków złożonych przez użytkowników gospodarstw rolnych o dopłaty z tytułu *wsparcia gospodarstw niskotowarowych*. Ogółem w pierwszym naborze na 100 gospodarstw, które uprawnione były do otrzymania środków finansowych, aż 44 gospodarstwa skorzystały z takiej możliwości, w drugim naborze wnioski złożyło 19 na 100 gospodarstw.

Wśród ogółu wniosków, które napłynęły z całego kraju w ramach *programu wsparcia gospodarstw położonych w niekorzystnych warunkach gospodarowania* prawie połowa pochodziła od rolników z opisywanego makroregionu. Zgłoszono we wnioskach nieco ponad 50% powierzchni ogółu UR w makroregionie. Był to najwyższy wskaźnik ze wszystkich wyróżnionych makroregionów. Pozyskano około 45% środków dostępnych w ramach dopłat ONW (Tabela 1.19). Średnio od 39 do 46 na 100 gospodarstw wyraziło chęć pozyskania dopłat. Średnio na 1 złożony wniosek przyznano dotację w wysokości nie przekraczającej 1,8 tys. zł.

Realizacja działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*, w gospodarstwach rolnych makroregionu środkowowschodniego nie cieszyła się dużym zainteresowaniem rolników. W ramach tego działania jedynie 3,4% UR

makroregionu objęte było dopłatami. Jednak w skali kraju była to jedna piąta ogółu użytków rolnych objętych tego typu dopłatą.

Tabela 1.19. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w makroregionie środkowowschodnim w latach 2004-2006

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej dotacji	
		ogółem (w tys. zł)	średnio na 1 złożony wniosek (w zł)
2004	291 568	522 121	1 791
2005	334 935	586 680	1 752
2006	341 375	598 461	1 753

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Blisko 4 tysiące kierowników gospodarstw rolnych przystąpiło do programu zalesianie gruntów ornych⁹. Wydano 3586 pozytywnych decyzji o przyznanych dopłatach. W tym regionie złożono najwięcej wniosków i przyznano najwięcej decyzji – ponad jedną trzecią ogółu w kraju. Dopłaty objęły 14,5 tys. ha (0,3% UR makroregionu). Na jeden złożony wniosek przypadło średnio 3,7 ha UR.

W makroregionie środkowowschodnim odnotowano znaczące zainteresowanie producentów rolnych działaniem *dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej*. W Schemacie 1, czyli dotyczącym wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych, złożono 62 wnioski na 1000 gospodarstw, które posiadały zwierzęta. Ogółem na terenie tego makroregionu złożono 28,6 tys. wniosków (40% ogółu wniosków w kraju), a do gospodarstw rolnych wpłynęła kwota 932,5 mln zł. Średnio na jedną przyznaną decyzję beneficjenci otrzymali 33,6 tys. zł. Z pomocy finansowej w Schemacie 2 (*dostosowanie gospodarstw produkujących mleko do standardów zdrowia publicznego*) skorzystało najwięcej producentów mleka w Polsce (64% ogółu wniosków w kraju wpłynęło z tego makroregionu). Złożono 4764 wnioski, z których pozytywnie rozpatrzono 3425. Gospodarstwa rolne produkujące mleko w tym makroregionie uzyskały ogółem 81 349,6 tys. zł (średnio na jedną decyzję wypłacano 23,8 tys. zł (Tabela 1.20).

⁹ Na 1000 gospodarstw rolnych 5 przystąpiło do programu zalesianie gruntów ornych.

Tabela 1.20. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w makroregionie środkowowschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski	Przyznane decyzje	Przyznana kwota	
			ogółem (w tys.)	średnio na jedną decyzję (w zł)
Schemat 1	28 639	27 736	932 504,3	33 621
Schemat 2	4 764	3 425	81 349,6	23 752

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

O finansowe wsparcie działalności w ramach PROW wystąpiło w tym makroregionie 7 grup producentów rolnych, a 8 grup producentów wystąpiło o płatności. Grupy te założone były w celu wspólnego dostosowywania standardów produkcji oraz wypracowania systemu wspólnej sprzedaży produktów rolnych. Ogółem za pośrednictwem ARiMR grupom producenckim z makroregionu środkowowschodniego, wypłacono około 600 tysięcy zł.

1.2.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”.

W celu poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez podniesienie jakości produkcji, obniżenie kosztów, poprawę dobrostanu zwierząt oraz wdrażanie standardów w zakresie warunków weterynaryjnych, sanitarnych oraz ochrony środowiska (Działanie 1. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*), na terenie makroregionu, w 13 614 gospodarstwach rolnych (I nabór) przygotowano projekty o przyznanie środków finansowych (Tabela 3.21). W kolejnym – drugim naborze – złożono do ARiMR 4691 wnioski. Było to najwięcej wniosków w kraju.

Tabela 1.21. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie środkowowschodnim

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		
	ogółem	Polska ogółem = 100	średnio na 1000 gospodarstw
I nabór	13 614	46,5	18
II nabór	4 691	35,2	6

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Ogółem wnioskowano o przyznanie kwoty blisko 1,7 mln zł, co w przeliczeniu na jeden złożony projekt wynosiło około 98 tys. zł. Przyznano nieco ponad połowę wnioskowanej kwoty (929,2 tys. zł).

Pomocą finansową, która dostępna była w Działaniu *Ułatwianie startu młodym rolnikom* zainteresowanych było 8417 prowadzących gospodarstwa rolne młodych rolników, którzy ogółem wnioskowali o przyznanie kwoty 420,7 mln zł. Beneficjentami działania zostało trzy czwarte z nich, otrzymana kwota 318,1 mln zł stanowiła blisko 45% ogółu środków, jakie otrzymali ogółem młodzi rolnicy w Polsce.

W ramach realizacji Działania 1.5 Programu SPO (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*), do ARiMR złożono 557 wnioski, ubiegając się o przyznanie łącznie 1 122 mln zł. Podobnie jak w skali kraju, pozytywnie rozpatrzono niespełna trzy czwarte aplikacji. W efekcie średnio na jeden realizowany projekt przypadało 2 025 tys. zł (Tabela 1.22).

Tabela 1.22. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5 oraz Działania 2.4¹⁰ w makroregionie środkowowschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	557	72,4	1 122	816,0	2 025
Działanie 2.4	3 028	61,3	215,8	130,2	70

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

O wsparcie finansowe działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu (Działanie 2.4), wnioski złożyło blisko 3 tysiące mieszkańców wsi (42,2% ogółu wniosków w Polsce pochodziło z tego makroregionu). Do realizacji zakwalifikowano niespełna dwie trzecie z nich, przeznaczając średnio na jeden wniosek 70 tys. zł. Ogółem w tym działaniu dla gospodarstw domowych makroregionu pozyskano 130,2 mln zł.

W kolejnym działaniu w ramach Programu SPO: *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem* (Działanie 2.6) aplikacje złożyło 2646 potencjalnych beneficjentów. Oznacza to w skali kraju oznacza, że po-

¹⁰ Działanie 1.5. *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych* oraz Działanie 2.4. *Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu.*

nad połowa projektów (55,1%) została przygotowana przez mieszkańców wsi z tego makroregionu. Trzy czwarte z nich skierowano do realizacji.

O pozyskanie środków finansowych, które umożliwił Program 5.1. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb”, wpłynęło 83 wnioski (w działaniu dotyczącym chowu i hodowli ryb), 9 wniosków w działaniu dotyczącym przetwórstwa ryb oraz 8 wniosków w ramach działań innowacyjnych i innych (Tabela A.28).

1.2.5. Wsparcie rynków owoców i warzyw

Wsparcie finansowe na poziomie 8 104 tysięcy zł (Tabela A.29 i Tabela A.30) otrzymały w latach 2004-2006, także grupy producentów owoców i warzyw oraz grupy producentów i organizacje producentów dostarczające pomidory do przetwórstwa – łącznie stanowiło to kwotę 18 032 tys. zł¹¹.

* * *

W latach 2004-2006 w ramach realizacji wybranych programów wsparcia pozyskano kwotę w wysokości 12 408 919,9 tys. zł, co średnio w odniesieniu do jednego gospodarstwa rolnego znajdującego się w makroregionie środkowowschodnim, wynosiło 16,6 tys. zł (Zestawienie I.2).

Pozyskano także kwotę 1 704 781 tys. zł na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych, co w odniesieniu do jednego powiatu wchodzącego w skład makroregionu wynosiło średnio 15 932,5 tys. zł (Zestawienie II.2).

Relatywnie najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej w niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie z mniejszej grupy jednostek wystąpiono o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw położonych w opisywanym w makroregionie przypadało 39 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 62. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych kierowników gospodarstw zaledwie 35 złożyło aplikacje. Także niska była aktywność rolników (mierzona liczbą złożonych wniosków, która przypadała na 1000 gospodarstw w makroregionie) w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia (Zestawienie III.3).

W konsekwencji największy odsetek użytkowników rolnych makroregionu środkowowschodniego objęły dopłaty w ramach płatności bezpośrednich oraz

¹¹ Na terenie makroregionu środkowowschodniego działały 36 wstępnie uznane grupy producentów oraz 4 organizacje producentów.

wsparcia działalności rolniczej w niekorzystnych warunkach gospodarowania (Zestawienie IV.1).

Zestawienie I.2. Kwoty wsparcia, jakie pozyskano dla gospodarstw rolnych w makroregionie środkowowschodnim według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	483 636
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	908 012
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	135 337
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH:	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	3 644 034
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	5 247
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	3 954 537
3.	PROW:	
	• Wspieranie działalności rolniczej w niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	1 707 262
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	932 504,3
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	8 349,6
	• Wspieranie grup producentów rolnych	600,2
4.	SPO:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	929,2
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	318 100
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	130 200
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	81 035,6
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW:	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	8 104
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	18 032
RAZEM		12 408 919,9
Średnio na 1 gospodarstwo w makroregionie		16,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie II.2. Kwoty wsparcia, jakie pozyskano w makroregionie
 środkowowschodnim na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych
 według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	888 781
2.	SPO:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	816 000
RAZEM		1 704 781
Średnio na 1 powiat w makroregionie		15 932,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

Zestawienie III.2. Odsetek użytków rolnych w makroregionie środkowowschodnim objętych wsparciem finansowym według wybranych programów
 (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	odsetek użytków rolnych (w %)
1.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	90,4
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	78,7
2.	PROW:	
	• Renty strukturalne	3,8
	• Wspieranie działalności rolniczej w niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	49,1
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	3,4
	• Zalesianie gruntów ornych	0,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie IV.2. Aktywność gospodarstw rolnych w makroregionie
środkowowschodnim w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych
programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski	
		decyzje	wnioski
	wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych		
1.	SAPARD		128
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa		847
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa		821
3.	PROW		
	• Renty strukturalne	34	37
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	72	78
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	402	435
	Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	31	34
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	174	191
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)		445
	• Zalesianie gruntów ornych		5
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	37	39
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	60	62
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	5	6
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	7	10
	(gospodarstwa posiadające krowy)	12	16
4.	SPO		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I		18
	Nabór II		6
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	9	11
	(gospodarstwa młodych rolników)	26	35
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	0,5	0,7
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	2,5	4,1
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	2,6	3,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

1.3. Gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim

Makroregion południowo-wschodni, obejmujący województwa: małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie, jest uważany za obszar o najslabszym poziomie rozwoju rolnictwa. Występują tam na ogół bardzo małe pod względem obszaru gospodarstwa rolne oraz relatywnie duży odsetek gospodarstw rolnych bez inwentarza. Jak wykazały badania IERiGŻ-PIB, w 2005 roku obsada zwierząt w gospodarstwach rolnych tego makroregionu była najmniejsza w kraju (przeciętnie niespełna 2 sztuki duże). Mały areal upraw oraz nieliczny inwentarz, oprócz tego słabe wyposażenie w maszyny do produkcji rolniczej¹², świadczą o niedoinwestowaniu gospodarstw. W 2005 roku działalność inwestycyjną podjęło zaledwie 24% rolników z regionu. W większości jednostek produkcja prowadzona była na małą skalę bądź wcale, a w 2005 roku gospodarstwa rolne ze stosunkowo wysoką wartością sprzedaży produktów rolnych stanowiły zaledwie 14% ogółu. Charakterystyczne dla tego terenu niekorzystne warunki produkcji rolnej i duże rozdrobnienie agrarne, przekładały się m.in. na wysoką pracochłonność i niską wydajność pracy. W konsekwencji znaczna część gospodarstw z tego makroregionu spełniała głównie funkcje pozarolnicze. Dobra infrastruktura, jak również wysoki poziom zurbanizowania, sprzyjały bowiem pozarolniczemu zarobkowaniu większości osób z rodzin właścicieli nieruchomości rolnych.

Według danych GUS w 2007 roku na tym terenie znajdowały się 576 322 gospodarstwa rolne (blisko 32% ogółu gospodarstw w kraju) o średniej powierzchni 3,9 ha UR (wobec 3,7 ha UR w roku 2002). Ogółem gospodarstwa rolne w tym makroregionie obejmowały 2 266,5 tys. ha UR (16,1% UR w Polsce).

¹² Jednostki dobrze wyposażone stanowiły zaledwie 5% wszystkich warsztatów rolnych.

1.3.1. Beneficjenci Programu SAPARD

Program SAPARD umożliwił zawarcie 6035 umów z beneficjentami, co stanowiło jedną czwartą ogółu umów w kraju i nieco ponad jedną czwartą kwoty wypłaconej pomocy finansowej (Tabela A.1). Pozyskano w tym makroregionie po jednej trzeciej ogółu środków przeznaczonych na działania *Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich* oraz *Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich* (Tabela A.2). W latach 2004-2006 dla tego makroregionu uzyskano 1 952 003 tys. zł (Tabela 1.23).

Tabela 1.23. Kwota dokonanych płatności w ramach Programu SAPARD w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-wschodnim według wyróżnionych działań

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem
	w tys. zł			
Ogółem	322 136	520 707	1 109 116	1 952 003
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	91 456	11 7260	228 327	437 043
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	66 525	13 067	95 708	175 300
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	132 287	319 618	679 408	1 131 313
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	31 868	70 762	105 673	208 347

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Najwięcej środków przekazano dla makroregionu na rozwój i poprawę infrastruktury wiejskiej. Na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2) pozyskano 175 300 tys. zł. W ramach Schematu 2.1. dotyczącego *Restrukturyzacji produkcji mleka* udzielona pomoc na jedno zrealizowane przedsięwzięcie wahała się od 59,7 tys. do 91,6 tys. zł¹³, w Schemacie (2.2) *Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych* od 45,9 tys. do 76,1 tys. zł oraz w Schemacie (2.3) *Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych* – od 36,1 tys. do 41,5 tys. zł (Tabela 1.24). Przedsięwzięcia realizowane w ramach Działania 2 (*Inwestycje w gospodarstwach rolnych*) realizowane były w gospodarstwach rolnych makroregionu południowo-wschodniego, które osiągały zróżnicowany poziom dochodu rolniczego, w porównaniu do średniego w kraju poziomu dochodu rolniczego beneficjentów (Tabela A3).

¹³ Średnia kwota przypadająca na jedno przedsięwzięcie w województwie.

Tabela 1.24. Średnia kwota udzielonej pomocy oraz średnia wysokość kosztów kwalifikowanych na przedsięwzięcie w Działaniu 2 *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie południowo-wschodnim według wyróżnionych schematów i województw

Wyszczególnienie	Udzielona pomoc*	Koszty kwalifikowane**	Średni roczny dochód rolniczy beneficjentów***
	w tys. zł		
Restrukturyzacja produkcji mleka			
Małopolskie	74,9	149,8	81,3
Podkarpackie	59,7	123,7	33,2
Śląskie	91,6	183,1	59,8
Świętokrzyskie	74,6	151,5	46,5
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych			
Małopolskie	76,1	160,7	71,6
Podkarpackie	60,1	120,6	47,7
Śląskie	65,0	134,8	49,6
Świętokrzyskie	45,9	91,9	47,7
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych			
Małopolskie	40,7	85,8	68,8
Podkarpackie	39,0	82,9	50,0
Śląskie	41,5	90,0	91,5
Świętokrzyskie	36,1	74,4	54,7

średnia w Polsce: * 54,7 tys. zł, ** 82,8 tys. zł, *** 79,1 tys. zł

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

1.3.2. Płatności do gruntów ornych

Z możliwości dopłat do gruntów ornych skorzystało około 70% gospodarstw rolnych. W roku 2006, podobnie jak i w latach wcześniejszych, w obrębie makroregionu południowo-wschodniego jednolita płatność obszarowa objęła około 76% UR, a uzupełniająca płatność obszarowa 65% UR (Tabela A.6). Średnia deklarowana powierzchnia UR przypadająca na jeden złożony wniosek wynosiła około 4,5 ha (jednolita płatność obszarowa) i 4 ha UR (uzupełniająca płatność obszarowa)¹⁴. W porównaniu z pozostałymi makroregionami były to najniższe wskaźniki.

Uzyskane ogółem kwoty środków finansowych w ramach obu płatności do gruntów ornych dla gospodarstw rolnych w tym makroregionie obejmowały

¹⁴ Średnia wielkość gospodarstwa w makroregionie 3,9 ha UR.

około 13,5% i 12% (odpowiednio jednolita i uzupełniająca płatność obszarowa) kwoty, jaką uzyskali rolnicy w całym kraju.

Tabela 1.25. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-wschodnim

Lata	Jednolita płatność obszarowa (w tys. zł)	Uzupełniająca płatność obszarowa (w tys. zł)	
		chmiel	inne rośliny
2004	373 678	33	442 410
2005	428 085	26	462 812
2006	522 179	29	505 921

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W odniesieniu do pozostałych makroregionów w kraju średnia kwota przypadająca na jeden złożony wniosek kształtowała się na poziomie około 1,2 tys. zł – Tabela 1.26. Była ona najniższą średnią przypadającą na jeden złożony wniosek. Stosunkowo niskie były także środki uzyskane do plantacji wierzby oraz róży bezkolcowej.

Tabela 1.26. Złożone wnioski oraz kwoty zrealizowanej dotacji (w zł) w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-wschodnim

Lata	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
2004	396 272	389 694	943	1 135
2005	428 294	421 961	1 000	1 097
2006	421 919	411 176	1 238	1 221

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Stosunkowo niewielkie było zainteresowanie rolników dopłatą z tytułu produkcji buraków cukrowych. Z gospodarstw rolnych położonych w makroregionie południowo-wschodnim złożono jedynie 8,3% ogółu wniosków (5096 wnioski) o przyznanie dodatkowych dopłat z tytułu cukru. W roku 2006 zrealizowano tę płatność w wysokości 28 218,4 tys. zł. Średnio na jeden złożony wniosek przypadło 5537 zł. Z możliwości uzyskania dopłat do prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej (Tabela 1.27) oraz z dopłat do upra-

wy roślin energetycznych skorzystało także niewielu rolników. O pozyskanie dopłaty do uprawy roślin energetycznych wpłynęły wnioski z 1611 gospodarstw, co stanowiło blisko 17% ogółu złożonych wniosków o przyznanie tego typu płatności.

Tabela 1.27. Wnioski i przyznane dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w makroregionie południowo-wschodnim

Kampania	Złożone wnioski		Przyznane dopłaty		
	liczba	powierzchnia (w ha)	liczba beneficjentów	kwota wypłacona (w zł)	średnio na jeden złożony wniosek (w zł)
2005	120	1 006,2	42	98 388	2 343
2006	137	1 209,6	110	226 725	2 061

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

1.3.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

Na obszarze makroregionu południowo-wschodniego było relatywnie niewielkie (w równaniu z innymi makroregionami) zainteresowanie rolników *rentami strukturalnymi*. Na 1000 gospodarstw znajdujących się na terenie tego makroregionu, z 18 wpłynęły do biur powiatowych ARiMR wnioski o przyznanie tego świadczenia (Tabela 1.28).

Tabela 1.28. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie południowo-wschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
w liczbach bezwzgl.	10 601	18	9 818	365	9 810
odsetek (Polska = 100)	18,2	32*	18,3	19,2	18,3

* złożone wnioski na 1000 gospodarstw w ogółem Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Ogółem za renty strukturalne przekazano w przypadku 9810 gospodarstw, o łącznej powierzchni 49,4 tys. hektarów (Tabela 1.29). Prawie dwie trzecie powierzchni użytków rolnych objętej Działaniem *Renty strukturalne* przekazano następcom. Był to najwyższy wskaźnik w kraju. Nieco ponad jedną trzecią po-

wierzchni przekazano na powiększenie obszaru innych gospodarstw, a jedynie niewielki areal zasilił zasoby Skarbu Państwa (56,7 ha).

Tabela 1.29. Powierzchnia i cele przekazanych gospodarstw w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie południowo-wschodnim

Przekazana powierzchnia	Powierzchnia		Powierzchnia UR przekazana na rzecz:		
	ogółem	użytki rolne	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
w tys. ha	54,5	49,4	18,4	30,9	0,06
w %	x	100,0	37,3	62,5	0,11

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Relatywnie dużo, w porównaniu z innymi działaniami, złożono podań o dofinansowanie gospodarstw niskotowarowych. Blisko jedna trzecia z ogółu wniosków, jakie zostały złożone do ARiMR o ten rodzaj dofinansowania, pochodziła z gospodarstw rolnych położonych na terenie tego makroregionu. Na 1000 położonych na tym terenie gospodarstw o sile ekonomicznej od 2 do 4 ESU 430 i 230 gospodarstwa (odpowiednio w I i w II naborze) złożyły aplikacje. Był to najwyższy wskaźnik w porównaniu z pozostałymi makroregionami (Tabela A.12).

Prawie jedną czwartą UR makroregionu objęto dopłatami w ramach ONW. W tym makroregionie złożono jedną piątą ogółu wniosków i pozyskano około jednej dziesiątej ogółu dostępnych w kraju środków na ONW (Tabela 1.30).

Tabela 1.30. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-wschodnim

Lata	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej dotacji	
		ogółem (w tys. zł)	średnio na 1 złożony wniosek (w zł)
2004	137 048	128 503	938
2005	151 388	148 141	979
2006	152 812	150 578	985

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Średnio na jeden złożony wniosek, przypadało niespełna tysiąc zł, co było najniższą średnią dotacją spośród wszystkich wyróżnionych makroregionów. W przeliczeniu na 1000 gospodarstw ze środków finansowych w ramach ONW

skorzystało od 230 (w roku 2004) do 260 gospodarstw w roku 2006, był to wskaźnik niższy niż średnio w Polsce¹⁵ (Tabela A.12).

Realizacja działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*, w gospodarstwach rolnych makroregionu południowo-wschodniego nie wzbudzała dużego zainteresowania rolników, jedynie 4,6% UR makroregionu objęte było dopłatami z tego tytułu (Tabela A.16).

Także niewielki odsetek użytkowników rolnych (0,2%) rolnicy z tego makroregionu przeznaczali na zalesianie. Złożono 2878 wniosków¹⁶ o przyznanie dopłat. Średnio na jeden złożony wniosek przypadało 2,1 ha UR. ARiMR wydała 2615 pozytywnych decyzji i tym samym 6185 ha UR otrzymało środki finansowe na zalesianie (Tabela A.18).

W tym makroregionie odnotowano nieznaczne zainteresowanie producentów rolnych działaniem *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej*. W Schemacie 1 (*wyposażenie gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych*) wnioski złożyło jedynie 9 gospodarstw na 1000, które posiadały zwierzęta (prawie sześciokrotnie mniej niż średnio w Polsce). Ogółem złożono około 3,7 tys. wniosków (5% ogółu wniosków w kraju) i tym samym do gospodarstw rolnych, posiadających zwierzęta wpłynęła kwota 89,5 mln zł. Średnio na jedną przyznaną decyzję beneficjenci otrzymali około 25,4 tys. zł¹⁷ (Tabela 1.31 i Tabela A.19).

Tabela 1.31. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w makroregionie południowo-wschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski	Przyznane decyzje	Przyznana kwota	
			ogółem (w tys.)	średnio na jedną decyzję (w zł)
Schemat 1	3 730	3 528	89 467,0	25 359
Schemat 2	1 345	1 093	22 290,5	20 394

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Beneficjenci korzystający z dopłat objętych Schematem 2 (*dostosowanie gospodarstw produkujących mleko do standardów zdrowia publicznego*) stanowili prawie jedną piątą ogółu ubiegających się o te środki finansowe w kraju,

¹⁵ Od 340 w roku 2004 do 400 (w roku 2005 i 2006) na 1000 gospodarstw ogółem w Polsce.

¹⁶ Z tego makroregionu do ARiMR wpłynęła jedna czwarta wniosków o przyznanie środków finansowych na zalesianie, a z możliwości dopłat skorzystało 5 na 1000 gospodarstw.

¹⁷ Był to najniższy średni poziom środków finansowych na jedną dotację, gdyż średnio w kraju na jedną decyzję przypadało 35,7 tys. zł.

złożono 1345 wnioski, z których pozytywnie rozpatrzono 1093. Gospodarstwa rolne uzyskały ogółem 22 290,5 tys. zł (średnio na jedną decyzję wypłacano 20,4 tys. zł).

O finansowe wsparcie działalności, w ramach PROW, wystąpiło w tym makroregionie 10 grup producentów rolnych, a 11 grup producentów wystąpiło o płatności. Grupy te założone były w celu wspólnego dostosowywania standardów produkcji oraz wypracowania systemu wspólnej sprzedaży produktów rolnych. Za pośrednictwem ARiMR grupom producenckim z tego makroregionu, wypłacono około 898 tysięcy zł (Tabela A.21).

1.3.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”

Wśród prowadzących gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim Działaniem 1. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* Programu SPO, zainteresowanych było ponad 7,5 tys. rolników. Średnia liczba gospodarstw, które przystąpiły do programu wyniosła 8 i 3 gospodarstwa na 1000 (w kolejnych dwóch naborach). Wnioskowano o kwotę 564,3 tys. zł (średnio na jeden złożony wniosek przypadało po około 82 tys., co było najniższą wnioskowaną kwotą przypadającą na 1 aplikację w kraju). Ogółem przyznano nieco ponad połowę wnioskowanych środków – 297,3 tys. zł (Tabela 1.32 i Tabela A.22).

W opisywanym makroregionie prawie 2,5 tys. młodych rolników złożyło wnioski o dofinansowanie w ramach Działania 1.2. *Ułatwianie startu młodym rolnikom*. Ogółem obejmowały one kwotę 121 mln zł. Środki finansowe przyznano na realizację ponad 77% projektów w ogólnej kwocie 93,7 mln zł (Tabela A.24).

Tabela 1.32. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie południowo-wschodnim

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		
	ogółem	Polska ogółem = 100	średnio na 1000 gospodarstw
I nabór	4 808	16,4	8
II nabór	1 936	14,5	3

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W Działaniu 1.5 (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*), zakwalifikowano do realizacji i podpisano 211 umów (70% złożonych

wniosków). Beneficjenci średnio otrzymali wsparcie finansowe na poziomie 1,154 mln zł, co w skali makroregionu wyniosło 243,5 mln zł.

Wsparcie *działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu* (Działanie 2.4) możliwe było dzięki środkom finansowym pozyskanym na realizację 1316 podpisanych umów i uzyskaniu ogółem 93,1 mln zł, co w przeliczeniu na jeden realizowany na terenie makroregionu projekt wynosiło średnio 71 tys. zł (Tabela 1.33 i Tabela A.25).

Tabela 1.33. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5 oraz Działania 2.4¹⁸ w makroregionie południowo-wschodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	298	70,8	386,6	243,5	1 154
Działanie 2.4	1 993	66,0	141,1	93,1	71

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (Działanie 2.6) zapewniło przyływ środków finansowych 602 beneficjentom z tego terenu (Tabela A.27).

Z gospodarstw rolnych zajmujących się chowem i hodowlą ryb w latach 2004-2006 wpłynęło 103 wnioski o dofinansowanie działań oraz 10 wniosków o wsparcie działań związanych z przetwórstwem i rynkiem ryb¹⁹ (Tabela A.28).

1.3.5. Wsparcie rynku owoców i warzyw

Wsparcie finansowe na poziomie 3 367,5 tys. zł otrzymały także grupy producentów owoców i warzyw oraz grupy producentów i organizacje producentów dostarczające pomidory do przetwórstwa (383 tys. zł) w ramach Działania 4.4. *Wsparcie rynków owoców i warzyw* (Tabela A.29 i Tabela A.30).

* * *

W latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu południowo-wschodniego, które realizowały wybrane programy wsparcia pozyskano środki fi-

¹⁸ Działanie 1.5 (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*) oraz Działanie 2.4 (*Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*).

¹⁹ 5.1. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006”.

nansowe na poziomie 5 003 502,6 tys. zł, co oznacza że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 8,7 tys. zł. (Zestawienie I.3).

Zestawienie I.3. Kwoty wsparcia jakie pozyskano do gospodarstw rolnych w makroregionie południowo-wschodnim według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	175 300
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	1 131 313
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	208 347
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH:	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	1 323 942
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	88
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	1 411 143
3.	PROW:	
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	427 222
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	89 467
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	22 290,5
	• Wspieranie grup producentów rolnych	898,2
4.	SPO:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	297,3
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	93 700
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	93 100
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	22 644,1
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW:	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	3 367,5
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	383
RAZEM		5 003 502,6
Średnio na 1 gospodarstwo w makroregionie		8,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Był to najniższy wskaźnik w kraju, prawie dwukrotnie niższy niż w makroregionie środkowowschodnim i blisko pięciokrotnie niższy niż w makroregionie północnym.

Pozyskano również środki finansowe na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych. W ramach SAPARD i SPO na ten cel wpłynęło 680 543 tys. zł. Tym samym średnio jeden powiat makroregionu uzyskał kwotę 7 015,9 tys. zł (Zestawienie II.3).

Zestawienie II.3. Kwoty wsparcia, jakie pozyskano w makroregionie na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych według wybranych programów (w latach 2004-2006) w makroregionie południowo-wschodnim

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	437 043
2.	SPO:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	243 500
RAZEM		680 543
Średnio na 1 powiat w makroregionie		7 015,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

W makroregionie południowo-wschodnim, podobnie jak i w pozostałych częściach kraju, nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy (Zestawienie III.3). Także i na tym terenie złożono najwięcej aplikacji o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Jednak w opisywanym makroregionie aktywność rolników mierzona ilością złożonych wniosków na 1000 gospodarstw była najniższa w kraju. Ponadto zdecydowanie mniej kierowników gospodarstw rolnych wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw ogółem w makroregionie było zaledwie 6 takich jednostek (Schemat 1), a grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta – 9. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 15 złożyło aplikacje. Jeszcze na niższym poziomie była aktywność rolników w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia. Były to zdecydowanie najniższe wskaźniki w skali kraju.

Zestawienie III.3. Aktywność gospodarstw rolnych w makroregionie w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych programów (w latach 2004-2006) w makroregionie południowo-wschodnim

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski ¹	
		decyzje	wnioski
1.	SAPARD	104	
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa	777	
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	764	
3.	PROW		
	• Renty strukturalne	17	18
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	• Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	48	51
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	399	430
	• Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	25	27
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	209	226
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	275	
	• Zalesianie gruntów ornych	5	
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	6	6
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	8	9
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	1,9	2,3
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	2,6	3
	(gospodarstwa posiadające krowy)	5	6
4.	SPO		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I	8	
	Nabór II	3	
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	3	4
	(gospodarstwa młodych rolników)	12	15
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	0,4	0,5
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	2,3	3,5
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	1,0	1,4

1) wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

W konsekwencji stosunkowo niewielkiego zaangażowania użytkowników gospodarstw na opisywanym terenie, jedynie w zakresie dopłat w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania wskaźnik użytków rolnych objętych tym rodzajem wsparcia był relatywnie wysoki i przekraczał jego wielkości w innych częściach kraju (Zestawienie IV.3).

Zestawienie IV.3. Odsetek użytków rolnych w makroregionie objętych wsparciem finansowym według wybranych programów (w latach 2004-2006) w makroregionie południowo-wschodnim

L.p.	Wyszczególnienie	Odsetek użytków rolnych (w %)
1.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	73,8
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	63,2
2.	PROW	
	• Renty strukturalne	1,9
	• Wspieranie działalności rolniczej w niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	24,9
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	4,6
	• Zalesianie gruntów ornych	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

1.4. Gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim

Makroregion południowo-zachodni tworzą województwa: opolskie, lubuskie i dolnośląskie. Jest to makroregion, w którym występowały nieco większe obszarowo gospodarstwa niż w skali całego kraju. W 2005 roku, według danych ankietowych, ich przeciętna wielkość wyniosła 11 ha UR. Dominującym typem produkcji rolniczej na opisywanych terenach była produkcja roślinna. Z tego względu niewielkie wartości osiągała przeciętna obsada zwierząt sztuki duże. Była ona mniejsza niż w skali kraju i wynosiła 3,4 w sztukach dużych średnio na gospodarstwo. Wyniki rolnictwa mierzone wartością produkcji towarowej gospodarstw kształtowały się na poziomie zbliżonym do przeciętnej ogólnopolskiej. Na uwagę zasługuje aktywność inwestycyjna rolników z tego terenu. Przeznaczanie środków finansowych na trwałe majątek produkcyjny cechowało co drugiego właściciela gospodarstwa rolnego. Stosunkowo niskie nakłady pracy (13 osób pracujących w rolnictwie na 100 ha UR) należy łączyć z niewielkim, na tle pozostałych makroregionów, udziałem osób pracujących w rolnictwie. Jak wynika z badań IERiGŻ-PIB, w latach 2000-2005, tendencje do przemian strukturalnych południowo-zachodniej Polsce uległy pogłębieniu. Ze względu na uwarunkowania zewnętrzne i możliwości migracyjne część gospodarstw była likwidowana. Oprócz tego w opisywanym okresie odnotowano relatywnie często przypadki koncentracji zasobów produkcyjnych oraz proces tworzenia nowych jednostek²⁰. Można szacować, iż zbiorowość gospodarstw o wysokiej skali produkcji stanowi tam około 20% wszystkich jednostek z tego makroregionu.

W roku 2007 według danych GUS na tym terenie znajdowało się 143 643 gospodarstwa rolne o łącznym obszarze 1 502,1 tys. hektarów UR. Oznacza to, że na terenie tego makroregionu znajdowało się blisko 8% ogółu gospodarstw w kraju oraz 10,7% UR. Średnio na jedno gospodarstwo przypadło 10,5 hektara UR. Od 2002 roku średnia wielkość gospodarstwa rolnego wzrosła o 0,9 ha UR (Zestawienie A.1).

²⁰ A. Sikorska, *Przeobrażenia w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi a proces włączania się Polski do Wspólnej Polityki Rolnej. Synteza*, Projekt badawczy nr 1 HO2C03528, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 14, 22.

1.4.1. Beneficjenci Programu SAPARD

Do realizacji Programu SAPARD na terenie tego makroregionu, przystąpiło najmniej beneficjentów w kraju. Zawarto 1620 umów, co stanowiło zaledwie 6,6% ogółu umów w kraju) i 7,7% kwoty wypłaconej pomocy finansowej. W latach 2004-2006 na teren tego makroregionu pozyskano 546 725 tys. zł (Tabela A.1 i Tabela A.2). Spośród ogólnej kwoty, podobnie jak i w innych makroregionach, najwięcej środków pozyskano na rozwój infrastruktury wiejskiej oraz poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych.

Na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2) pozyskano 46 730 tys. zł (Tabela 1.34).

Tabela 1.34. Kwota dokonanych płatności w ramach Programu SAPARD w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-zachodnim według wyróżnionych działań

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem
	w tys. zł			
Ogółem	86 521	148 940	311 248	546 725
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	34 051	20 444	60 461	114 956
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	16 251	4 929	25 550	46 730
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	30 491	105 544	200 871	336 906
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	5 728	18 023	24 366	48 133

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W ramach Schematu 2.1 dotyczącego *Restrukturyzacji produkcji mleka* udzielona pomoc na jedno zrealizowane przedsięwzięcie wahała się od 68,1 tys. do 80,4 tys. zł²¹, w Schemacie 2.2 *Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych* od 73,3 tys. do 85,5 tys. zł oraz w Schemacie 2.3 *Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych* od 35,4 tys. do 40,2 tys. zł (Tabela 1.35).

²¹ Średnia kwota przypadająca na jedno przedsięwzięcie w województwie.

Tabela 1.35. Średnia kwota udzielonej pomocy oraz średnia wysokość kosztów kwalifikowanych na przedsięwzięcie w Działaniu 2 *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie południowo-zachodnim według wyróżnionych schematów

Wyszczególnienie	Udzielona pomoc*	Koszty kwalifikowane**	Średni roczny dochód rolniczy beneficjentów***
	w tys. zł		
Restrukturyzacja produkcji mleka			
Dolnośląskie	68,5	137,0	61,9
Lubuskie	68,1	144,8	82,9
Opolskie	80,4	166,8	73,7
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych			
Dolnośląskie	85,5	173,5	80,7
Lubuskie	73,3	146,9	69,4
Opolskie	82,2	169,6	98,9
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych			
Dolnośląskie	37,2	82,1	100,8
Lubuskie	40,2	88,7	69,0
Opolskie	35,4	75,3	95,8

średnia w Polsce: * 54,7 tys. zł, ** 82,8 tys. zł, *** 79,1 tys. zł

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach Działania 2 (*Inwestycje w gospodarstwach rolnych*) realizowane były w tych gospodarstwach rolnych makroregionu południowo-zachodniego, które osiągały relatywnie wysoki (ale także zróżnicowany) poziom dochodu rolniczego. Zwłaszcza beneficjenci Schematu *Restrukturyzacja produkcji mleka*, charakteryzowali się relatywnie wysokim poziomem dochodu rolniczego, który był wyższy niż średnio w grupie wszystkich beneficjentów tego schematu (Tabela A.3).

1.4.2. Płatności do gruntów ornych

O dotacje w ramach bezpośrednich płatności do gruntów ornych wystąpiło około 80% ogółu gospodarstw. Jednolita płatność obszarowa została wypłacona do około 86% powierzchni UR a uzupełniająca płatność obszarowa do około 79% UR makroregionu (Tabela A.6). Średnia powierzchnia użytków rol-

nych na jeden złożony wniosek była zdecydowanie wyższa niż średnia wielkość obszarowa gospodarstwa rolnego 15,7 ha oraz 14,6 ha wobec 10,3 ha²².

Ogólne kwoty zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w tym rejonie kraju były najniższe w porównaniu z pozostałymi makroregionami. Stanowiły jedynie około 12,5% ogólnej puli przyznanych środków finansowych dla wszystkich beneficjentów w kraju. Liczba złożonych wniosków na poziomie ponad 110 tysięcy rocznie, odpowiadała zaledwie około 8% ogółu corocznie składanych aplikacji. Jednak w przeliczeniu na jeden złożony wniosek dotacja na poziomie około 4,2 tys. zł oraz 4,5 tys. zł (Tabela 1.37) należała do najwyższych w kraju (wyższe dotacje otrzymywały gospodarstwa rolne jedynie w makroregionie północnym).

Tabela 1.36. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w makroregionie południowo-zachodnim w latach 2004-2006

Lata	Jednolita płatność obszarowa (w tys. zł)	Uzupełniająca płatność obszarowa (w tys. zł)	
		chmiel	inne rośliny
2004	360 279	155	450 368
2005	395 394	139	450 692
2006	784 947	149	501 192

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.37. Złożone wnioski oraz kwoty zrealizowanej dotacji (w zł) w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie południowo-zachodnim

Lata	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
2004	112 340	109 770	3 207	4 104
2005	115 262	113 075	3 430	3 987
2006	113 399	110 964	4 276	4 518

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

²² Odpowiednio średnia UR w złożonych wnioskach o przyznanie jednolitej płatności obszarowej i uzupełniającej płatności obszarowej.

Tabela 1.38. Wnioski i przyznane dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w makroregionie południowo-zachodnim

Lata	Złożone wnioski		Przyznane dopłaty		
	liczba	powierzchnia (w ha)	liczba beneficjentów	kwota wypłacona (w zł)	średnio na jeden złożony wniosek (w zł)
2005	132	1 168,6	40	149 392	3 735
2006	153	1 334,1	106	322 531	3 043

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W roku 2006 z możliwości uzyskania dopłat z tytułu produkcji buraków cukrowych skorzystały w tym makroregionie 6473 gospodarstwa. Oznacza to, iż co dziesiąte gospodarstwo, które uzyskało dopłatę znajdowało się na terenie makroregionu południowo-zachodniego. Na jeden złożony wniosek przyznano średnio 11 789 zł. Wielkość ta była prawie dwukrotnie większa niż średnia w kraju. Tym samym zrealizowana kwota płatności cukrowych w całym makroregionie wyniosła ogółem 76 310,6 tys. zł, co stanowiło blisko jedną piątą zrealizowanej ogólnej kwoty dopłaty w Polsce. W tym makroregionie w 2007 roku do ARiMR wpłynęło nieco ponad dwa tysiące wniosków o dopłaty z tytułu uprawy roślin energetycznych (Tabela 1.38).

1.4.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

Wnioski o renty strukturalne przygotowano w 5428 gospodarstwach rolnych, z czego pozytywnie rozpatrzono niespełna 5 tysięcy (Tabela 1.39).

Tabela 1.39. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie południowo-zachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
w liczbach bezwzgl.	5 428	37	4 989	137	4 995
odsetek (Polska = 100)	9,3	32*	9,3	7,2	9,3

* złożone wnioski na 1000 gospodarstw w ogółem Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Powierzchnia przekazanych gospodarstw obejmowała 49,1 tys. hektarów użytków rolnych (Tabela 1.40). Prawie dwie trzecie przekazanej powierzchni UR przeznaczono w tym makroregionie na powiększenie obszaru innych gospodarstw, a około jedną trzecią przekazano następcom. Marginalny odsetek powierzchni UR przeznaczono na inne cele.

Z grupy gospodarstw o sile ekonomicznej od do 2 do 4 ESU wnioski o dopłaty z tytułu wsparcia gospodarstw niskotowarowych złożyło 19 i 10 (nabór I i nabór II) gospodarstw na 100. W skali kraju z gospodarstw znajdujących się na tym terenie wpłynęło po niespełna 4% wniosków w obu naborach.

Tabela 1.40. Powierzchnia i losy przekazanych gospodarstw w ramach Działania *renty strukturalne* w makroregionie południowo-zachodnim

Przekazana powierzchnia	Powierzchnia		Powierzchnia UR przekazana na rzecz:		
	ogółem	użytki rolne	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
w tys. ha	50,9	49,1	31,6	17,4	0,02
w procentach	x	100,0	64,4	35,5	0,04

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Dopłatami w ramach ONW objęto, w latach 2004-2006, od 26,2% do 30,5% powierzchni UR makroregionu południowo-zachodniego. Pozyskiwano dla gospodarstw rolnych, położonych w tym rejonie kraju, corocznie dopłaty na poziomie 97 436 tys. zł. (w roku 2006). Środki te stanowiły około 7,5% dostępnej corocznie puli dopłat. Także złożona liczba wniosków stanowiła niewielki odsetek (około 6%) ogółu składanych corocznie aplikacji. Średnio na jeden wniosek, który złożyło 30 na 100 gospodarstw w makroregionie, przypadała kwota w wysokości 2,2 tys. zł. (Tabela 1.41).

Tabela 1.41. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w makroregionie południowo-zachodnim w latach 2004-2006

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej dotacji	
		ogółem (w tys. zł)	średnio na 1 złożony wniosek (w zł)
2004	38 096	86 052	2 259
2005	42 656	94 751	2 221
2006	43 630	97 436	2 233

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W gospodarstwach rolnych tego makroregionu 7,8% UR objętych było dopłatami z tytułu realizacji działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*.

W makroregionie południowo-zachodnim realizowane było również działanie dotyczące zalesiania gruntów ornych. Podobnie jak w skali kraju – w tym makroregionie 6 na 100 gospodarstw wystąpiło o przyznanie tego typu dopłat. Choć z tego terenu do ARiMR wpłynęło najmniej wniosków – 876, to na jeden złożony wniosek średnio przypadało 5,5 ha, co stanowiło jeden z najwyższych wskaźników w kraju. Środki finansowe przyznane na to działanie odnosiły się do 6185 ha UR (0,2% ogółu UR makroregionu).

Relatywnie mało osób prowadzących gospodarstwa rolne z chowem zwierząt wystąpiło o dotacje. Na 1000 gospodarstw 21 było objęte Schematem 1²³ w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych*. Złożono 1887 wniosków (2,6% ogółu wniosków w skali kraju). Wydane decyzję obejmowały łączną kwotę 72 285,4 tys. zł, a średnio na jedną decyzję przypadała kwota 39,9 tys. zł²⁴, która była najwyższą średnią ze wszystkich makroregionów. W Schemacie 2 złożono jedynie 133 wnioski, z których dotacje otrzymało 98 gospodarstw rolnych (średnio po około 22 tys. zł). Ogółem na działania objęte Schematem 2 z ARiMR na teren makroregionu południowo-zachodniego wpłynęła kwota 2 160,2 tys. zł (Tabela 1.42).

Tabela 1.42. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w makroregionie południowo-zachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski	Przyznane decyzje	Przyznana kwota	
			ogółem (w tys.)	średnio na jedną decyzję (w zł)
Schemat 1	1 887	1 811	72 285,4	39 915
Schemat 2	133	98	2 160,2	22 043

Zródło: Na podstawie danych ARiMR.

W ramach PROW o finansowe wsparcie działalności, wystąpiło także 28 grup producentów rolnych, przy czym 22 grupy producentów wystąpiły o przyznanie płatności. Była to jedna czwarta ogółu wniosków, które grupy producenckie złożyły w kraju o finansowanie wsparcia i o przyznanie płatności. Za

²³ Schemat 1 - wyposażenie gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych.

²⁴ Średnio w kraju na jedną decyzję przypadało 35,7 tys. zł.

pośrednictwem ARiMR grupom producenckim z tego makroregionu, wypłacono około 2 728 tys. zł (Tabela A.21).

1.4.4. Wykorzystanie środków z działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”

Kierujący gospodarstwami rolnymi, które znajdowały się na terenie makroregionu południowo-zachodniego złożyli blisko 3,4 tys. wniosków (w dwóch kolejnych naborach) o dofinansowanie *inwestycji w gospodarstwach rolnych*. Stanowiło to mniej niż 10% ogółu wniosków złożonych w tym działaniu przez wszystkich zainteresowanych w kraju. Średnio na jeden złożony projekt przypadało 135,6 tys. zł, były to jedne z najwyższych kwot w kraju przyznanych na to działanie. Łącznie na realizację wszystkich projektów pozyskano dla makroregionu kwotę 202,1 tys. zł, co stanowiło 43,4% poziomu wnioskowanych środków (Tabela 1.43 i Tabela A.23).

Tabela 1.43. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie południowo-zachodnim

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		
	ogółem	Polska ogółem = 100	średnio na 1000 gospodarstw
I nabór	2 122	7,3	15
II nabór	1 295	9,7	9

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

O dofinansowanie gospodarstw rolnych w celu poprawy ich kondycji ekonomicznej, dostosowania produkcji do wymogów rynku oraz poprawy jakości i technologii produkcji wystąpiło 1677 rolników, którzy samodzielnie rozpoczęli gospodarowanie. Wnioskowano ogółem o kwotę 84 mln zł. Do realizacji pozytywnie rozpatrzono 73,9 złożonych projektów i tym samym do gospodarstw rolnych młodych rolników w makroregionie południowo-zachodnim wpłynęło 62 mln zł (Tabela A.24).

Poprawą przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (Działanie 1.5) zainteresowanych było relatywnie niewielu potencjalnych beneficjentów. Złożono 127 wniosków (około 7% ogółu w kraju), z czego podpisano i przyjęto do realizacji 88. Średnio na jednego beneficjenta przypadło po około 1 392 tys. zł. Ogółem w skali całego makroregionu pozyskano 122,5 mln zł (Tabela 1.44).

Wsparcie *Działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu* (Działanie 2.4)

umożliwiło pozyskanie kolejnych funduszy na poziomie 18,6 mln zł, w ramach 243 podpisanych umów (spośród 572 złożonych wniosków). W opisywanym makroregionie zainteresowanie pozyskiwaniem środków finansowych w ramach Działania 2.4 było relatywnie niskie. Wyrazem tego był niewielki odsetek podpisanych umów – zaledwie 5,7% ogółu umów w kraju podpisano z mieszkańcami wsi tego makroregionu. Niewielkie było również zainteresowanie środkami dostępnymi na *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem* (Działanie 2.6). Ogółem złożono 379 wniosków, z czego podpisano do realizacji 269, co stanowiło 7,6% ogółu w kraju złożonych aplikacji w ramach Działania 2.6 (Tabela A.27).

Tabela 1.44. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5. oraz Działania 2.4²⁵ w makroregionie południowo-zachodnim

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	127	69,3	224,3	122,5	1 392
Działanie 2.4	572	42,5	43,5	18,6	77

Zródło: Na podstawie danych ARiMR.

O wsparcie finansowe z terenu tego makroregionu złożono także nieliczne wnioski, w ramach działania SPO dotyczącego chowu i hodowli ryb (57 wniosków), jeden wniosek w działaniu dotyczącym przetwórstwa i rynku rybnego oraz dwa wnioski w ramach działań innowacyjnych i innych (Tabela A.28)²⁶.

1.4.5. Wsparcie rynku owoców i warzyw

Relatywnie niskimi dotacjami, bo na poziomie 546,1 tys. zł, w ramach Działania 4.4. *Wsparcie rynków owoców i warzyw*, dofinansowane zostały grupy producentów, które zajmowały się uprawą tych kultur (Tabela A.29 i Tabela A.30).

* * *

Ogółem w latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu środkowo-zachodniego, realizujących wybrane programy wsparcia (Zestawienie I.4) pozy-

²⁵ Działanie 1.5 (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*) oraz Działanie 2.4 (*Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*).

²⁶ 5.1. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006”.

skano środki finansowe na poziomie 3 820 176,5 tys. zł, co oznacza, że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 26,6 tys. zł.

Zestawienie I.4. Kwoty wsparcia, jakie pozyskano dla gospodarstw rolnych w makroregionie południowo-zachodnim według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	46 730
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	336 906
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	48 133
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH:	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	1 540 620
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	443
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	1 402 252
3.	PROW:	
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	278 239
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	72 285,4
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	2 160,2
	• Wspieranie grup producentów rolnych	2 728,5
4.	SPO:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	202,1
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	62 000
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	14 500
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	12 431,2
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW:	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	546,1
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	0
RAZEM		3 820 176,5
Średnio na 1 gospodarstwo w makroregionie		26,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Kolejną kwotę w wysokości 237 456 tys. zł uzyskano, w ramach SAPARD i SPO, na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych

i rybnych. Tym samym średnio do jednego powiatu makroregionu wpłynęło 4 317,4 tys. zł (Zestawienie II.4).

Zestawienie II.4. Kwoty wsparcia, jakie pozyskano w makroregionie południowo-zachodnim na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	114 956
2.	SPO:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	122 500
RAZEM		237 456
Średnio na 1 powiat w makroregionie		4 317,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

Podobnie jak i w skali całego kraju – nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne położone na terenie tego makroregionu wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy (Zestawienie III.4). Analogicznie jak i w innych rejonach kraju, relatywnie najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniejsza grupa kierowników gospodarstw rolnych wystąpiła o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. W tym makroregionie na 1000 gospodarstw przypadało 13 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 21. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw, zaledwie z 35 wpłynęły wnioski o dopłaty. Jeszcze niższa była aktywność rolników w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia.

W konsekwencji, analogicznie jak na terenie całego kraju, największy odsetek użytków rolnych w makroregionie południowo-zachodnim objęły dopłaty w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (Zestawienie IV.4).

Zestawienie III.4. Aktywność gospodarstw rolnych w makroregionie południowo-zachodnim w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski ¹⁾	
		decyzje	wnioski
1.	SAPARD	114	
2.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa	809	
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	792	
3.	PROW:		
	• Renty strukturalne	34	37
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	• Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	25	27
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	169	186
	• Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	12	14
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	85	95
	• Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	295	
	• Zalesianie gruntów ornych	6	
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	12	13
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	20	21
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	1	1
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	1	2
	(gospodarstwa posiadające krowy)	4	6
4.	SPO:		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I	15	
	Nabór II	9	
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	9	12
	(gospodarstwa młodych rolników)	26	35
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	0,6	0,9
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	1,4	3,5
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	0,8	1,4

¹⁾ wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

Zestawienie IV.4. Odsetek użytków rolnych w makroregionie
południowo-zachodnim objętych wsparciem finansowym według wybranych
programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Odsetek użytków rolnych (w %)
1.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	85,1
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	77,1
2.	PROW:	
	• Renty strukturalne	2,4
	• Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	28,9
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	7,8
	• Zalesianie gruntów ornych	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

1.5. Gospodarstwa rolne w makroregionie północnym

Cechą charakterystyczną makroregionu północnego (województwa: zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie) jest stosunkowo duże, jak na polskie warunki, skupisko gospodarstw o znaczącym areale upraw. Zaawansowany proces koncentracji ziemi wynika głównie z ukształtowania w przeszłości struktury agrarnej na tych terenach przez system rolnictwa uspołecznionego. Korzystna struktura obszarowa przekładała się na niektóre wyniki ekonomiczne części gospodarstw rolnych: poziom pracochłonności (nakłady pracy na jednostkę powierzchni są tam najniższe w kraju i wyniosły w 2005 roku 9 osób pracujących w rolnictwie na 100 ha oraz wydajności pracy mierzonej wartością produkcji towarowej na jedną osobę pracującą w rolnictwie – 25,8 tys. zł/osobę). Podobnie jak w środkowozachodniej części kraju, na terenach makroregionu północnego, gospodarstwa silne ekonomicznie i wysokodochodowe, mające ugruntowaną pozycję w strukturach agrobiznesu, stanowią stosunkowo znaczną zbiorowość.

Według danych GUS w 2007 w makroregionie północnym znajdowało się 131 410 gospodarstw rolnych o łącznej powierzchni 2 115,2 tys. hektarów UR. Tym samym na terenie tego makroregionu znajdowało się 7,3% gospodarstw rolnych w kraju, które skupiały 15% ogółu UR. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosiła 16,1 ha UR. W stosunku do roku 2002 uległa ona powiększeniu o 0,8 ha UR (Zestawienie A.1).

1.5.1. Beneficjenci Programu SAPARD

Na terenie makroregionu północnego podpisano 2702 umowy w ramach realizacji Programu SAPARD. Zawarte umowy stanowiły 11,1% ogółu umów w kraju, a pozyskane środki także stanowiły blisko 10% kwoty wypłaconej pomocy finansowej ogółem w Polsce. W latach 2004-2006 na terenie tego makroregionu pozyskano 851 440 tys. zł (Tabela 1.45 i Tabela A.2).

Najwięcej środków było przeznaczonych na rozwój infrastruktury wiejskiej oraz poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych.

Tabela 1.45. Kwota dokonanych płatności w ramach Programu SAPARD w latach 2004-2006 w makroregionie północnym według wyróżnionych działań

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem
	w tys. zł			
Ogółem	132 147	231 099	488 150	851 440
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	51 050	85 042	176 732	312 824
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	33 620	10 020	51 191	94 831
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	38 277	105 938	219 631	363 846
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	9 200	30 099	40 596	79 939

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 1.46. Średnia kwota udzielonej pomocy oraz średnia wysokość kosztów kwalifikowanych na przedsięwzięcie w Działaniu 2 *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie północnym według wyróżnionych schematów

Województwa	Udzielona pomoc*	Koszty kwalifikowane**	Średni roczny dochód rolniczy beneficjentów***
	w tys. zł		
Restrukturyzacja produkcji mleka			
Pomorskie	95,2	193,7	105,7
Warmińsko-mazurskie	81,3	167,2	70,6
Zachodniopomorskie	72,0	144,2	33,2
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych			
Pomorskie	88,8	181,5	114,6
Warmińsko-mazurskie	75,9	160,0	136,1
Zachodniopomorskie	46,7	93,5	35,4
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych			
Pomorskie	41,8	92,1	99,0
Warmińsko-mazurskie	43,0	91,9	114,7
Zachodniopomorskie	38,9	85,3	75,6

średnia w Polsce: * 54,7 tys. zł, ** 82,8 tys. zł, *** 79,1 tys. zł

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Na inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2) pozyskano 94 831 tys. zł. W ramach Schematu 2.1. dotyczącego *Restrukturyzacji produkcji mleka*

udzielona pomoc na jedno zrealizowane przedsięwzięcie wahała się od 72,0 tys. do 95,2 tys. zł²⁷. W schemacie (2.2) *Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych* było to od 46,7 tys. do 88,8 tys. zł oraz w schemacie (2.3) *Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych* od 39,9 tys. do 43,0 tys. zł (Tabela 1.46).

Przedsięwzięcia w ramach działania 2 realizowane były w tych gospodarstwach rolnych makroregionu północnego, które osiągały bardzo zróżnicowany poziom dochodu rolniczego, w porównaniu ze średnim poziomem dochodu rolniczego w grupie wszystkich beneficjentów tego działania (Tabela A.3).

1.5.2. Płatności do gruntów ornych

W latach 2004-2006 dopłatami bezpośrednimi objęto około 85% gospodarstw tego makroregionu. Ogółem blisko 86% ogółu UR zostało dofinansowane w ramach jednolitej płatności obszarowej oraz blisko 80% UR – w ramach uzupełniającej płatności obszarowej (Tabela A.6). Średnia wielkość obszarowa gospodarstwa rolnego wynosząca ogółem w makroregionie w 2006 roku 16 ha – była zdecydowanie niższa niż deklarowana powierzchnia, która przypadła średnio na jeden złożony wniosek w ramach dopłat bezpośrednich. Wielkości te wynosiły – 22 ha (jednolita płatność obszarowa) oraz około 21 ha w przypadku uzupełniającej płatności obszarowej.

Kwoty zrealizowanych płatności w makroregionie północnym w latach 2004-2006 (odpowiednio 507 715 tys. oraz 678 386 tys. – jednolita płatność obszarowa oraz 641 922 tys. i 713 158 tys. – uzupełniająca płatność obszarowa) stanowiły około 18% ogółu środków finansowych kierowanych corocznie do gospodarstw rolnych w kraju (Tabela 1.47).

Tabela 1.47. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie północnym

Lata	Jednolita płatność obszarowa (w tys. zł)	Uzupełniająca płatność obszarowa (w tys. zł)	
		chmiel	inne rośliny
2004	507 715	12	641 922
2005	551 897	10	638 341
2006	678 386	0	713 158

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W porównaniu z gospodarstwami rolnymi znajdującymi się na terenie pozostałych makroregionów, średnia dotacja przypadająca na jeden złożony wniosek była najwyższą dotacją, jaką wypłacano (Tabela 1.48 i Tabela A.5).

²⁷ Średnia kwota przypadająca na jedno przedsięwzięcie w województwie.

Tabela 1.48. Złożone wnioski oraz kwoty zrealizowanej dotacji (w zł) w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 w makroregionie północnym

Lata	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
2004	110 146	107 067	4 609	5 996
2005	112 109	112 508	4 795	5 674
2006	114 413	111 700	5 929	6 385

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Ogółem w makroregionie północnym w roku 2006 tylko nieco ponad 2,5 tys. rolników ubiegało się o podatkowe płatności z tytułu produkcji buraków cukrowych. W ramach tej płatności gospodarstwa rolne pozyskały 40 083,5 tys. zł. Średnio na jeden złożony wniosek przeznaczano kwotę na poziomie 15 976 zł. Był to najwyższy wskaźnik w skali kraju, co oznacza, że średnio na jeden złożony wniosek przypadało dwukrotnie więcej środków finansowych niż przeciętnie. Rolnicy gospodarujący na tym terenie złożyli także (w 2007 roku) 1666 (17,5% ogółu) wniosków o dopłaty z tytułu uprawy roślin energetycznych.

Tabela 1.49. Wnioski i przyznane dopłaty z tytułu prowadzenia plantacji wierzby lub róży bezkolcowej w makroregionie północnym

Lata	Złożone wnioski		Przyznane dopłaty		
	liczba	powierzchnia (w ha)	liczba beneficjentów	kwota wypłacona (w zł)	średnio na jeden złożony wniosek (w zł)
2005	126	1 106,9	42	111 652	2 658
2006	119	1 628,5	104	372 375	3 581

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

1.5.3. Wykorzystanie środków finansowych dostępnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

Na terenie tego makroregionu w ramach Działania *renty strukturalne* przekazano 4726 gospodarstw rolnych (Tabela 1.50). Na 1000 gospodarstw, wnioski o przyznanie świadczenia finansowego w formie renty złożyło 39 rolników. Ogółem przekazano 63,7 tys. hektarów użytków rolnych, głównie na powiększenie ob-

szaru innych gospodarstw oraz następcom. Marginalny obszar użytków rolnych przekazano na inne cele: 23,7 ha do Skarbu Państwa, 33 hektary na zalesienie, 14,4 ha uznano za obszary objęte ochroną środowiska (Tabela 1.51).

Tabela 1.50. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne* w makroregionie północnym

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
w liczbach bezwzgl.	5 149	39	4 713	189	4 726
odsetek (Polska = 100)	8,8	32*	8,8	9,9	8,8

* złożone wnioski na 1000 gospodarstw w ogółem Polsce

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Prawie jedna czwarta z grupy gospodarstw o sile ekonomicznej od 2 do 4 ESU skorzystała (w I naborze) z możliwości wsparcia gospodarstw niskotowarowych. W II naborze o przyznanie takiego wsparcia wystąpiła blisko jedna piąta gospodarstw z grupy, która posiadała taka możliwość. Ogółem wnioski o wsparcie w ramach tego działania stanowiły niewielki odsetek w skali kraju (4,4% – I nabór oraz 6,9 – II nabór, Tabela A.10).

Tabela 1.51. Powierzchnia i cele przekazanych gospodarstw w makroregionie północnym w ramach Działania *Renty strukturalne*

Przekazana powierzchnia	Powierzchnia		Powierzchnia UR przekazana na rzecz:		
	ogółem	użytki rolne	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
w tys. ha	69,2	63,7	40,3	23,4	0,02
w %	x	100,0	63,2	36,7	0,04

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Blisko połowę użytków rolnych tego makroregionu objęto dopłatami z tytułu niekorzystnych warunków gospodarowania. Corocznie co dziesiąty wniosek złożony ogółem, pochodził z gospodarstw rolnych położonych w opisywanym makroregionie. Pozyskiwana corocznie kwota (Tabela A.12) stanowiła niespełna 17% ogółu dostępnych środków. Na 100 gospodarstw wnioski dopłaty ONW złożyło od 42 do 55 gospodarstw (odpowiednio w 2004 i 2006

roku). Był to najwyższy wskaźnik w kraju. Wysokość dopłaty na jeden wniosek wahała się od 3060 zł w roku 2004 do 2958 zł w roku 2006 (Tabela 1.52).

Tabela 1.52. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w makroregionie północnym w latach 2004-2006

Lata	Liczba złożonych wniosków	Kwota przyznanej dotacji	
		ogółem (w tys. zł)	średnio na 1 złożony wniosek (w zł)
2004	63 352	193 846	3 060
2005	71 387	210 445	2 948
2006	73 056	216 099	2 958

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W opisywanym makroregionie stosunkowo największym zainteresowaniem rolników, w porównaniu z innymi regionami kraju, cieszyło się działanie *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*. Powierzchnia użytków rolnych, która objęta była realizacją działania, wynosiła 9,5% UR. W skali kraju była to jedna trzecia ogółu użytków rolnych objętych tego typu dopłatą.

Stosunkowo duże, w porównaniu z innymi regionami było także zainteresowanie rolników działaniem *Zalesianie gruntów ornych*. Na 1000 gospodarstw rolnych, w 15 przygotowano wnioski o dofinansowanie. Ogółem wydano 1733 decyzje, a powierzchnia, dla której pozyskano środki objęła 0,4% UR makroregionu (1250 ha). Na jeden złożony wniosek przypadało średnio 6,4 ha i był to najwyższy wskaźnik w skali kraju (Tabela A.18).

O środki finansowe dostępne w działaniu *Przystosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* ubiegało się w Schemacie 1 tego działania 113 na 1000 gospodarstw, które posiadały zwierzęta. Przyznano prawie 10 tysięcy dotacji, średnio po 37,6 tys. zł (Tabela 1.53 i Tabela A.19). W Schemacie 2 tego działania wydano 512 decyzje po prawie 22,5 tys. zł. Tym samym do gospodarstw rolnych wpłynęła kwota blisko 370,9 mln zł (Schemat 1) oraz kwota 11 mln zł (Schemat 2).

Tabela 1.53. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w makroregionie północnym

Wyszczególnienie	Złożone wnioski	Przyznane decyzje	Przyznana kwota	
			ogółem (w tys.)	średnio na jedną decyzję (w zł)
Schemat 1	10 319	9 857	370 893,0	37 627
Schemat 2	637	512	11 007,7	21 499

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Ponad 1 663 tysięcy zł pozyskały ogółem w ramach PROW grupy producenckie, które złożyły 9 wniosków o przyznanie płatności oraz 14 wniosków o pomoc finansową na wsparcie działalności w celu wspólnego dostosowywania standardów produkcji oraz wypracowania systemu wspólnej sprzedaży produktów rolnych.

1.5.4. Wykorzystanie środków z Działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”

W opisywanym makroregionie zwraca uwagę stosunkowo duże zainteresowanie rolników pozyskiwaniem środków finansowych na inwestycje w gospodarstwach rolnych. Średnio na 1000 gospodarstw w pierwszym naborze w 22 gospodarstwach złożono projekty, a w kolejnym naborze w 15. Wnioskowano o kwotę 711,7 tys. zł, co w przełożeniu na jeden złożony wniosek wyniosło 140,8 tys. zł. W skali kraju były to najwyższe kwoty. Ogółem do gospodarstw wpłynęło blisko 43% wnioskowanej sumy (305,2 tys. zł) – Tabela A.23.

Tabela 1.54. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* w makroregionie północnym

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		
	ogółem	Polska ogółem = 100	średnio na 1000 gospodarstw
I nabór	2 852	9,7	22
II nabór	1 999	15,0	15

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W makroregionie północnym ponad 2,3 tys. młodych rolników, którzy samodzielnie rozpoczynali gospodarowanie wystąpiło o wsparcie finansowe w ramach Działania 1.2. *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, wnioskując

o kwotę 116,1 mln zł. Podobnie jak w skali kraju, pozytywnie rozpatrzono blisko trzy czwarte złożonych projektów, w konsekwencji czego gospodarstwa młodych rolników, znajdujące się w tym makroregionie zostały zasilone ogółem kwotą 85,4 mln zł.

Tabela 1.55. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5 oraz Działania 2.4²⁸ w makroregionie północnym

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	213	72,3	478,8	269,8	1 752
Działanie 2.4	610	50,3	46,8	22,9	75

Zródło: Na podstawie danych ARiMR.

W ramach Działania 1.5 SPO (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*), na terenie makroregionu północnego do ARiMR wpłynęło ogółem 213 wniosków, z których do realizacji wybrano 154. Beneficjenci średnio uzyskali po 1752 tys. zł na jeden projekt. W konsekwencji, w ramach tego działania ogółem uzyskano 269,8 mln zł. Kolejne środki na poziomie 22,9 mln zł pozyskano na wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu (Działanie 2.4). W makroregionie północnym do ARiMR wpłynęło 610 wniosków, z czego blisko połowę rozpatrzono pozytywnie. Średnio na jeden projekt przypadła kwota 75 tys. zł (Tabela 1.55).

Działanie 2.6 SPO pozwalało pozyskać gospodarstwom rolnym środki finansowe na rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem. Do oddziałów terenowych ARiMR na terenie tego makroregionu wpłynęło 448 wniosków, z czego do realizacji zakwalifikowano 255 (Tabela A.27).

Z makroregionu północnego, z racji jego położenia geograficznego, wpłynęło najwięcej wniosków w kraju, o dofinansowanie w ramach Działania 5.1 SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”. W działaniu *Chów i hodowla ryb* – 108 wniosków, kolejne 83 wnioski dotyczyły przetwórstwa i rynku rybnego, 49 wniosków obejmowało wsparcie finansowe dotyczące działań innowacyjnych i innych. Złożono także 81 wniosków, które dotyczyły rybackiej infrastruktury portowej (Działanie 3.3) – (Tabela A.28).

²⁸ Działanie 1.5 (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*) oraz Działanie 2.4 (*Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*).

1.5.5. Wsparcie rynku owoców i warzyw

W ramach Działania 4.4. *Wsparcie rynków owoców i warzyw* w makroregionie północnym nie złożono wniosków i tym samym nie dofinansowano grup producentów owoców i warzyw. Jedynie kwotą 1317 tys. zł zostały dofinansowane grupy producentów i organizacje dostarczające pomidory do przetwórstwa (Tabela A.29 i Tabela A.30).

* * *

Ogółem w latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu północnego, które realizowały wybrane programy wsparcia, pozyskano środki finansowe na poziomie 5 399 171,4 tys. zł, co oznacza, że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 41,1 tys. zł (Zestawienie I.5). Był to najwyższy wskaźnik w kraju (blisko pięciokrotnie wyższy niż w makroregionie południowo-wschodnim oraz ponad dwukrotnie wyższy niż na terenie makroregionu środkowowschodniego).

Pozyskano również środki finansowe na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych. W ramach SAPARD i SPO na ten cel wpłynęły 582 624 tys. zł. Tym samym średnio w przeliczeniu na jeden powiat położony w tym makroregionie uzyskano kwotę 9 397,2 tys. zł (Zestawienie II.5).

Na terenie tego makroregionu, podobnie jak w skali całego kraju, najczęściej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniej rolników wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw ogółem w makroregionie było 78 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 113. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 51 złożyło aplikacje. Podobnie niska była aktywność rolników w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia.

Zestawienie I.5. Kwoty wsparcia jakie pozyskano do gospodarstw rolnych
w makroregionie północnym według wybranych programów
(w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	94 831
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	363 846
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	79 939
2.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH:	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	1 737 998
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	22
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	1 993 421
3.	PROW:	
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	620 390
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	370 893
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	11 007,7
	• Wspieranie grup producentów rolnych	1 663,4
4.	SPO:	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	305,2
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	85 400
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	22 900
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	15 238,1
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW:	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	0
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	1 317
RAZEM		5 399 171,4
Średnio na 1 gospodarstwo w makroregionie		41,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie II.5. Kwoty wsparcia jakie pozyskano w makroregionie północnym na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia (w tys. zł)
1.	SAPARD:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	312 824
2.	SPO:	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	269 800
RAZEM		582 624
Średnio na 1 powiat w makroregionie		9 397,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

Odpowiednio do powszechnie występujących tendencji, także w tym makroregionie stosunkowo największy był odsetek użytków rolnych, które zostały objęte dopłatami w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparciem działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (Zestawienie IV.5).

Zestawienie IV.5. Odsetek użytków rolnych w makroregionie północnym objętych wsparciem finansowym według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Odsetek użytków rolnych (w %)
1.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	84,5
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	77,7
2.	PROW:	
	• Renty strukturalne	2,2
	• Wspieranie działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	48,1
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	9,5
	• Zalesianie gruntów ornych	0,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie IV.5. Aktywność gospodarstw rolnych w makroregionie północnym
w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych programów
(w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski ¹⁾	
		decyzje	wnioski
1.	SAPARD	202	
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa	835	
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	814	
3.	PROW:		
	• Renty strukturalne	36	39
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	31	35
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	214	243
	Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	23	27
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	164	186
	• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	511	
	• Zalesianie gruntów ornych	15	
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	74	78
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	108	113
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	4	5
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	6	7
	(gospodarstwa posiadające krowy)	12	15
4.	SPO:		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I	22	
	Nabór II	15	
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	13	17
	(gospodarstwa młodych rolników)	37	51
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1	2
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	2	5
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	3	2

¹⁾ wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

2. Klasyfikacja gospodarstw według najmniejszego i największego poziomu wsparcia

Na podstawie zgromadzonego materiału można dokonać pogrupowania beneficjentów (w tym gospodarstw rolnych), którzy uzyskali relatywnie najwyższy oraz najniższy poziom wsparcia podczas realizacji wybranych programów wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich w związku z integracją Polski z UE. Przy klasyfikacji uwzględniono ilość złożonych wniosków, liczbę podpisanych umów oraz otrzymaną kwotę wsparcia. Pozwala to na określenie typów projektów, które cechowały się najwyższym, jak i najniższym zainteresowaniem rolników, a także na określenie cech demograficznych osób, które były najbardziej aktywne w korzystaniu z możliwości, jakie stwarza WPR.

Zestawienie I. Poziom wsparcia, jakie pozyskali beneficjenci (w tym gospodarstwa rolne) w Polsce według wybranych programów (w latach 2004–2006)

	Najwyższy poziom wsparcia	Najniższy poziom wsparcia
1.	SAPARD	
• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych (Działanie 1)		
	Projekty dotyczące restrukturyzacji przetwórstwa i poprawa marketingu artykułów pochodzenia zwierzęcego. Sektor mięsny i sektor mleczarski. Umowy na kwotę mniejszą niż 500 tys. zł – 41% oraz w przedziale 1-5 mln zł – 33%. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie środkowowschodnim (888,8 mln zł).	Projekty dotyczące restrukturyzacji przetwórstwa i poprawa marketingu owoców i warzyw. Sektor rybny. Umowy na kwotę od 5 do 10 mln zł – 4% umów. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-zachodnim (115 mln zł).
• Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2)		
	Gospodarstwa kierowane przez osoby o wysokim poziomie kwalifikacji zawodowych – wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze. Kierownicy gospodarstw w wieku: 40-50 lat - 44% i 30-40 lat – 31%. Gospodarstwa relatywnie duże obszarowo: 10-	Gospodarstwa kierowane przez osoby z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym nierolniczym. Kierownicy gospodarstw w wieku do 30 lat oraz grupa rolników w wieku 50-55 lat. Gospodarstwa o powierzchni do 2 ha – 2%

-30 ha – 42%, ponad 30 ha 29%. Relatywnie wysoki poziom rocznego dochodu rolniczego brutto z gospodarstwa – powyżej 50 tys. – ponad połowa gospodarstw. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali rolnicy w makroregionie środkowowschodnim (483,6 mln zł).	oraz 2-5 ha – 5%. Gospodarstwa z rocznym poziomem dochodu rolniczego brutto z gospodarstwa: do 15 tysięcy i 15-25 tys. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali rolnicy w makroregionie południowo-zachodnim (46,7 mln zł).
Schemat 2.1. Restrukturyzacja produkcji mleka	
Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto 25-50 tys. zł – 34% oraz 50-100 tys. zł – 32% beneficjentów.	Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto do 15 tys. zł – 8% beneficjentów.
Schemat 2.2. Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych	
Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto 50-100 tys. zł – 41% beneficjentów.	Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto do 15 tys. zł – 5% beneficjentów oraz w grupie dochodowej 15-25 tys. zł – 5% beneficjentów.
Schemat 2.3 Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych	
Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto 50-100 tys. zł – 32 % beneficjentów. Przedsięwzięcia dotyczące produkcji ogrodniczej a także innej produkcji roślinnej.	Gospodarstwa rolne o dochodzie rolniczym brutto od 15 do 25 tys. zł – niespełna 9% beneficjentów oraz w grupie dochodowej do 15 tys. zł – 9% beneficjentów. Przedsięwzięcia dotyczące pierwszego przetwórstwa produktów rolnych w gospodarstwie.
• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich (Działanie 3)	
Grupa gmin o wskaźniku G powyżej 350 zł/M – ponad dwie trzecie beneficjentów. Gminy o najwyższym poziomie bezrobocia (stopa bezrobocia 20%) – ponad połowa umów. Projekty schematu <i>Drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich</i> oraz projekty schematu <i>Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków komunalnych</i>. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-wschodnim (1 131 mln zł).	Grupa gmin o wskaźniku G do 250 zł/M – 5% beneficjentów. Gminy o najniższym poziomie bezrobocia (stopa bezrobocia do 10% – blisko 3% zrealizowanych umów). Projekty schematu <i>Zaopatrzenie w energię</i> oraz schematu <i>Gospodarka odpadami stałymi</i>. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-zachodnim (337 mln zł).

Najwięcej umów podpisano w gminach o stopniu zwodociągowania poniżej 40% – ponad jedna trzecia umów.	Najmniej umów wpłynęło z terenów gmin, które charakteryzowały się stopniem zwodociągowania na poziomie 40-60 % – ponad jedna dziesiąta umów.
Schemat 3.2: Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków komunalnych	
Gminy o stopniu zwodociągowania 90% i więcej – 41% umów.	Gminy o stopniu zwodociągowania poniżej 40% – niespełna 5% umów.
• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (Działanie 4)	
Umowy w <i>schemacie Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich</i> – 54% umów. Przedsięwzięcia w gminach o wskaźniku G powyżej 350 zł/M -79% umów. Gminy o najwyższym poziomie bezrobocia (stopa bezrobocia 20% i więcej) – prawie połowa umów. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-wschodnim (208 mln zł).	Umowy w <i>schemacie Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich</i> – 9% umów. Przedsięwzięcia w gminach o wskaźniku G do 250 zł/M -3% umów. Gminy o najniższym poziomie bezrobocia (stopa bezrobocia do 10%) – niespełna 4% umów. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-zachodnim (48 mln zł).
Schemat 4.1: Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych	
Beneficjenci w wieku do 50 lat – ponad 82% przedsięwzięć. Gospodarstwa rolne, w których na osobę w nim pracującą przypadało więcej niż 15 ha UR. Projekty z planowanym rocznym dochodem po realizacji przedsięwzięcia w przedziale 5-15 tys. zł. jedna trzecia beneficjentów. Przedsięwzięcia w zakresie: usługi turystyczne i agroturystyczne – 69% projektów.	x x Projekty z planowanym rocznym dochodem po realizacji przedsięwzięcia 100 tys. zł. i więcej – 4% projektów oraz projekty do 5 tys. zł. planowanego rocznego dochodu – niespełna 8%. Przedsięwzięcia w zakresie drobnej wytwórczości- 5% umów.
Schemat 4.2: Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich	
Przedsięwzięcia w zakresie drobnej wytwórczości – 46% umów oraz usługi transportowe 20% projektów. Wnioskodawcy zatrudniający przed złożeniem wniosku więcej niż 5 osób – 62% umów w tym 26% więcej niż 10 osób.	Przedsięwzięcia w zakresie usług dla gospodarstw – 6% projektów.

Schemat 4.3: Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich	
Przedsięwzięcia realizowane przez gminy –83%. W tym w tych, w których występowało mniej niż 500 miejsc noclegowych – trzy czwarte gmin. 92% tych gmin uznanych za atrakcyjne turystycznie. Projekty dotyczące budowy lub remontu oraz modernizacji infrastruktury turystycznej.	Przedsięwzięcia realizowane przez izby gospodarcze i fundacje – 4%. Projekty dotyczące drobnej wytwórczości.
Pomoc techniczna (Działanie 7)	
Projekty dotyczące informowania i promocji Programu SAPARD 84% środków Finansowych.	Inne projekty.
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH
• Jednolita Płatność Obszarowa	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie środkowowschodnim (3 644 mln zł). Najwyższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (87%). Najwyższy odsetek użytkowników rolnych objęto płatnościami w makroregionie środkowozachodnim (98% UR).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim (1 324 mln zł). Najniższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (78%). Najniższy odsetek użytkowników rolnych objęto płatnościami w makroregionie południowo-wschodnim (74% UR).
• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (5,3 mln zł).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie północnym (22 tys. zł).
• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (3 954,5 mln zł). Najwyższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (1 402,3 mln zł). Najniższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim

w makroregionie środkowozachodnim (85%). Najwyższy odsetek użytków rolnych objęto płatnościami w makroregionie środkowozachodnim (88% UR).	(76%). Najniższy odsetek użytków rolnych objęto płatnościami w makroregionie południowo-wschodnim (63% UR).
Płatności do upraw wierzby i róży bezkolcowej 2005	
Najwyższą kwotę tej płatności ogółem w 2005 roku, pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (218 tys. zł), a w roku 2006 w makroregionie środkowozachodnim (389 tys. zł).	Najniższą kwotę tej płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim (98 tys. zł w roku 2005 oraz 227 tys. zł w roku 2006).
Najwięcej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-zachodnim – w kolejnych latach odpowiednio 132 i 153 wnioski.	Najmniej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (77 i 72 w kolejnych latach).
Ale średnio na jeden pozytywnie rozpatrzony wniosek kwota płatności była najwyższa w makroregionie środkowozachodnim (prawie 5,9 tys. zł w roku 2005 oraz 5,6 tys. w roku 2006), gdyż były to wnioski o największej powierzchni dopłat (27 ha i 20,5 ha średnio na jeden złożony wniosek w kolejnych latach).	Ale średnio na jeden pozytywnie rozpatrzony wniosek kwota płatności była najniższa w makroregionie południowo-wschodnim (2,3 tys. i 2,1 tys. zł), gdyż były to wnioski o najmniejszej powierzchni dopłat (średnio w makroregionie w latach 2005 i 2006 przypadało odpowiednio 11 ha i 8,3 ha UR).
Ogółem dopłatami w latach 2005 i 2006 objęto największy obszar UR w makroregionie środkowowschodnim (odpowiednio 1081 ha oraz 1364 ha UR).	Ogółem dopłatami objęto najmniejszy obszar UR w makroregionie południowo-wschodnim (464 ha UR w roku 2005 oraz 892 w roku 2006).
Płatności do upraw roślin energetycznych 2007	
Najwięcej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowowschodnim (prawie 2,5 tys.).	Najmniej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (nieco ponad 1,6 tys.).
Oddzielna płatność z tytułu cukru 2006	
Najwyższą kwotę z tytułu tej płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowozachodnim (143, 2 mln zł).	Najniższą kwotę tej płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim (28,2 mln zł).
Najwięcej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowowschodnim (prawie 26 tys.).	Najmniej wniosków ogółem złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie północnym (prawie 26 tys.).
Średnio na jeden złożony wniosek kwota płatności była najwyższa w makroregionie północnym (prawie 16 tys. zł).	Średnio na jeden złożony wniosek kwota płatności była najniższa w makroregionie środkowowschodnim (prawie 4,4 tys. zł).

3.	PROW	
• Renty strukturalne		
Najwięcej wniosków (na 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (47).	Najmniej wniosków (na 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (18).	
Najwyższy odsetek użytków rolnych objęto działaniem w makroregionie środkowowschodnim (3,8% UR).	Najniższy odsetek użytków rolnych objęto działaniem w makroregionie południowo-wschodnim (1,9% UR).	
Wnioski złożone przez mężczyzn (ponad 75% wniosków).	Wnioski złożone przez kobiety (25% wniosków).	
• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
Projekty, które miały na celu zakup maszyn rolniczych lub zakup zwierząt gospodarskich.	x	
• Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)		
Gospodarstwa położone na terenach górskich 72%.	Gospodarstwa na terenach nizinnych I oraz gospodarstwa ze specyficznymi utrudnieniami.	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (1 707,3 mln zł).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (278,2 mln zł).	
Najwyższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie północnym (51%).	Najniższy odsetek wniosków złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (28%).	
Najwyższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionie środkowowschodnim (49% UR).	Najniższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionie południowo-wschodnim (25% UR).	
• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt		
Gospodarstwa realizujące pakiet <i>Ochrona gleb i wód</i> . Ogółem ten pakiet skupił największą powierzchnię – ponad 60% całego arealu programu rolno-środowiskowego. Drugim pakietem było <i>Rolnictwo ekologiczne</i> – pakiet realizowano na 23% powierzchni UR zgłoszonych do płatności.	Gospodarstwa realizujące pakiet <i>tworzenie stref buforowych</i> oraz pakiet <i>rolnictwo zrównoważone</i> .	
Ponad 98% producentów rolnych posiadających zwierzęta ras określonych w pakiecie <i>Zachowanie lokalnych ras zwierząt</i>		

<i>gospodarskich</i> wystąpiło o wsparcie. Najwyższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionie północnym (9,5% UR).	Najniższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionie środkowowschodnim (3,4% UR).
• Zalesianie gruntów ornych	
Gospodarstwa rolne deklarujące zalesienie powierzchni do 10 ha – 93% wniosków. Gospodarstwa o dochodzie rolniczym co najmniej 20% z działalności rolniczej. Grunty orne VI i V klasy bonitacyjnej – 64% deklarowanej powierzchni. Tereny o korzystnej konfiguracji terenu. Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie północnym (15). Najwyższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionie północnym (0,4% UR).	Gospodarstwa rolne deklarujące zalesienie powierzchni większej niż 20 ha – 2% wniosków. Gospodarstwa o dochodzie rolniczym mniej niż 20% z działalności rolniczej (10% zalesionej powierzchni ubiegających się o ten rodzaj wsparcia). Grunty orne I, II, III a klasy bonitacyjnej – oraz klasy VI z – (odpowiednio 1% i 2% dofinansowywanej powierzchni). Gospodarstwa zalesione gatunkami liściastymi na stokach o nachyleniu powyżej 12 stopni. Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowowschodnim i południowo-wschodnim (po 5). Najniższy odsetek użytków rolnych objęto dopłatami w makroregionach: środkowo-zachodnim, południowo-wschodnim oraz południowo-zachodnim (po 0,2% UR).
• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	
Schemat 1	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały: gospodarstwa rolne w makroregionie środkowozachodnim (1 042,8 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (136).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (72,3 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (6).

Schemat 2	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-wschodnim (22 291 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw ogółem oraz posiadających krowy w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowowschodnim (odpowiednio 6 i 16 wniosków).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (2,2 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw ogółem oraz gospodarstw posiadających krowy w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-zachodnim (odpowiednio 1 i 6 wniosków).
• Wspieranie grup producentów rolnych	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie środkowozachodnim (6,4 mln zł).	Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie środkowowschodnim (0,6 mln zł).
4.	SPO
• Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 1.1)	
Kierownicy gospodarstw korzystający już wcześniej z programu SAPARD (ok. 20%). Kierownicy gospodarstw posiadający relatywnie wysoki poziom wykształcenia rolniczego (40% wyższe lub średnie rolnicze) prawie 20% wyższe lub średnie nierolnicze i wymagany staż w pracy w gospodarstwie rolnym. Projekty mające na celu poprawę organizacji produkcji rolniczej w gospodarstwie. Beneficjenci, którzy zamierzali przeznaczyć uzyskane środki finansowe na zakup wyposażenia i sprzętu ruchomego. Dodatkowa 5% premia dla kierowników spełniających kryteria młodego rolnika. Gospodarstwa już spełniające standardy dotyczące: higieny produkcji (94% gospodarstw), dobrostanu zwierząt (83% gospodarstw), ochrony środowiska (71%) gospodarstwa na poziomie żywotności ekonomicznej 16 ESU i więcej; relatywnie duża grupa beneficjentów posiadacze gospodarstw powyżej 100 ESU. Gospodarstwa o rocznym poziomie produkcji	Gospodarstwa nie spełniające standardów poziomu żywotności ekonomicznej. Kierownicy gospodarstw posiadający relatywnie niski poziom wykształcenia. Projekty mające na celu redukcję kosztów produkcji rolniczej. Beneficjenci, którzy zamierzali przeznaczyć uzyskane środki finansowe na zakładanie plantacji wieloletnich. Gospodarstwa na najniższym określonym na 4 ESU poziomie żywotności ekonomicznej.

towarowej brutto przekraczającym 100 tys. zł (55% gospodarstw) oraz grupa gospodarstw o dochodzie 50-100 tys. (25% gospodarstw). Gospodarstwa z głównym kierunkiem produkcji: chów bydła mlecznego oraz uprawa zbóż. Gospodarstwa prowadzone przez osoby prawne. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (929 tys. zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (łącznie w dwóch naborach 44 wnioski).	Gospodarstwa o rocznym poziomie produkcji towarowej brutto niższym niż 5 tys. zł – (3 % beneficjentów) oraz grupa dochodowa 5-25 tys. zł – (5% beneficjentów). Gospodarstwa z głównym kierunkiem produkcji: bydło mięsne, drób, ogrodnictwo. Gospodarstwa prowadzone przez osoby fizyczne. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (202 tys. zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (łącznie w dwóch naborach 11 wniosków).
• Ułatwianie startu młodym rolnikom (Działanie 1.2)	
Gospodarstwa głównie kierowane przez mężczyzn stanowiły ponad 75% beneficjentów. Kierownicy w wieku mniej niż 25 lat (ponad połowa beneficjentów) i 25-30 lat – 30% beneficjentów. Kierownicy z wykształceniem wyższym lub średnim rolniczym 76% beneficjentów. Gospodarstwa równolegle korzystające ze wsparcia z Działania 1.1. (Inwestycje w gospodarstwach rolnych) już w momencie składania wniosku spełniające standardy w zakresie higieny produkcji blisko 60% g, ochrony środowiska ponad 50%. Gospodarstwa uprawiające zboża, hodujące trzodę chlewną i bydło mleczne. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (318 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw ogółem oraz grupy kierowanej przez osoby do 40 roku życia, w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (odpowiednio 20 i 56 wniosków).	Gospodarstwa kierowane przez kobiety (25% beneficjentów). Kierownicy w wieku 35-40 lat. Kierownicy z relatywnie niskim poziomem wykształcenia (podstawowe lub zasadnicze zawodowe i staż pracy w gospodarstwie rolnym (7% wniosków). Gospodarstwa hodujące drób i inne zwierzęta (tj. poza trzodą chlewną i bydłem mlecznym). Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (62 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw ogółem oraz grupy kierowanej przez osoby do 40 roku życia, w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (odpowiednio 4 i 15 wniosków).

Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (Działanie 1.5)	
Najczęściej to wsparcie dotyczyło przetwórstwa mleka i wyrobu serów oraz produkcja mięsa drobiowego i króliczego. Beneficjenci prowadzący przedsiębiorstwa o poziomie sprzedaży netto do 10 mln zł (37% wniosków) oraz od 10 do 50 mln zł –(41% wniosków). Przedsiębiorstwa występujące o stosunkowo niski poziom dofinansowania do 1 mln zł – (64% wniosków) i 1-5 mln (30% wniosków). Dofinansowanie przeznaczane na wprowadzenie nowych lub modernizację istniejących technologii produkcji. Głównie koszty zakupu lub instalacji maszyn lub urządzeń do przetwarzania produktów rolnych. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie środkowowschodnim (816 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (2,1).	Najmniejszym wsparciem tego typu objęta była produkcja soków z owoców i warzyw. Przedsiębiorstwa o poziomie sprzedaży netto ponad 100 mln zł. Przedsiębiorstwa występujące o poziom dofinansowania wyższy niż 10 mln zł. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskali beneficjenci w makroregionie południowo-zachodnim (122,5 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim (0,5).
Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych (Działanie 2.1)	
Największe wsparcie otrzymały projekty, których głównym celem było wzmocnienie systemów ochrony przeciwpożarowej (72% projektów) oraz odnowienie lasu wraz z pielęgnacją i ochroną założonych upraw (13% projektów). Najwięcej funduszy przeznaczono na pokrycie budowy i modernizacji dróg technologicznych i przeciwpożarowych oraz na infrastrukturę drogową dla udostępnienia i ochrony kompleksów leśnych.	Najmniejsze wsparcie otrzymały projekty, których głównym celem było uporządkowanie uszkodzonej powierzchni leśnej (3% projektów) oraz pielęgnacja i ochrona uszkodzonych drzewostanów oraz cennych obiektów przyrodniczych (5% projektów). Najmniejsze kwoty były przeznaczone na pokrycie kosztów pielęgnacji upraw, młodników i drzewostanów oraz budowę i modernizację obiektów szkółkarskich oraz zakup maszyn i urządzeń szkółkarskich.

Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu (Działanie 2.4)	
Najczęściej byli to beneficjenci, którzy korzystali wcześniej ze wsparcia w ramach programu SAPARD – około (17% beneficjentów). Większość projektów była związana z drobnymi usługami na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, usługami na rzecz rolnictwa, sprzedażą bezpośrednią produktów rolnych, agroturystyką. W układzie rodzajowym inwestycyjnych kosztów kwalifikowanych dominowały projekty dotyczące kosztów zakupu maszyn, urządzeń, narzędzi wyposażenia – 42% kosztów oraz koszty transportu dla świadczenia usług transportowych – 24% kosztów. Wsparto głównie projekty o jednym typie. Beneficjenci posiadający gospodarstwa rolne o żywotności ekonomicznej poniżej 2 ESU. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (130,2 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowozachodnim (5).	Najbardziej wsparcie dotyczyło projektów związanych z rzemiosłem i rękodziełem (4% wniosków). W układzie rodzajowym inwestycyjnych kosztów kwalifikowanych najmniej było przewidzianych na obiekty budowlane dla celów projektu – 10% kosztów. Beneficjenci posiadający gospodarstwa rolne o żywotności ekonomicznej powyżej 16 ESU. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (14,5 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim i południowo-zachodnim (po 3,5).
• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (Działanie 2.6)	
Najczęściej beneficjentami były osoby, które korzystały wcześniej ze wsparcia w ramach programu SAPARD –23% wniosków. Osoby fizyczne – 99% beneficjentów. Realizacja jednego typu projektu 87% wniosków. Projekty, których celem była poprawa czy też umożliwienie rolnikom dostępu do infrastruktury technicznej – blisko połowa projektów oraz poprawa stanu środowiska naturalnego	Osoby prawne – 1% beneficjentów. Realizacja czterech dostępnych typów projektów niespełna 1% wniosków, trzy typy projektów 2% wniosków. Projekty, których celem był wzrost dochodu rolniczego niespełna – 1% projektów oraz poprawa warunków sanitarno-higienicznych na obszarach

20% projektów. Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (81 mln zł). Najwięcej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie środkowowschodnim (3,5).	wiejskich – 13% projektów. Najniższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie południowo-zachodnim (12,4 mln zł). Najmniej wniosków (w odniesieniu do 1000 gospodarstw w makroregionie) złożyli kierujący gospodarstwami rolnymi w makroregionie południowo-wschodnim i południowo-zachodnim (po 1,4).
• SPO „Rybolówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2007	
<i>Działanie Chów i hodowla ryb</i>	
Najczęściej były to projekty mające na celu modernizację starych stawów oraz budowę nowych - otrzymały 60% środków finansowych. Relatywnie duże wsparcie otrzymały także projekty mające na celu zakup specjalistycznych środków transportu. W większości były to projekty o refundacji mniejszej niż 500 tys. zł.	Najrzadziej projekty miały na celu ochronę środowiska.
<i>Działanie Rybacka infrastruktura portowa</i>	
Najczęściej były to projekty na rozbudowę i remonty kanalizacji, montaż oświetlenia modernizację portowych dróg wewnętrznych.	Do rzadkości należały projekty nie wymienione w części lewej.
<i>Działanie Przetwórstwo i rynek rybny</i>	
Najwięcej było projektów mających na celu zakup środków transportu i innego sprzętu – 60% inwestycji	Najrzadziej projekty miały na celu ochronę środowiska – 5% inwestycji oraz budowę przetwórci – 8% inwestycji
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW
Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowowschodnim (8,1 mln zł).	Nie pozyskano żadnych środków finansowych dla gospodarstw rolnych w makroregionie północnym.
Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	
Najwyższą kwotę płatności ogółem pozyskały gospodarstwa rolne w makroregionie środkowozachodnim (55,5 mln zł).	Nie pozyskano żadnych środków finansowych dla gospodarstw rolnych w makroregionie południowo-zachodnim.

3. Opinie ankietowanych rolników na temat sytuacji gospodarstw rolnych po akcesji Polski do EU

Z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej (UE) wiązano duże nadzieje. Fakt ten miał być kluczowy dla dalszego rozwoju ekonomicznego kraju²⁹. Wśród wielu korzyści, jakie miała odnieść Polska dzięki akcesji do UE wymieniano m.in. osiągnięcie szybszego tempa rozwoju gospodarczego, wzrost nakładów prorozwojowych, napływ inwestycji zagranicznych, przyjęcie unijnych norm i standardów w postaci przepisów prawnych dotyczących np. ochrony środowiska, bezpieczeństwa pracy czy produkcji żywności. Już w krótkim okresie po akcesji dokonały się istotne zmiany wpływające na położenie wielu gałęzi gospodarki narodowej.

Pozytywny efekt członkostwa stał się także zauważalny w przypadku rolnictwa³⁰. Przekonanie to było podzielane również przez większość społeczeństwa. Pod koniec 2004 roku, 65% Polaków było przekonanych, iż rolnicy zyskali na członkostwie Polski w UE³¹. Użytkownicy gospodarstw rolnych mieli stosunkowo szybko skorzystać z mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) oraz z polityki strukturalnej UE. Na polskie produkty rolne otworzył się rynek europejski z ponad czterystoma milionami konsumentów. Gospodarstwa rolne zaczęły funkcjonować w nowych warunkach organizacyjnych, co wiązało się m.in. z możliwością otrzymywania jednolitych płatności obszarowych, ale i z obowiązkiem spełnienia odpowiednich wymagań, np. weterynaryjnych i fitosanitarnych. Rozpoczęto także proces wdrażania działań w ramach WPR oraz uruchomienia licznych programów, mających na celu przebudowę struktur rolnych i przyspieszenie rozwoju obszarów wiejskich.

Do zaprezentowania oraz analizy opinii rolników na temat wpływu członkostwa Polski w UE na sytuację w posiadanych przez nich gospodarstwach rolnych oraz do identyfikacji czynników, które mogły wpływać na kształtowanie się ich poglądów w tej kwestii rok po akcesji, wykorzystano in-

²⁹ A. Czyżewski, W. Orłowski, L. Zienkowski, *Makroekonomiczne koszty i korzyści członkostwa Polski w UE: analiza i ocena*, [w:] *Korzyści i koszty członkostwa Polski w UE*, Raport z badań, Centrum Europejskie Natolin 2003, s. 9-10.

³⁰ R. Urban, *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do UE*, Raport 1, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005, s. 7-18.

³¹ B. Roguska, *Ocena skutków przystąpienia Polski do UE po trzech latach członkostwa*, Komunikat z badań, CBOS, Warszawa 2007, s. 5-21.

formacje i materiał statystyczny pochodzący z ankiety przeprowadzonej przez IERiGŻ-PIB w 2005 roku.

Jedno z pytań, które wykorzystano do zaprezentowania opinii rolników brzmiało: *Co zmieniło się w Pana(i) gospodarstwie po przystąpieniu naszego kraju do UE na lepsze/na gorsze? (proszę uzasadnić swój pogląd)*. Pytanie miało charakter otwarty. Odpowiedzi rolników zgrupowano w 24 ogólne kategorie: 12 z nich dotyczyło pozytywnych zmian w gospodarstwie respondenta, pozostałe 12 – negatywnych zmian (w obu wypadkach 2 kategorie dotyczyły stwierdzenia braku zmian oraz odpowiedzi *nie wiem*). Dokonano agregacji odpowiedzi w celu stworzenia zmiennej: *zmiany w gospodarstwie rolnym po akcesji Polski do UE*, która przyjmowała 5 wartości oceniających zmiany: *tylko pozytywne, tylko negatywne, pozytywne i negatywne, brak zmian, brak zdania*.

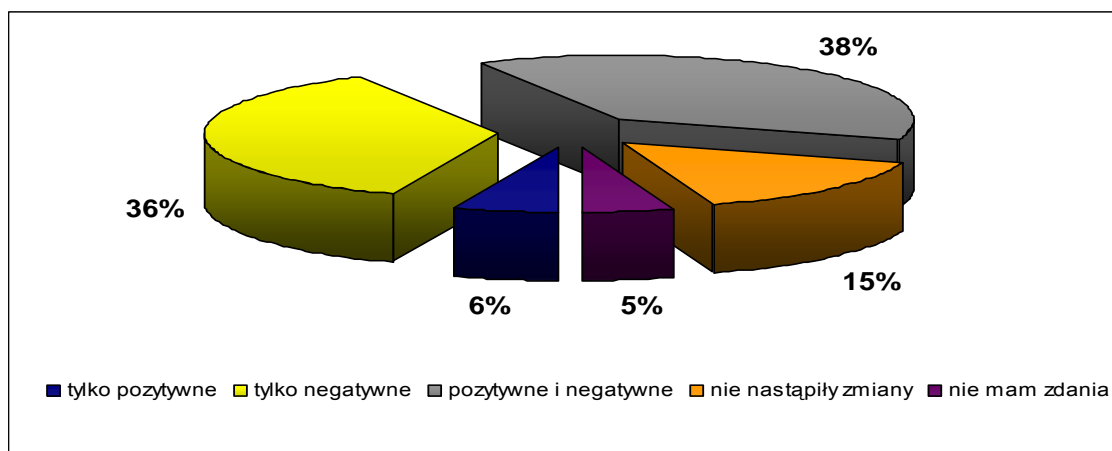
3.1. Ogólna ocena zmian w gospodarstwach rolnych po akcesji Polski do Unii Europejskiej

Wyniki ankiety IERiGŻ-PIB pokazują, że przyjęcie Polski do UE było wydarzeniem, które w istotny sposób wpłynęło na działalność polskich rolników. Zdecydowana większość badanych – 80%, stwierdziła bowiem, iż od momentu akcesji zmieniła się sytuacja w ich gospodarstwach. Tylko 15% respondentów nie zauważyło żadnego wpływu opisywanej sytuacji na kondycję własnych jednostek, a 5% nie miało na ten temat zdania bądź nie udzieliło odpowiedzi na pytanie. Warto zaznaczyć, iż takie opinie formułowano rok po pierwszym maju 2004 roku. Świadczy to o dużej skali przeobrażeń, jakie w tamtym czasie zachodziły w zbadanych gospodarstwach, czego potwierdzeniem były deklaracje ich właścicieli.

Znaczna część badanych nie potrafiła jednoznacznie ocenić skutków akcesji Polski do UE dla swoich gospodarstw. Wśród ogółu respondentów najczęstszy był pogląd, iż zmiany, które nastąpiły po 1 maja 2004 roku, miały charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny – 38% (Wykres 3.1).

Korzyści z tytułu integracji z UE najczęściej kojarzono z wpływem uruchamianych instrumentów WPR, w szczególności dopłat bezpośrednich.

Wykres 3.1. Zmiany jakie zaszły w gospodarstwach rolnych po akcesji Polski do UE w opinii rolników (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2005.

Warto zaznaczyć, że oddziaływanie dopłat bezpośrednich było zróżnicowane w zależności od rodzaju produktu rolniczego i spożywczego. Rozpoczął się także proces wdrażania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) i Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (SPO Rolnictwo), choć w połowie 2005 roku, kiedy przeprowadzono badanie, ich realizacja jeszcze nie wiązała się na ogół z uzyskaniem realnych korzyści. Wdrażanie zarówno PROW, jak i SPO Rolnictwo cechowało się znacznymi opóźnieniami w uruchomieniu działań i w realizacji płatności. W przypadku PROW od momentu złożenia wniosku do czasu otrzymania pierwszej płatności upłynęło (we wszystkich działaniach) od 6 do 12 miesięcy. Jeżeli chodzi o SPO Rolnictwo, to połowa projektów została uruchomiana dopiero w III kwartale 2005 roku. Niemniej w roku 2005 obserwowano już narastającą poprawę sytuacji dochodowej rolników. Powyższym tendencjom towarzyszyły także pewne negatywne zjawiska, jak chociażby niekorzystny dla rolników wskaźnik relacji cen w stosunku do roku poprzedzającego akcesję³². Zmiany administracyjno-prawne oraz duże wahania na rynku rolnym mogły przełożyć się, w początkowym okresie funkcjonowania polskiego rolnictwa w ramach rolnictwa unijnego, na wzrost niepewności badanych. Dlatego relatywnie liczna grupa rolników wymieniała jedynie negatywne konsekwencje członkostwa Polski w UE dla swo-

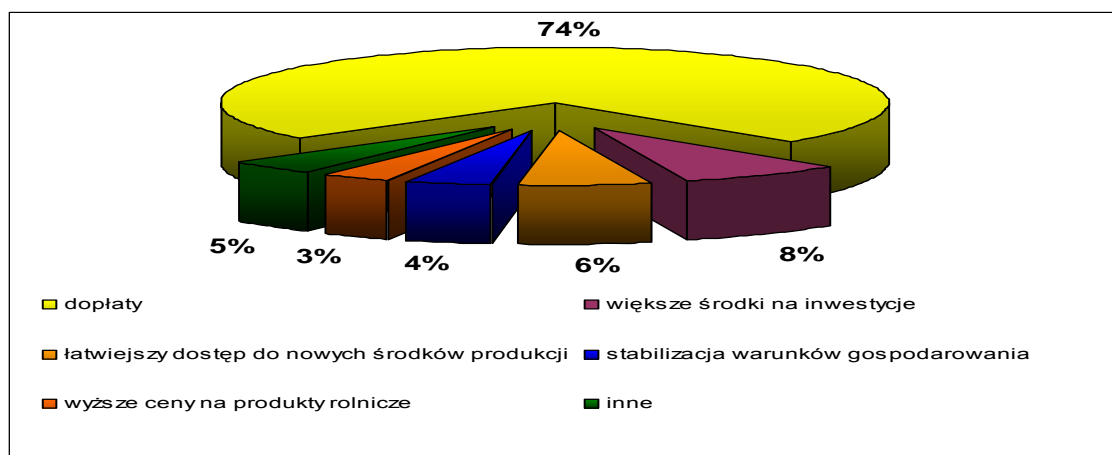
³² Por A. Woś: *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora żywnościowego*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2005 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 38.

ich gospodarstw (36%). Zaledwie 6% rolników odnotowało wyłącznie pozytywne następstwa integracji Polski z UE dla własnych gospodarstw.

3.2. Pozytywne i negatywne skutki akcesji Polski do UE dla gospodarstw rolnych

Jedną z wymiernych korzyści, jaką odnotowali rolnicy tuż po rozszerzeniu UE było wprowadzenie dopłat bezpośrednich. Mimo że w pierwszym roku członkostwa polscy rolnicy nie otrzymali płatności obszarowej w takiej wysokości, jak rolnicy ze starych państw członkowskich, co mogło zmniejszać konkurencyjność tych pierwszych, to respondenci uznali wprowadzenie płatności obszarowych za główną i pozytywną zmianę dla swoich gospodarstw.

Wykres 3.2. Pozytywne zmiany dla gospodarstw po akcesji Polski do UE w opinii rolników (w %)

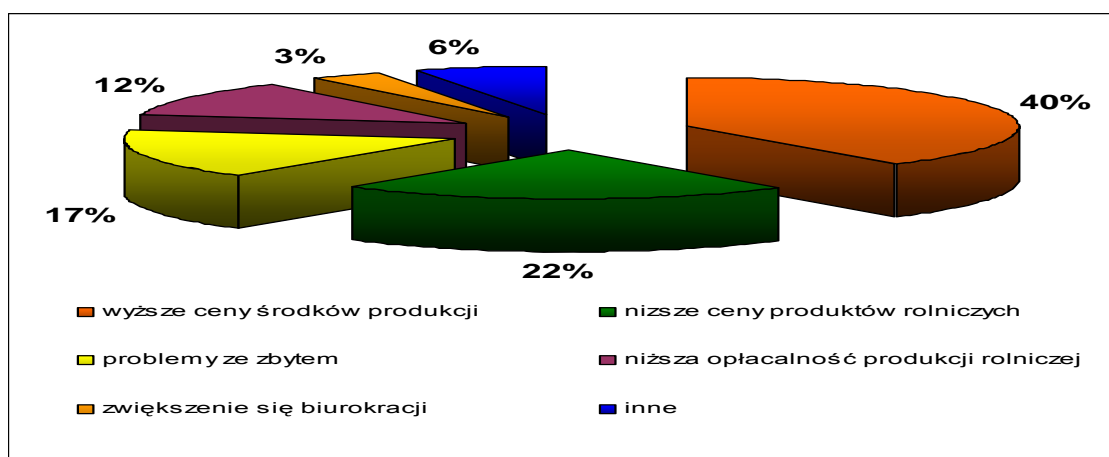
Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2005.

Wśród wszystkich opinii wyrażających korzystne dla gospodarstw konsekwencje rozszerzenia UE, 74% z nich dotyczyło dopłat bezpośrednich (Wykres 3.2). Duże znaczenie płatności obszarowych w oczach rolników wiązało się ze skalą rozpowszechnienia tego instrumentu oraz jego relatywnie wysokiego udziału w sumie całkowitego dochodu rodzin posiadających gospodarstwo. Jak wynika z ankiety przeprowadzonej przez IERiGŻ-PIB, w pierwszym roku członkostwa z dopłat korzystało 81% rolników. Przeciętnie jej wysokość wyniosła 4,2 tys. zł i była zróżnicowana terytorialnie ze względu na odmienny charakter struktury agrarnej w poszczególnych regionach kraju (najwyższe średnie dopłaty otrzymali rolnicy z makroregionu północnego – 8,9 tys. zł,

a najmniejsze południowo-wschodniego – 1,5 tys. zł). Dla przeciętnej rodziny użytkującej gospodarstwo, udział dopłaty w całkowitej kwocie dochodu wyniósł w 2005 roku około 12%³³.

Wśród innych pozytywnych zmian spowodowanych akcesją respondenci wymieniali: otrzymanie większych środków na inwestycje (8% ogółu pozytywnych opinii), łatwiejszy dostęp do środków produkcji (6%). Takie deklaracje mogły pojawiać się wśród rolników zainteresowanych programami polityki strukturalnej UE. Jednak w połowie 2005 roku większość działań składających się na SPO Rolnictwo i PROW (np. Inwestycje w gospodarstwach rolnych czy Ułatwienie startu młodym rolnikom) znajdowało się na wczesnym etapie realizacji.

Wykres 3.3. Negatywne zmiany dla gospodarstw po akcesji Polski do UE w opinii rolników (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2005.

Negatywną zmianą dla funkcjonowania gospodarstw po przystąpieniu Polski do UE dla najliczniejszej grupy rolników był wzrost cen rolniczych środków produkcji (Wykres 3.3). Około 40% wszystkich negatywnych konsekwencji członkostwa dla gospodarstw rolnych wyróżnionych przez respondentów, związane było właśnie z tym czynnikiem. Odczucia badanych rzeczywiście pokrywały się z tendencjami kształtującymi się na rynku. Wskazuje się, że przystąpienie do UE wywołało m.in. gwałtowne zwwyżki cen środków produkcji (o około 17,5% w początkowym okresie). Był to tzw. *efekt Janosika*, polegający na tym, że producenci środków produkcji bez uzasadnionej ekonomicznej przyczyny podwyższali ich ceny, licząc na znaczny wzrost dochodów rolników

³³ A. Sikorska, *Źródła utrzymania rodzin użytkujących gospodarstwo rolne*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy 523, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 24.

po 2004 roku³⁴. Wzrost cen był zróżnicowany. W 2004 roku maszyny rolnicze podrożały średnio o 41%, nośniki energii o 25%, a nawozy mineralne o ponad 22%. Stabilizacja cen i względna równowaga nastąpiła dopiero w pierwszej połowie 2005 roku³⁵.

Respondenci jako negatywny skutek dla swoich gospodarstw w pierwszym roku członkostwa Polski w UE, wskazywali także niższe ceny produktów rolniczych (22% wszystkich negatywnych opinii), wystąpienie problemów ze zbytem (17%) oraz spadek opłacalności produkcji (12%). Duże znaczenie takich odpowiedzi należy wiązać m.in. z ogólną sytuacją makroekonomiczną. W 2005 roku nastąpiło osłabienie tempa wzrostu krajowego popytu konsumpcyjnego, spowodowane obniżeniem tempa wzrostu płac realnych, spadkiem realnej wartości świadczeń społecznych oraz obniżeniem się realnych emerytur i rent. Wskazuje się także, iż w początkowym okresie integracji następowały gwałtowne zmiany warunków prowadzenia działalności gospodarczej, co mogło przyczyniać się do wzrostu niepewności u prowadzących gospodarstwa rolne. Nie bez znaczenia dla deklaracji rolników pozostawała sytuacja na rynkach rolnych. W 2004 i 2005 roku rolnicy odczuli spadek cen produktów rolniczych. Przed akcesją wyższe ceny spowodowane były wcześniej występującymi nieurodzajami (odnotowano wtedy mniejsze zbiory zbóż, rzepaku, pszenicy, owoców), a ich obniżenie w 2004 roku związane były z rekordowymi zbiorami oraz ze wzrostem importu spoza UE (np. owoce). W latach 2004-2005 utrzymywały się także niskie ceny na trzodę, drób, warzywa i ziemniaki, ze względu na ich dużą podaż na rynku krajowym³⁶.

W tym kontekście mniejsze znaczenie miały bariery administracyjno-prawne, warunkujące uczestnictwo w mechanizmach WPR i w programach strukturalnych. Dla niewielu badanych (3% ogółu negatywnych opinii) niekorzystną zmianą dla funkcjonowania gospodarstw po 1 maja 2004 był wzrost biurokracji spowodowanej wprowadzeniem licznych regulacji i wymogów odnośnie rolnictwa. Mały odsetek takich deklaracji należy łączyć z faktem, iż rolnicy byli raczej dobrze zorientowani w nowej sytuacji³⁷. Dużą rolę mogły tu odegrać kampanie informacyjne adresowane do mieszkańców wsi, a także działalność właściwych instytucji na poziomie lokalnym i krajowym.

³⁴ R. Urban, op. cit., s. 7-18.

³⁵ Analizy rynkowe 2005.

³⁶ Por. Analizy rynkowe 2005.

³⁷ Por. B. Fedyszak-Radziejewska, *Posłuchajmy rolników* [w:] *Zmiany w systemie płatności bezpośrednich w rolnictwie po roku 2009*, Nowe Życie Gospodarcze i IERiGŻ-PIB Warszawa 2006.

3.3. Czynniki wpływające na opinie rolników

W początkowym okresie integracji Polski z UE duży wpływ na opinie rolników o sytuacji gospodarstw rolnych miały uwarunkowania zewnętrzne, które były pochodną sytuacji na rynkach rolnych, koniunktury makroekonomicznej czy stanu wdrażania mechanizmów WPR i programów strukturalnych. Analiza danych potwierdziła znikome znaczenie wpływu na poglądy ankietowanych czynników odnoszących się do cech samych respondentów oraz właściwości prowadzonych przez nich gospodarstw rolnych. Między parami zmiennych wybranych do badania, stwierdzono, w większości przypadków, występowanie zależności o stosunkowo małej sile związku (Tabela 3.1 i Tabela 3.2).

Tabela 3.1. Rozkład opinii rolników dotyczących zmian w gospodarstwach rolnych po akcesji Polski do UE w zależności od wybranych zmiennych społeczno-demograficznych

Wyszczególnienie		Zmiany w gospodarstwie rolnym po akcesji Polski do UE (w %)				
		Tylko pozytywne N=218	Tylko negatywne N=1348	Pozytywne i negatywne N=1395	Nie nastąpiły zmiany N=563	Nie mam zdania N=181
Płeć kierownika	Mężczyzna	6,1	36,4	38,3	14,8	4,4
	Kobieta	5,4	36,2	35,1	16,7	6,6
Chi-kwadrat = 9,357; df = 4; p = 0,053; V Cramera = 0,050						
Wiek kierownika	Rolnik do 35 lat	5,7	37	39,5	13,1	4,7
	Rolnik w wieku emerytalnym	7,6	37,4	28,9	17,4	8,7
	Pozostali	5,7	36,1	38,3	15,5	4,4
Chi-kwadrat = 25,751; df = 8; p = 0,001; V Cramera = 0,059						
Wykształcenie rolnicze kierownika	Szkolne	4,9	35,1	41,4	13,6	5,0
	Kursowe	6,5	38,1	39,1	13,3	3,0
	Brak	6,1	36,3	35,5	16,6	5,5
Chi-kwadrat = 21,688; df = 8; p = 0,006; V Cramera = 0,054						
Wykształcenie ogólne kierownika	Podstawowe	5,7	39,5	33,2	14,8	6,8
	Zawodowe	5,7	34,7	39,3	15,7	4,6
	Średnie	5,7	37,9	38,7	14,2	3,5
	Wyższe	9,0	28,7	41,5	17,0	3,8
Chi-kwadrat = 31,197; df = 12; p = 0,002; V Cramera = 0,053						

Źródło: Obliczenia własne z wykorzystaniem programu Gretl, na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2005.

W mniejszym stopniu opinie rolników różnicowały się w zależności od cech społeczno-demograficznych respondentów: płci, wieku oraz wykształcenia rolniczego i ogólnego (wartość współczynnika V Cramera wahała się od 0,050 do 0,059). Wpływ płci był nieistotny statystycznie. W nieco większym stopniu opinie respondentów skorelowane były z właściwościami gospodarstw rolnych: poziomem inwestycji, możliwościami rozwojowymi gospodarstwa, wartością produkcji towarowej,

nakładami pracy kierownika czy położeniem geograficznym gospodarstwa (wartość współczynnika V Cramera wahała się od 0,080 do 0,170).

Przekonanie o stosunkowo małym wpływie akcesji Polski do UE na sytuację gospodarstw odnotowano przede wszystkim w grupie respondentów nie zajmujących się głównie działalnością rolniczą oraz wśród posiadających niewielkie arealy upraw (w konsekwencji otrzymujących najniższe dopłaty bezpośrednie). Brak zmian w gospodarstwach pod wpływem akcesji deklarowało 33% z grupy właścicieli nie pracujących w gospodarstwie, a także 22% badanych posiadających gospodarstwa najmniejsze obszarowo (od 1 do 2 ha UR).

Przytoczone wyniki wiązać należy ze stosunkowo niewielkim znaczeniem dochodów otrzymywanych z produkcji rolniczej w tej grupie kierowników z gospodarstw. Płatności obszarowe czy zmiany na rynkach rolnych nie wpływały znacząco na sytuację ekonomiczną małych jednostek o niewielkiej skali produkcji towarowej. Właściciele tych gospodarstw relatywnie często podejmowali pracę zarobkową. Nowa sytuacja w rolnictwie nie miała więc w ich wypadku istotnego wpływu na sytuację ekonomiczną rodziny.

Innego rodzaju ocenę sytuacji po wstąpieniu do UE i objęciu naszego rolnictwa WPR prezentowali kierownicy z gospodarstw dużych obszarowo (areal upraw powyżej 30 ha UR) oraz ci, którzy byli przekonani o możliwościach rozwojowych swoich jednostek. W tych grupach respondentów najczęściej panowało przekonanie o zarówno pozytywnym, jak i negatywnym wpływie akcesji na sytuację w ich gospodarstwach. Niejednoznaczna ocena zmian w gospodarstwach tych kierowników mogła wiązać się ze zjawiskami, które wystąpiły tuż po rozszerzeniu UE o Polskę. Respondenci z opisywanych grup częściej niż pozostali za korzystne uznawali wprowadzenie dopłat bezpośrednich. Jednak z drugiej strony, negatywne opinie wywoływały obawy związane przede wszystkim ze spodziewanym wzrostem cen rolniczych środków produkcji i spadkiem cen produktów rolniczych. Przykładowo, pozytywne i negatywne skutki akcesji, odnotowano stosunkowo często wśród badanych ze zbiorowości wszystkich prowadzących największe obszarowo gospodarstwa (57%), wśród wszystkich kierowników współpracujących stale z doradcą (51%) oraz w grupie kierowników przekonanych o możliwościach rozwojowych własnego gospodarstwa (49%).

Tabela 3.2. Rozkład opinii rolników dotyczących zmian w gospodarstwach rolnych po akcesji Polski do UE w zależności od wybranych zmiennych opisujących cechy ich gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie		Zmiany w gospodarstwie rolnym po akcesji Polski do UE (w %)				
		Tylko pozytywne N=218	Tylko negatywne N=1348	Pozytywne i negatywne N=1395	Nie nastąpiły zmiany N=563	Nie mam zdania N=181
Makroregiony	Środkowozachodni	7,2	32,4	33,3	21,1	6,0
	Środkowowschodni	5,1	44,1	26,3	18,4	6,1
	Południowo-wschodni	6,2	36,4	44,3	9,9	3,2
	Południowo-zachodni	8,4	22,3	53,0	13,3	3,0
	Północny	3,7	21,5	55,6	13,5	5,7
Chi-kwadrat = 240,284; df = 16; p = 0,000; V Cramera = 0,127						
Grupy obszarowe (w ha UR)	1-2	6,6	38,9	26,1	22,4	6,0
	2-5	6,8	35,8	36,6	16,1	4,7
	5-10	4,8	39,6	39,9	11,2	4,5
	10-15	4,0	35,4	41,1	14,3	5,2
	15-30	6,1	32,2	43,0	13,6	5,1
	30 i więcej	8,1	26,3	56,9	7,5	1,2
Chi-kwadrat = 113,224; df = 20; p = 0,000; V Cramera = 0,087						
Praca kierownika w gospodarstwie rolnym	Stale w pełnym wymiarze	5,7	37,6	39,4	13,0	4,3
	Stale w niepełnym wymiarze	6,9	35,0	40,3	14,2	3,6
	Sezonowo lub dorywczo	4,7	32,8	32,0	21,5	9,0
	Nie pracuje	1,9	43,4	10,7	32,7	11,3
Chi-kwadrat = 132,427; df = 12; p = 0,000; V Cramera = 0,109						
Współpraca z doradcą	Stała	8,0	26,9	51,4	11,8	1,9
	Okresowa	6,4	36,5	41,9	11,7	3,5
	Brak	5,5	37,2	35,3	16,5	5,5
Chi-kwadrat = 47,675; df = 8; p = 0,000; V Cramera = 0,080						
Czy kierownik jest przekonany o możliwościach rozwojowych gospodarstwa	Tak	5,8	31,5	49,1	11,0	2,6
	Nie	5,9	38,7	32,4	17,1	5,9
Chi-kwadrat = 107,110; df = 4; p = 0,000; V Cramera = 0,170						
Kierownik inwe- stował w trwałe majątek produk- cyjny w latach 2000 - 2005	Tak	5,8	35,5	44,4	11,8	2,5
	Nie	5,9	36,9	33,8	17,2	6,2
Chi-kwadrat = 67,223; df = 4; p = 0,000; V Cramera = 0,135						

Źródło: Obliczenia własne z wykorzystaniem programu Gretl, na podstawie ankiety IERiGŻ-PIB 2005.

Rolnikom, posiadającym gospodarstwa o relatywnie dużym areale upraw, otrzymywane dopłaty bezpośrednie mogły częściowo rekompensować przejściowe wahania na rynkach rolnych. Taki efekt nie mógł wystąpić w przypadku jednostek o średnim i małym obszarze upraw, stąd wśród tych ostatnich odnotowano stosunkowo wysokie odsetki respondentów dostrzegających tylko negatywne skutki akcesji Polski do UE. Takie deklaracje często występowały w zbiorowości rolników z gospodarstw z makroregionu środ-

kowoschodniego (44%), gdzie wiele gospodarstw miało trudności z dostosowaniem się do wymogów gospodarki rynkowej i sprostaniu konkurencyjności silniejszych ekonomicznie jednostek. Potwierdzają to negatywne opinie w grupie posiadających arealy upraw o powierzchni UR od 5 do 10 ha (40%).

Podsumowanie i wnioski

- Wraz z uruchomieniem zasad WPR polscy rolnicy znaleźli się w nowej sytuacji: wzmożonej konkurencji, konieczności wdrażania nowych metod produkcji i technologii, zachowania zrównoważonego rozwoju, ale przy jednoczesnym wsparciu dopłatami bezpośrednimi oraz możliwości skorzystania z pomocy programów uruchamianych w ramach WPR.
- Program SAPARD został opracowany jako wsparcie przygotowań sektora rolnego, rolno-spożywczego i obszarów wiejskich krajów kandydackich w celu nie tylko przyspieszenia procesów dostosowywania rolnictwa do wymogów Wspólnoty, ale także przygotowania administracyjnego przyszłych członków UE do korzystania z funduszy strukturalnych.
- Beneficjentów SAPARD-u cechował wysoki poziom kwalifikacji zawodowych. Na przykład w grupie profitentów, którzy zrealizowali przedsięwzięcia i uzyskali refundację (Działanie 2 Programu SAPARD), wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze posiadało 42,6%. Wykształcenie wyższe lub średnie nierolnicze połączone z 5-letnim stażem w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa posiadało 19,9% beneficjentów. Prawie trzy czwarte wniosków o przyznanie płatności złożyli rolnicy w wieku 30-50 lat, a blisko jedną trzecią beneficjenci w grupie wiekowej 30-40 lat. Gospodarstwa omawianej grupy beneficjentów były relatywnie duże obszarowo. Prawie trzy czwarte gospodarstw, w których przygotowano wnioski o dofinansowanie posiadało powierzchnię większą niż 10 hektarów, a ponad jedna czwarta gospodarstw powierzchnię większą niż 30 hektarów, ponad jedna piąta gospodarstw powierzchnię 5-10 ha. Przedsięwzięcia objęte pomocą w ramach Działania 2 były realizowane w gospodarstwach rolnych osiągających relatywnie wysoki poziom dochodu.
- Renty strukturalne nie wpłynęły na zmniejszenie liczby gospodarstw. Wynika to z niewielkiej siły oddziaływania, co z kolei było spowodowane skalą działania, które objęło relatywnie niewielki odsetek gospodarstw rolnych w kraju, a gospodarstwa najczęściej przekazywano następcom, co było równoznaczne z kontynuacją prowadzenia gospodarstwa już istniejącego. Dlatego działanie to też nie wpłynęło na poprawę struktury agrarnej. Blisko połowa przekazanych gospodarstw znajdowała się na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Realizacja działania wskazała na potrzebę zmiany zasad przyznawania rent strukturalnych w taki sposób, aby między innymi mogły one lepiej służyć poprawie struktury agrarnej. Znalazło to przełożenie w zmianie kryteriów przyznawania świadczenia w programowaniu PROW na lata 2007-2013.

- Działanie *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych* cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem rolników. Z punktu widzenia celu działania, jakim było ułatwienie małym gospodarstwom rolnym rozpoczęcia produkcji na rynek, należy stwierdzić, że większość rolników zadeklarowała chęć realizacji takich przedsięwzięć. Przyczyniały się one do poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstwa, a więc uzyskania co najmniej 20 000 zł ze sprzedaży własnych produktów.
- Pierwsze lata realizacji działania *Wspieranie działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania* potwierdziły zasadność jego wdrożenia, o czym świadczy głównie rosnąca liczba corocznie składanych wniosków. Rosnąca aktywność rolników, w celu pozyskiwania funduszy, świadczyć może także, że przynajmniej pewna grupa osób użytkujących gospodarstwa rolne jest świadoma konieczności i zasadności utrzymania rolniczego użytkowania gruntów położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz zapobiegania wyludnianiu się wsi.
- Realizacja działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt* było pozytywnie odbierane przede wszystkim przez tych rolników, którzy zdecydowali się na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi, a możliwość uzyskania wsparcia finansowego na ten cel była bodźcem do wprowadzania tych metod. Najwięcej wniosków złożono z gospodarstw rolnych na realizację pakietu *Ochrona gleb i wód*. Pakiet ten objął również największą powierzchnię – ponad 60% całego arealu zgłoszonego do realizacji programu rolnośrodowiskowego. Drugim pakietem, pod względem powierzchni wdrażania było rolnictwo ekologiczne realizowane na blisko 23% powierzchni UR zgłoszonych do płatności. Podkreślić należy również, iż ogółem w Polsce ponad 98% producentów rolnych posiadających zwierzęta ras określonych w pakiecie *Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich*, wystąpiło o środki finansowe w ramach tego pakietu. Stosunkowo niewielkie było zainteresowanie rolników wdrażaniem w gospodarstwach rolnych pakietów *Rolnictwo zrównoważone* oraz *Tworzenie stref buforowych*. Siła oddziaływania programu rolnośrodowiskowego była tym większa, im większy był areal nim objęty. Możliwość uzyskania funduszy na realizację działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt* odbierać można jako bodziec dla rolników w celu umożliwienia im prowadzenia produkcji w gospodarstwach metodami ekologicznymi. Potwierdza to dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych i ich powierzchni. Brak natomiast wymagań dotyczących utrzymywania zwierząt w realizacji pakietu ekologicznego nie

przyczynił się do wzrostu produkcji zwierzęcej w gospodarstwach ekologicznych.

- Realizowana pomoc w ramach działania *Zalesianie gruntów rolnych* (w ramach PROW w latach 2004-2006) przełożyła się w gospodarstwach rolnych nie tylko na wymierną możliwość uzyskania środków finansowych przez okres 20 lat, ale przyczyniła się także do uaktywnienia funkcji produkcyjnych poprzez możliwość zagospodarowania stosunkowo najslabszych gleb. Wpłynęła też na uaktywnienie w gospodarstwach funkcji ochronnych, ekologicznych i społecznych.
- Proces podejmowania przez rolników wspólnych działań w zakresie produkcji i sprzedaży produktów rolnych (Działanie *Wspieranie grup producentów rolnych*) jest bardzo ważny przede wszystkim ze względu na duże rozdrobnienie polskiego rolnictwa. Wskazane jest uaktywnienie zachowań producentów rolnych mających na celu podejmowanie wspólnych działań, gdyż przeciętne gospodarstwo w Polsce (o powierzchni 9,5 ha UR) nie jest w stanie wyprodukować dużej jednolitej partii towaru i w związku z tym być atrakcyjnym kontrahentem dla hurtowego odbiorcy. Procesy te jednak zachodzą zbyt wolno, a ich przyspieszenie wymaga pozytywnego nastawienia rolników do działań zbiorowych. Przy wspieraniu takich postaw istotne jest też prowadzenie na terenie całego kraju akcji informacyjnych o warunkach udzielania pomocy w ramach PROW. Korzystnie oddziałuje również przykład istniejących grup producenckich, które otrzymały wsparcie finansowe. Naśladownictwo tych sytuacji przejawiało się tworzeniem nowych grup producentów rolnych w kolejnych latach.
- Największą powierzchnię (ogółem 90%) zalesili beneficjenci, którzy co najmniej 20% swojego dochodu uzyskiwali z działalności rolniczej.
- Największą powierzchnię zalesiono na obszarach o korzystnej konfiguracji terenu.
- Zakres wsparcia w ramach działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* (SPO) obejmował projekty, których celem była poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez podniesienie jakości produkcji, obniżenie kosztów, poprawę dobrostanu zwierząt oraz wdrażanie standardów w zakresie warunków weterynaryjnych, sanitarnych oraz ochrony środowiska (działanie to było więc niejako kontynuacją wsparcia realizowanego w ramach Działania 2 Programu SAPARD). Kryterium żywotności gospodarstw rolnych określone minimalną wielkością 4 ESU było spełnione w przypadku 93,4% beneficjentów. Wielkość ekonomiczna prawie połowy gospodarstw rolnych kształtowała się na poziomie 16 ESU i więcej, przy czym średni wskaźnik wielkości dla całej grupy beneficjen-

tów Działania 1.1 wynosił 32,0 ESU, w tym dla osób fizycznych – 24,0 ESU i prawnych – 257,4 ESU. Jednocześnie struktura gospodarstw rolnych beneficjentów działania w zakresie żywotności ekonomicznej była odmienna niż cała zbiorowość gospodarstw rolnych w kraju, w której gospodarstwa do 4 ESU stanowią 78,6%, natomiast powyżej 16 ESU – zaledwie 3,6%. Relatywnie dużą grupę beneficjentów tego działania, liczącą ponad 900 osób, stanowili posiadacze gospodarstw rolnych o żywotności powyżej 100 ESU, w tym w grupie 100-200 ESU – 57,2%, 200-300 ESU – 30,7% oraz 500 i więcej ESU – 12,1% z nich. Prawie połowa z tych gospodarstw prowadzona była przez osoby prawne. Jednocześnie gospodarstwa te charakteryzowały się relatywnie wyższym poziomem żywotności ekonomicznej (średnio 385,0 ESU) od gospodarstw osób fizycznych (średnio 187,1 ESU). W całej tej grupie gospodarstw średni poziom żywotności wynosił 275,8 ESU. Wysoki poziom żywotności ekonomicznej potwierdzała również skala produkcji towarowej brutto w gospodarstwach rolnych beneficjentów. W tej grupie w 79,8% gospodarstw roczny poziom produkcji towarowej brutto przekraczał 50 tys. zł. Wskaźnik ten był szczególnie wysoki (92,1%) w przypadku beneficjentów, którzy wcześniej korzystali ze wsparcia w ramach Programu SAPARD. Ogółem prawie jedną piątą beneficjentów stanowiły osoby korzystające już wcześniej ze wsparcia w ramach programu SAPARD, a beneficjenci, którzy spełniali kryteria młodego rolnika skorzystały z dodatkowej preferencji w postaci premii wynoszącej 5% poziomu dofinansowania. Podpisane umowy dotyczyły przede wszystkim projektów realizowanych w gospodarstwach, w których głównym kierunkiem produkcji był chów bydła mlecznego (23,5%) oraz uprawa zbóż (21,3%) a także gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną (16,4%) i prowadzących produkcję sadowniczą (13,1% złożonych wniosków). Beneficjenci tego działania charakteryzowali się relatywnie wysokim poziomem wykształcenia rolniczego, aż 40,1% posiadało wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze, a 18,1% wyższe lub średnie nierolnicze, ale połączone z wymaganym stażem pracy w gospodarstwie rolnym. Wynika z tego, że beneficjentami tego działania byli przede wszystkim rolnicy reprezentujący wysoki poziom kwalifikacji zawodowych, prowadzący relatywnie silne ekonomicznie gospodarstwa rolne spełniające w zdecydowanej większości obowiązujące standardy w zakresie higieny, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska. Ten fakt wskazuje, iż wsparcie udzielone w ramach Działania *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* objęło znaczną część grupy najbardziej produktywnych i jednocześnie najaktywniejszych z punktu widzenia gospodarki rynkowej gospodarstw rolnych. Wsparcie gospodarstw rolnych

- w podobnym zakresie jest kontynuowane w ramach PROW 2007-2013, który obejmuje Działanie 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*.
- Środki finansowe Działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom* skierowane były dla młodych rolników, którzy samodzielnie rozpoczęli gospodarowanie oraz chcieli poprawić kondycję ekonomiczną swoich gospodarstw, dostosować produkcję do wymogów rynku czy też planowali polepszyć jakość i technologię produkcji. Według głównego typu produkcji w gospodarstwie najwięcej umów podpisano z jednostkami uprawiającymi zboża, hodującymi trzodę chlewną i bydło mleczne, a najmniej umów dotyczyło gospodarstw młodych rolników, w których hodowano drób lub inne zwierzęta. Ponad jedna czwarta umów podpisana została z młodymi kierowniczkami gospodarstw rolnych. Stosunkowo największy odsetek umów podpisanych przez beneficjentki dotyczył gospodarstw rolnych hodujących drób, zajmujących się produkcją sadowniczą i ogrodniczą oraz uprawą zbóż. Struktura wiekowa beneficjentów Działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom* według podpisanych umów wykazała, iż nieco ponad połowa wniosków o przyznanie premii pochodziła z gospodarstw kierowanych przez stosunkowo młode osoby, które nie ukończyły 25 roku życia, kolejną grupę (prawie jedną trzecią) stanowiły osoby przed 30 rokiem życia. Wymogi dotyczące kwalifikacji zawodowych w dniu składania wniosku o dofinansowanie spełniało bez mała 74% beneficjentów. W tej grupie 75% z nich posiadało wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze. Kryterium żywotności (w dniu składania wniosku) spełniało 52,5% gospodarstw rolnych. Standardy w zakresie ochrony środowiska dotyczące wszystkich beneficjentów, niezależnie od prowadzonych kierunków produkcji rolniczej w gospodarstwie, spełniało w momencie składania wniosków 50,5% gospodarstw. W przypadku higieny produkcji wskaźnik ten wynosił 58,9%, natomiast dobrostanu zwierząt – 39,0%.
 - Działanie *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych* stanowiło formę kontynuacji pomocy przedakcesyjnej udzielanej ze środków Programu SAPARD (Działanie 1 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych”). Zawarte z beneficjentami umowy dotyczyły głównie projektów związanych z sektorami: przetwórstwa mleka i wyrobu serów (18,6% umów), produkcji mięsa drobiowego i króliczego (15,1%) oraz pozostałych rodzajów mięsa (14,3%). O dofinansowanie realizacji projektów w ramach tego działania występowali głównie beneficjenci prowadzący przedsiębiorstwa, w których poziom sprzedaży netto produktów wynosił do 50 mln zł. Największy udział w ogólnej kwocie kosztów kwalifikowanych miały projekty, których celem było wprowadzenie nowych lub modernizacja istniejących technologii produkcji. W układzie rodzajowym dominowały koszty zakupu lub instalacji maszyn lub urzą-

- dzeń do przetwarzania produktów rolnych oraz koszty budowy lub remontu połączonego z modernizacją budynków lub budowli (wraz z infrastrukturą techniczną).
- Dużą grupę beneficjentów Działania *Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu* stanowiły osoby, które korzystały już ze wsparcia w ramach Programu SAPARD (około 17%). Podpisane umowy dotyczyły głównie projektów w zakresie drobnych usług na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, usług na rzecz rolnictwa i gospodarki leśnej czy agroturystyki. W momencie ubiegania się o przyznanie dofinansowania blisko połowa gospodarstw beneficjentów wymienionego działania charakteryzowała się wielkością ekonomiczną poniżej 2 ESU, blisko jedna piąta jednostek 2-4 ESU, a jedna dziesiąta powyżej 16 ESU. W układzie rodzajowym kosztów kwalifikowanych dominowały koszty zakupu maszyn, urządzeń narzędzi i wyposażenia oraz środków transportu dla świadczenia usług transportowych. Znaczny udział miały także koszty rozbudowy czy remontu połączonego z modernizacją istniejących budynków mieszkalnych i gospodarczych na cele turystyczne. W zdecydowanej większości projektów za cel główny stawiano ułatwianie mieszkańcom wsi dostępu do usług, przyczynianie się do zwiększenia opłacalności produkcji i usług w samym gospodarstwie rolnym, a także promowanie pozytywnego wizerunku rolnictwa i wsi w społeczeństwie. Wskazywano także na sprzyjanie zachowaniu zasobów przyrodniczych obszarów wiejskich. Należy podkreślić, iż takie instrumenty wsparcia, jak Działanie 2.4 mają szczególnie ważne znaczenie dla rozwoju przedsiębiorczości i dywersyfikacji źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych. Zwłaszcza w sytuacji, gdy 78,6% gospodarstw rolnych w kraju posiada wielkość ekonomiczną poniżej 4 ESU. Dlatego podjęto decyzję o kontynuacji tej formy wsparcia w ramach Działania 311 *Różnicowanie w kierunku działalności rolniczej* objętego PROW w latach 2007-2013.
 - Znaczny odsetek beneficjentów Działania *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem* stanowiły osoby, które korzystały wcześniej ze wsparcia w ramach Programu SAPARD (23% beneficjentów). Zawarte umowy dotyczyły przede wszystkim projektów mających na celu: poprawę czy też umożliwienie rolnikom dostępu do infrastruktury technicznej (49 %), poprawę stanu środowiska naturalnego (19,9 %) oraz poprawę organizacji produkcji rolniczej (17,9 %).
 - Zmodernizowanie floty rybackiej (Działanie SPO *Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006*), poprzez poprawienie warunków sanitarno-higienicznych, zwiększenie bezpieczeństwa żeglugi i pracy na pokła-

dach statków, powinno przyczynić się do pozyskiwania lepszej jakości surowca rybnego o większej wartości rynkowej. Jednak zainteresowanie formą pomocy finansowej, w ramach wspólnej organizacji rynku rybnego, było bardzo niewielkie.

- Regulacje rynku owoców i warzyw w Unii Europejskiej obejmują dwa segmenty: rynek owoców i warzyw świeżych oraz rynek przetworów owocowych i warzywnych. W ramach wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw świeżych oraz organizacji rynku przetworów owocowych i warzywnych pomoc finansowa udzielana jest zarówno uznanym organizacjom producentów, jak również wstępnie uznanym grupom producentów z tytułu dostarczania owoców i warzyw do przetwórstwa. W Polsce system ten wspiera jedynie producentów rolnych dostarczających, za pośrednictwem grup producentów, pomidory do przetwórstwa. Pomoc otrzymywało corocznie blisko 2 tys. producentów rolnych dostarczających pomidory do przetwórstwa, zrzeszonych w grupach i organizacjach, jak również producenci nie należący do tych grup i organizacji, którzy podpisali umowy na dostarczenie pomidorów za ich pośrednictwem. Podkreślić należy, iż w wyniku uruchomienia przez ARiMR instrumentów pomocy finansowej w ramach wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw Unii Europejskiej, od dnia akcesji znacznie wzrosła liczba grup producentów owoców i warzyw, co pozytywnie wpłynęło na stabilizację polskiego rynku owoców i warzyw.
- W latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu środkowo-zachodniego, które realizowały wybrane programy wsparcia, pozyskano środki finansowe na poziomie 7 058 470,2 tys. zł, co oznacza że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 33,8 tys. zł. Nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne znajdujące się na terenie tego makroregionu wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy (Zestawienie III.1). Relatywnie najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniej osób wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw, ogółem w makroregionie były 136 takie jednostki (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 189. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 56 złożyło aplikacje. Także niska była aktywność rolników, (mierzona liczbą złożonych wniosków, która przypadała na 1000 gospodarstw w makroregionie) w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia. W konsekwencji największy odsetek użytkowników rolnych makro-

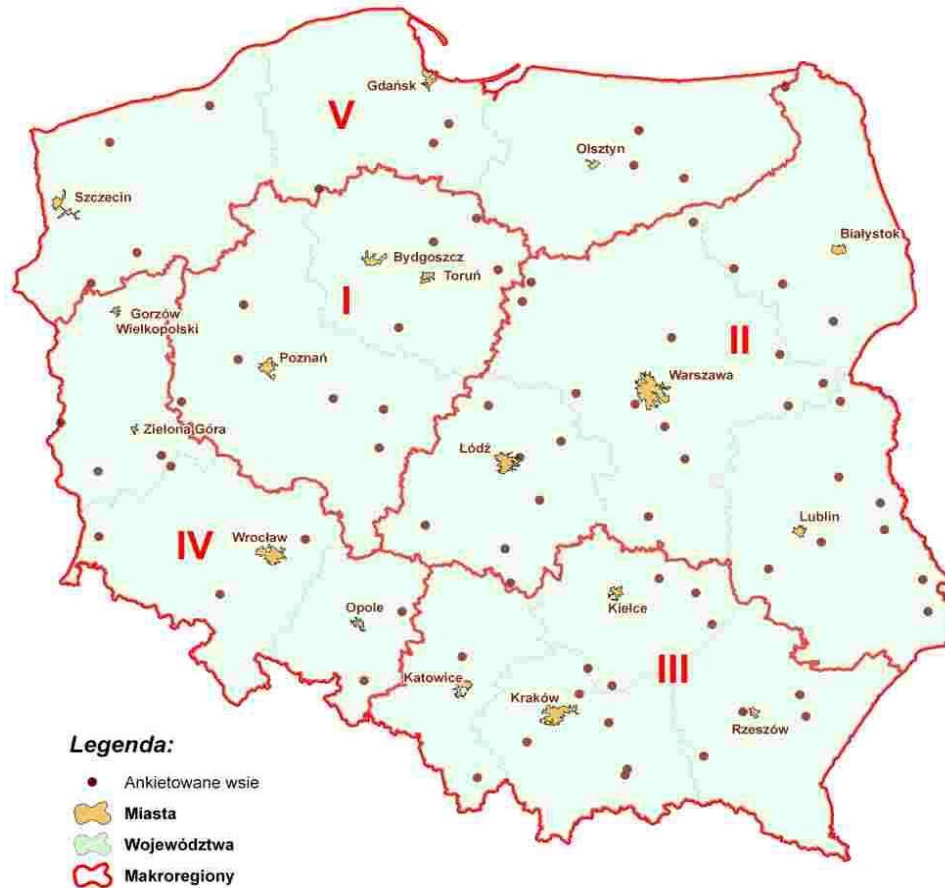
- regionu objęły dopłaty w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania
- W latach 2004-2006 w makroregionie środkowowschodnim w ramach realizacji wybranych programów wsparcia pozyskano kwotę w wysokości 12 408 919,9 tys. zł, co średnio w odniesieniu do jednego gospodarstwa rolnego wynosiło 16,6 tys. zł. Relatywnie najczęściej kierujących gospodarstwami rolnymi wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie z mniejszej grupy jednostek wystąpiono o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw, ogółem w makroregionie było 39 takie jednostki (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 62. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych kierowników gospodarstw zaledwie 35 złożyło aplikacje. Także niska była aktywność rolników (mierzona liczbą złożonych wniosków, która przypadła na 1000 gospodarstw w makroregionie, w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia. W konsekwencji największy odsetek użytków rolnych makroregionu środkowowschodniego dotyczył dopłat w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania.
 - W latach 2004-2006 dla gospodarstw rolnych makroregionu południowo-wschodniego, które korzystały z wybranych programów wsparcia pozyskano środki finansowe na poziomie 5 003 502,6 tys. zł, co oznacza, że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 8,7 tys. zł. Był to najniższy wskaźnik w kraju, prawie dwukrotnie niższy niż w makroregionie środkowowschodnim i blisko pięciokrotnie niższy niż w makroregionie północnym. Na terenie tego makroregionu nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy. Stosunkowo najczęściej aplikacji złożono o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz dopłat z tytułu wsparcia działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Jednak aktywność rolników mierzona ilością złożonych wniosków na 1000 gospodarstw w makroregionie była najniższa w kraju. Zdecydowanie mniej kierowników gospodarstw rolnych wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw, ogółem w makroregionie było zaledwie 6 takich jednostek (Schemat 1). Wskaźnik ten był na relatywnie niskim poziomie także w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta i wynosił 9. Stosunkowo niewielka była również aktywność młodych rolników. Szacunkowo

- na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 15 złożyło aplikacje. Jeszcze na niższym poziomie kształtowało się zainteresowanie rolników, w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia. Były to jednocześnie najniższe wskaźniki w kraju. W konsekwencji stosunkowo największy odsetek użytków rolnych makroregionu objęły dopłaty w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparcia działalności rolniczej na niekorzystnych warunkach gospodarowania
- Ogółem w latach 2004-2006, dla gospodarstw rolnych makroregionu południowo-zachodniego realizujących wybrane programy wsparcia, pozyskano środki finansowe na poziomie 3 820 176,5 tys. zł, co oznacza że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 26,6 tys. zł. Podobnie jak i w skali całego kraju nie wszyscy prowadzący gospodarstwa rolne wykazali aktywność w pozyskiwaniu funduszy. Analogicznie jak i w innych makroregionach kraju relatywnie najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz o dopłaty z tytułu wsparcia działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniejsza grupa kierowników gospodarstw rolnych wystąpiła o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. W tym makroregionie na 1000 gospodarstw, ogółem było 13 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 21. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie z 35 wpłynęły wnioski o dopłaty. Jeszcze niższa była aktywność rolników (mierzona liczbą złożonych wniosków, która przypadała na 1000 gospodarstw w makroregionie) w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia. W konsekwencji, analogicznie jak na terenie całego kraju, największy odsetek stanowiły użytki rolne objęte dopłatami w ramach płatności bezpośrednich oraz wsparciem działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania.
 - Ogółem w latach 2004-2006, dla gospodarstw rolnych makroregionu północnego, które realizowały wybrane programy wsparcia, pozyskano środki finansowe na poziomie 5 399 171,4 tys. zł, co oznacza, że średnio na jedno gospodarstwo położone w tym makroregionie przypadało 41,1 tys. zł. Był to najwyższy wskaźnik w kraju (blisko pięciokrotnie wyższy niż w makroregionie południowo-wschodnim oraz ponad dwukrotnie wyższy niż na terenie makroregionu środkowowschodniego). Także i na terenie tego makroregionu, nie wszyscy kierujący gospodarstwami rolnymi złożyli wnioski o pozyskanie dostępnych środków finansowych. Podobnie jak w skali całego kraju, najwięcej rolników wystąpiło o przyznanie płatności do gruntów rolnych oraz o dopłaty z tytułu wsparcia działalności

- rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Zdecydowanie mniej rolników wystąpiło o przyznanie środków na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Na 1000 gospodarstw, ogółem w makroregionie było 78 takich jednostek (Schemat 1), a w grupie gospodarstw, które posiadały zwierzęta, wskaźnik ten wynosił 113. Stosunkowo niewielka była także aktywność młodych rolników. Szacunkowo na 1000 uprawnionych gospodarstw zaledwie 51 złożyło aplikacje. Także niska była aktywność rolników w pozyskiwaniu środków finansowych w ramach pozostałych programów wsparcia.
- W pierwszych latach akcesji Polski do UE nastąpiły znaczące przekształcenia w funkcjonowaniu rolnictwa i na obszarach wiejskich. Uzyskanie swobodnego dostępu przez krajowych producentów do ponad czterystumilionowego rynku europejskiego, zmiany makroekonomiczne, szerokie wsparcie i pomoc finansowa w ramach WPR i funduszy strukturalnych, pozytywnie wpłynęły na kondycję ekonomiczną krajowej gospodarki żywnościowej i jakość życia na obszarach wiejskich. Znaczące przyspieszenie modernizacyjne nastąpiło zwłaszcza w sektorze przetwórczym oraz w zakresie infrastruktury technicznej. Pozytywne zmiany zostały zapoczątkowane jeszcze w okresie przedakcesyjnym, m.in. w ramach realizacji Programu SAPARD. Dzięki dopłatom bezpośrednim oraz wzrostowi cen zbytu produktów rolniczych, powiększeniu uległy przychody pieniężne części gospodarstw rolnych. Powyższe tendencje znalazły odzwierciedlenie w opiniach rolników i mieszkańców wsi dotyczących przemian w gospodarstwach rolnych i na obszarach wiejskich po akcesji do UE. W obu tych grupach większość, odpowiednio 48 i 43%, deklarowała, że trzy lata funkcjonowania WPR korzystnie wpłynęło na polskie rolnictwo. Odmienne zdanie deklarowało zaledwie 7 i 6% badanych.

Aneks tabelaryczny

Mapa. Makroregiony badawcze ZPSiR IERiGŻ-PIB

* Poszczególnym makroregionom odpowiadają następujące oznaczenia i województwa: **środkowozachodni (I)** – kujawsko-pomorskie i wielkopolskie; **środkowowschodni (II)** – mazowieckie, lubelskie, łódzkie i podlaskie; **południowo-wschodni (III)** – małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie; **południowo-zachodni (IV)** – dolnośląskie, lubuskie i opolskie; **północny (V)** – pomorskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie.

Źródło: Ankieta IERiGŻ - PIB 2005.

- **SAPARD**

Tabela A.1. Umowy zawarte z beneficjentami programu SAPARD w Polsce i w makroregionach w roku 2004

Makroregiony	Zawarte umowy	
	liczba	odsetek
Razem	2 4431	100,0
Środkowozachodni	4 813	19,7
Środkowowschodni	9 261	37,9
Południowo-wschodni	6 035	24,7
Południowo-zachodni	1 620	6,6
Północny	2 702	11,1

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005 roku, GUS, Olsztyn 2006.

Tabela A.2. Kwota dokonanych płatności w ramach programu SAPARD w latach 2004-2006 według wyróżnionych makroregionów

Makroregiony	Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	Inwestycje w gospodarstwach rolnych	Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich
w mln zł				
Razem	1 187,6	565,9	1 970,3	290,3
4 014,1				
w procentach				
Środkowozachodni	22,1	24,5	16,9	17,7
19,4				
Środkowowschodni	39,8	45,1	27,2	23,6
33,4				
Południowo-wschodni	19,1	16,9	34,5	36,3
27,4				
Południowo-zachodni	5,0	4,5	10,2	8,4
7,7				
Północny	14,0	9,0	11,2	14,0
12,1				

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.3. Wysokość średniego dochodu rolniczego w gospodarstwach rolnych beneficjentów określona w składanych dokumentach, według schematów Działania 2 i makroregionów

Makroregiony i województwa	Średni roczny dochód rolniczy w gospodarstwach rolnych beneficjentów		
	Schemat 2.1.	Schemat 2.2.	Schemat 2.3.
	w tys. zł		
Razem	54,7	82,8	79,1
Makroregion środkowozachodni			
Kujawsko-pomorskie	67,3	74,3	84,3
Wielkopolskie	65,5	97,6	106,1
Makroregion środkowowschodni			
Mazowieckie	60,5	78,5	86,0
Lubelskie	50,8	52,8	48,3
Łódzkie	48,6	73,9	78,8
Podlaskie	50,0	53,1	48,3
Makroregion południowo-wschodni			
Małopolskie	81,3	71,6	68,8
Podkarpackie	33,2	47,7	50,0
Śląskie	59,8	49,6	91,5
Świętokrzyskie	46,5	47,7	54,7
Makroregion południowo-zachodni			
Dolnośląskie	61,9	80,7	100,8
Lubuskie	82,9	69,4	69,0
Opolskie	73,7	98,9	95,8
Makroregion północny			
Pomorskie	105,7	114,6	99,0
Warmińsko-mazurskie	70,6	136,1	114,7
Zachodniopomorskie	33,2	35,4	75,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Płatności do gruntów ornych

Tabela A.4. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 według wyróżnionych makroregionów

Kampania	Jednolita płatność obszarowa	Uzupełniająca płatność obszarowa	
		chmiel	inne rośliny
Polska (w mln zł)			
2004	2853,0	2,3	3486,1
2005	3158,8	2,0	3527,9
2006	3874,9	2,1	3910,2
W tym w (Polska = 100):			
makroregion środkowozachodni (%)			
2004	19,9	9,1	20,0
2005	19,5	9,0	19,6
2006	19,5	9,6	19,7
makroregion środkowowschodni (%)			
2004	36,6	82,1	36,0
2005	37,0	82,1	36,4
2006	37,0	82,1	36,4
makroregion południowo-wschodni (%)			
2004	13,1	1,4	12,7
2005	13,6	1,3	13,1
2006	13,5	1,3	12,9
makroregion południowo-zachodni (%)			
2004	12,6	6,9	12,9
2005	12,5	7,1	12,8
2006	12,5	7,0	12,8
makroregion północny (%)			
2004	17,8	0,5	18,4
2005	17,4	0,5	18,1
2006	17,5	0,0	18,2

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.5. Odsetek złożonych wniosków oraz kwota zrealizowanej dotacji (w zł) przypadająca średnio na jeden złożony wniosek w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w latach 2004-2006 według wyróżnionych makroregionów

Kampania	Odsetek złożonych wniosków (Polska ogółem = 100)		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
makroregion środkowozachodni				
2004	13,7	13,8	2 959	3 710
2005	13,2	13,3	3 139	3 595
2006	13,3	13,3	3 887	4 039
makroregion środkowowschodni				
2004	42,1	41,8	1 769	2 197
2005	42,4	42,1	1 857	2 105
2006	42,5	42,2	2 295	2 353
makroregion południowo-wschodni				
2004	28,3	28,5	943	1 135
2005	28,9	29,1	1 000	1 097
2006	28,7	28,9	1 238	1 221
makroregion południowo-zachodni				
2004	8,0	8,0	3 207	4 104
2005	7,8	7,8	3 430	3 987
2006	7,7	7,8	4 276	4 518
makroregion północny				
2004	7,9	7,9	4 609	5 996
2005	7,7	7,8	4 795	5 674
2006	7,8	7,8	5 929	6 385

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.6. Odsetek gospodarstw w Polsce i wyróżnionych makroregionach, które złożyły wnioski w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych

Makroregiony	Jednolita płatność obszarowa			Uzupełniająca płatność obszarowa		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Razem	75,6	83,2	81,3	73,8	81,4	79,3
Środkowozachodni	92,5	96,9	92,6	90,7	95,3	90,9
Środkowowschodni	79,3	86,6	84,4	76,8	84,0	81,6
Południowo-wschodni	65,8	74,1	72,9	64,7	73,0	71,7
Południowo-zachodni	76,1	81,3	78,0	74,4	79,7	76,3
Północny	73,0	86,1	86,3	70,9	84,2	84,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

- **PROW**

Tabela A.7. Złożone wnioski, wydane decyzje i przekazane gospodarstwa w ramach Działania *Renty strukturalne*

Makroregiony	Złożone wnioski		Decyzje przyznające rentę		Przekazane gospodarstwa
	ogółem	na 1000 gospodarstw	pozytywne	odmowne	
Razem	58 350	32	53 596	1 904	53 644
Środkowozachodni	9 906	47	9 050	300	9 055
Środkowowschodni	27 266	37	25 026	913	25 058
Południowo-wschodni	10 601	18	9 818	365	9 810
Południowo-zachodni	5 428	37	4 989	137	4 995
Północny	5 149	39	4 713	189	4 726
w procentach					
Razem	100,0		100,0	100,0	100,0
Środkowozachodni	17,0		16,9	15,8	16,9
Środkowowschodni	46,7		46,7	48,0	46,7
Południowo-wschodni	18,2		18,3	19,2	18,3
Południowo-zachodni	9,3		9,3	7,2	9,3
Północny	8,8		8,8	9,8	8,8

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.8. Przekazana powierzchnia w ramach Działania *Renty strukturalne*

Makroregiony	Powierzchnia		Powierzchnia UR (w ha) przekazana na rzecz		
	ogółem (w ha)	% użytków rolnych	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
Razem	532 224	94,5	262 331	219 623	159,5
Środkowozachodni	106 647	93,7	53 465	46 924	0,3
Środkowowschodni	250 999	94,8	118 535	100 999	60,0
Południowo-wschodni	54 485	94,7	18 423	30 866	56,7
Południowo-zachodni	50 896	94,0	31 637	17 439	19,0
Północny	69 197	95,0	40 272	23 393	23,7
w procentach					
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Środkowozachodni	20,0	20,8	20,4	21,4	0,2
Środkowowschodni	47,2	45,5	45,2	46,0	37,6
Południowo-wschodni	10,2	10,2	7,0	14,1	35,5
Południowo-zachodni	9,6	10,2	12,1	7,9	11,9
Północny	13,0	13,2	15,4	10,7	14,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.9. Powierzchnia użytków rolnych przekazanej w ramach Działania
Renty strukturalne

Makroregiony	Użytki rolne		Powierzchnia UR (w %) przekazana na rzecz		
	przekazane (w ha)	% ogółu użytków rolnych	powiększenia innego gospodarstwa	następcy	Skarbu Państwa
Razem	482 181	3,0	54,4	45,5	0,03
Środkowozachodni	100 389	3,7	53,3	46,7	0,0
Środkowowschodni	219 604	3,8	54,0	46,0	0,03
Południowo-wschodni	49 351	1,9	37,3	62,5	0,11
Południowo-zachodni	49 099	2,4	64,4	35,5	0,04
Północny	63 736	2,2	63,2	36,7	0,04

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.10. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych liczba złożonych wniosków w I i II naborze w Polsce i makroregionach w latach 2005 i 2007

Makroregiony	Liczba złożonych wniosków		Wydane pozytywne decyzje	
	2005	2007	2005	2007
Razem	114 737	56 547	105 537	51 399
Razem = 100				
Środkowozachodni	9,9	11,2	9,6	10,8
Środkowowschodni	52,9	47,0	53,1	47,2
Południowo-wschodni	29,1	31,1	29,4	31,6
Południowo-zachodni	3,7	3,8	3,6	3,8
Północny	4,4	6,9	4,2	6,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.11. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

Makroregiony	Złożone wnioski na 100 gospodarstw w grupie 2-4 ESU		Wydane pozytywne decyzje na 100 gospodarstw w grupie 2-4 ESU	
	2005	2007	2005	2007
Razem	39	19	36	18
Środkowozachodni	37	21	33	18
Środkowowschodni	44	19	40	17
Południowo-wschodni	43	23	40	21
Południowo-zachodni	19	10	17	9
Północny	24	19	21	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Charakterystyki obszarów wiejskich w 2005 r., GUS, Olsztyn 2006.

Tabela A.12. Wspieranie działalności rolniczej na ONW – złożone wnioski oraz kwota dotacji w latach 2004-2006 w Polsce i wyróżnionych makroregionach

Liczba złożonych wniosków			Kwota zrealizowanych płatności (w mln zł)		
2004	2005	2006	2004	2005	2006
Razem					
628 762	706 409	717 601	1144,7	1267,7	1292,6
Razem = 100					
makroregion środkowozachodni					
15,7	15,0	14,9	18,7	18,0	17,8
makroregion środkowowschodni					
46,4	47,4	47,5	45,6	46,2	46,3
makroregion południowo-wschodni					
21,8	21,4	21,3	11,2	11,7	11,7
makroregion południowo-zachodni					
6,0	6,1	6,1	7,6	7,5	7,5
makroregion północny					
10,1	10,1	10,2	16,9	16,6	16,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.13. Powierzchnia objęta dopłatami w ramach Działania *Wspieranie działalności rolniczej na ONW w latach 2004-2006*

Makroregiony	Powierzchnia deklarowana w złożonych wnioskach (w tys. ha)			Odsetek powierzchni UR objętej dopłatami		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Razem	6439,3	7058,9	7191,8	39,4	44,4	45,1
Razem = 100						
Środkowozachodni	19,4	18,7	18,5	44,6	48,2	48,6
Środkowowschodni	42,1	43,1	43,1	47,1	53,1	54,2
Południowo-wschodni	9,2	9,3	9,3	22,2	26,3	26,4
Południowo-zachodni	8,7	8,6	8,7	26,2	29,9	30,5
Północny	20,6	20,3	20,3	44,4	49,7	50,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.14. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w latach 2004-2006

Lata	Średnia wielkość gospodarstwa ogółem w ha	Średnio na jeden złożony wniosek:		Złożone wnioski ogółem na 100 gospodarstw
		deklarowana powierzchnia w ha	kwota dotacji w zł	
Razem				
2004	7,5	10,2	1 821	34
2005	7,6	10,0	5 485	40
2006	7,7	10,0	1 801	40
makroregion środkowozachodni				
2004	11,6	12,6	2 170	48
2005	11,7	12,4	7 133	52
2006	11,4	12,5	2 155	51
makroregion środkowowschodni				
2004	7,5	7,9	1 791	39
2005	7,6	9,1	4 278	46
2006	7,5	9,1	1 753	46
makroregion południowo-wschodni				
2004	3,8	4,3	938	23
2005	3,8	4,3	3 449	26
2006	3,9	4,4	985	26
makroregion południowo-zachodni				
2004	10,2	14,7	2 259	26
2005	10,2	14,3	11 369	30
2006	10,3	14,4	2 233	30
makroregion północny				
2004	14,3	21,1	3 060	42
2005	15,4	20,1	9 503	53
2006	16,0	20,0	2 958	55

Zródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.15. Gospodarstwa ekologiczne w roku 2006

Liczba gospodarstw ekologicznych				Powierzchnia w gospodarstwach ekologicznych			
z certyfikatem		w trakcie przestawiania produkcji		z certyfikatem		w trakcie przestawiania produkcji	
Liczba	rok 2004=100	Liczba	rok 2004=100	w ha	rok 2004=100	w ha	rok 2004=100
Polska							
3504	208	5683	274	75090,7	199	152947,5	340
makroregion środkowozachodni							
147	162	290	427	5301,1	216	14055,5	345
makroregion środkowowschodni							
1057	202	1889	325	15422,5	211	40446,9	424
makroregion południowo-wschodni							
1582	210	1953	202	21374,0	186	24357,3	198
makroregion południowo-zachodni							
265	215	518	312	10860,8	206	21761,3	348
makroregion północny							
453	236	1033	351	22132,4	338	52326,5	409

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2005, GUS, Warszawa 2005.

Tabela A.16. Realizacja programu rolnośrodowiskowego w 2006 roku

Makroregiony	Powierzchnia w gospodarstwach (w ha)		Odsetek powierzchni objętej PRŚ do ogółu UR
	ekologicznych z certyfikatem	realizujących PRŚ	
Razem	75 090	899 842	5,6
Razem = 100			
Środkowozachodni	7,1	16,7	5,5
Środkowowschodni	20,5	21,9	3,4
Południowo-wschodni	28,5	13,0	4,6
Południowo-zachodni	14,5	17,8	7,8
Północny	25,5	30,6	9,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.17. Średnia wielkość gospodarstw ekologicznych w 2006 roku

Makroregiony	Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w ha		
	ogółem	z certyfikatem ekologicznym	w trakcie przestawiania produkcji
Razem	7,7	21,4	26,9
Środkowozachodni	11,4	36,1	48,5
Środkowowschodni	7,5	14,6	21,4
Południowo-wschodni	3,9	13,5	12,5
Południowo-zachodni	10,3	41,0	42,0
Północny	16,0	48,9	50,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.18. Zalesianie gruntów rolnych w latach 2004-2006

Makroregiony	Wnioski	Decyzje przyznające pomoc	Powierzchnia w ha	
			zalesiona	średnio na 1 złożony wniosek
Razem	10 913	9 786	42 833	3,9
Razem = 100				
Środkowozachodni	11,8	11,1	11,2	3,7
Środkowowschodni	36,0	36,5	33,9	3,7
Południowo-wschodni	26,4	26,7	14,4	2,1
Południowo-zachodni	8,0	7,8	11,3	5,5
Północny	17,8	17,7	29,2	6,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.19. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych w Polsce i wyróżnionych makroregionach

Makroregiony	Schemat 1		Schemat 2		Liczba złożonych wniosków średnio na 1000 gospodarstw posiadających zwierzęta*	
	wnioski	decyzje	wnioski	decyzje	Schemat 1	Schemat 2
Razem	73 068	70 323	7 449	5 584	60	9
w tym w makroregionach (Polska ogółem = 100)						
Środkowozachodni	39,0	39,0	7,7	8,2	189	8
Środkowowschodni	39,2	39,4	64,0	61,3	62	16
Południowo-wschodni	5,1	5,0	18,1	19,6	9	6
Południowo-zachodni	2,6	2,6	1,8	1,8	21	6
Północny	14,1	14,0	8,6	9,2	113	15

* w Schemacie 2 gospodarstwa posiadające krowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Charakterystyki obszarów wiejskich w 2005 r., GUS, Olsztyn 2006.

Tabela A.20. Przyznane kwoty w ramach Działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych* w Polsce i wyróżnionych makroregionach

Makroregiony	Kwota przyznana średnio na 1 decyzję w zł	
	Schemat 1	Schemat 2
Razem	35 662,9	22 516,1
Środkowozachodni	38 069,8	19 566,2
Środkowowschodni	33 620,7	23 751,7
Południowo-wschodni	25 359,1	20 393,9
Południowo-zachodni	39 914,6	22 042,9
Północny	37 627,4	21 499,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.21. Wnioski i decyzje o przyznaniu pomocy oraz płatności w ramach wsparcia grup producentów rolnych

Makroregiony	Wnioski:		Decyzje przyznające:		Zrealizowane płatności w zł
	o pomoc	o płatności	pomoc	płatności	
Razem	102	89	99	78	12 293 642
Środkowozachodni	43	39	42	36	6 403 443
Środkowowschodni	7	8	7	4	600 231
Południowo-wschodni	10	11	10	10	898 173
Południowo-zachodni	28	22	27	19	2 728 445
Północny	14	9	13	9	1 663 350

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

- SPO

Tabela A.22. Złożone wnioski o dofinansowanie w Działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*

Makroregiony	Liczba złożonych wniosków			Liczba złożonych wniosków średnio na 1000 gospodarstw	
	I nabór	II nabór	Razem	I nabór	II nabór
Razem	29 266	13 318	42 584	16	7
Razem = 100					
Środkowozachodni	20,1	25,5	21,8	28	16
Środkowowschodni	46,5	35,2	43,0	18	6
Południowo-wschodni	16,4	14,5	15,8	8	3
Południowo-zachodni	7,3	9,7	8,0	15	9
Północny	9,7	15,1	11,4	22	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela A.23. Dofinansowanie gospodarstw rolnych w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych w Polsce i makroregionach*

Makroregiony	Kwota o dofinansowanie w złożonych wnioskach		Kwota przyznanej pomocy według podpisanych umów	
	ogółem	na 1 wniosek	ogółem	kwota wnioskowana = 100
w tys. zł				
Razem	4 571,1	111,0	2283,3	50,0
Środkowozachodni	1 133,6	117,7	549,5	48,5
Środkowowschodni	1 695,9	98,4	929,2	54,8
Południowo-wschodni	564,3	82,3	297,3	52,7
Południowo-zachodni	465,6	135,6	202,1	43,4
Północny	711,7	140,8	305,2	42,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.24. Złożone wnioski, podpisane umowy oraz finansowanie Działania *Ułatwienie startu młodym rolnikom w Polsce i makroregionach*

Makroregiony	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	Razem = 100
Razem	18857	75,0	942,9	707,9	x
Środkowozachodni	4022	73,9	201,1	148,7	21,4
Środkowowschodni	8417	75,6	420,7	318,1	44,6
Południowo-wschodni	2419	77,3	121,0	93,7	12,8
Południowo-zachodni	1677	73,9	84,0	62,0	8,9
Północny	2322	73,5	116,1	85,4	12,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR..

Tabela A.25. Złożone wnioski, podpisane umowy oraz finansowanie Działania *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*

Makroregiony	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	Razem = 100
Razem	1 645	71,3	2 928,4	1945,5	x
Środkowozachodni	446	71,7	723,1	480,6	27,2
Środkowowschodni	557	72,4	1 122	816,0	34,3
Południowo-wschodni	298	70,8	386,6	243,5	18,0
Południowo-zachodni	127	69,3	224,3	122,5	7,4
Północny	213	72,3	478,8	269,8	13,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.26. Złożone wnioski, podpisane umowy oraz finansowanie Działania *Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*

Makroregiony	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	Razem = 100
Razem	7 170	59,8	524,9	310,4	x
Środkowozachodni	967	58,3	77,7	45,6	14,7
Środkowowschodni	3 028	61,3	215,8	130,2	41,9
Południowo-wschodni	1 993	66,0	141,1	93,1	30,0
Południowo-zachodni	572	42,5	43,5	18,6	6,0
Północny	610	50,3	46,8	22,9	7,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.27. Złożone wnioski, podpisane umowy oraz finansowanie Działania *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem*

Makroregiony	Złożone wnioski		Podpisane umowy	
	ogółem	odsetek wniosków przyjętych do realizacji	ogółem	Razem = 100
Razem	4 953	71,8	3 555	x
Środkowozachodni	683	69,0	471	13,2
Środkowowschodni	2 646	74,0	1 958	55,1
Południowo-wschodni	797	75,5	602	16,9
Południowo-zachodni	379	71,0	269	7,6
Północny	448	56,9	255	7,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela A.28. Liczba złożonych wniosków w ramach programu SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006” w Polsce według makroregionów

Makroregiony	Chów i hodowla ryb Działanie 2.3	Rybacka infrastruktura portowa Działanie 3.3	Przetwórstwo i rynek rybny Działanie 3.4	Działania innowacyjne i inne Działanie 4.6
Razem	409	81	133	63
Środkowozachodni	58	-	30	4
Środkowowschodni	83	-	9	8
Południowo-wschodni	103	-	10	-
Południowo-zachodni	57	-	1	2
Północny	108	81	83	49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Wsparcie rynków owoców i warzyw

Tabela A.29. Liczba wstępnie uznane grupy producentów oraz organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce według makroregionów

Makroregiony	Uznane wstępnie grupy producentów	Organizacje producentów
Razem	75	7
Środkowozachodni	30	2
Środkowowschodni	36	4
Południowo-wschodni	6	-
Południowo-zachodni	2	-
Północny	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MRiRW.

Tabela A.30. Kwoty pomocy przyznane wstępnie uznanym grupom producentów owoców i warzyw oraz organizacjom producentów owoców i warzyw w Polsce według makroregionów w latach 2004-2007

Makroregiony	Kwoty pomocy przyznane (w tys. zł)	
	grupy producentów owoców i warzyw	grupy producentów i organizacje producentów dostarczające pomidory do przetwórstwa
Razem	18005,6	75135,3
Środkowozachodni	5988,0	55403,0
Środkowowschodni	8104,0	18032,0
Południowo-wschodni	3367,5	383,0
Południowo-zachodni	546,1	-
Północny	-	1317,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Zestawienia

Zestawienie A.1. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych według wyróżnionych makroregionów w roku 2002 i 2007

MAKROREGION ŚRODKOWOZACHODNI

Lata	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 i więcej
	w procentach							
2002	39,2	23,8	16,1	8,6	7,0	3,6	1,3	0,5
	średnia wielkość gospodarstwa 11,4 ha							
2007	38,0	24,0	15,9	8,0	7,2	4,3	1,7	0,8
	średnia wielkość gospodarstwa 11,7 ha							

MAKROREGION ŚRODKOWOSCHODNI

Lata	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 i więcej
	w procentach							
2002	48,8	28,3	12,3	5,3	3,6	1,4	0,3	0,1
	średnia wielkość gospodarstwa 7,5 ha							
2007	49,5	28,2	11,3	5,2	3,9	1,8	0,5	0,1
	średnia wielkość gospodarstwa 7,7 ha							

MAKROREGION POŁUDNIOWO-WSCHODNI

Lata	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 i więcej
	w procentach							
2002	80,7	15,3	2,6	0,7	0,4	0,2	0,1	0,1
	średnia wielkość gospodarstwa 3,7 ha							
2007	80,2	14,8	2,9	0,9	0,6	0,3	0,2	0,1
	średnia wielkość gospodarstwa 3,9 ha							

MAKROREGION POŁUDNIOWO-ZACHODNI

Lata	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 i więcej
	w procentach							
2002	58,9	18,8	9,0	4,3	4,1	2,6	1,5	0,7
	średnia wielkość gospodarstwa 9,6 ha							
2007	55,4	20,8	8,7	4,4	3,9	3,2	2,2	1,4
	średnia wielkość gospodarstwa 10,5 ha							

MAKROREGION PÓLNOCNY

Lata	1-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100 i więcej
	w procentach							
2002	49,2	17,2	14,0	8,7	8,0	5,3	2,7	1,3
	średnia wielkość gospodarstwa 15,3 ha							
2007	37,0	18,3	15,0	8,4	9,1	6,6	3,6	2,0
	średnia wielkość gospodarstwa 16,1 ha							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Charakterystyki gospodarstw rolnych w 2007 r., GUS, Warszawa 2008 i Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie A.2. Kwoty wsparcia jakie pozyskano do gospodarstw rolnych ogółem w Polsce według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie <i>w tys. zł</i>	Kwota wsparcia
1.	SAPARD	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	1 063 576
	• Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	3 310 740
	• Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	572 862
2.	PLATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	10 186 684
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: chmiel	6 391
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa: inne rośliny	10 924 088
3.	PROW	
	• Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	3 704 960
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 1	2 507 920,2
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE: Schemat 2	125 730,2
	• Wspieranie grup producentów rolnych	12 293,7
4.	SPO	
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych	2 283,3
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom	707 900
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	306 300
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	165 371,6
5.	WSPARCIE RYNKÓW OWOCÓW I WARZYW	
	• Wsparcie rynków owoców i warzyw świeżych	18 005,6
	• Wsparcie producentów dostarczających pomidory do przetwórstwa	75 135
RAZEM		33 690 240,6
Średnio na 1 gospodarstwo w ogółem w Polsce		18,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zestawienie A.3. Aktywność gospodarstw rolnych ogółem w Polsce w pozyskiwaniu dostępnego wsparcia według wybranych programów
(w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Wydane decyzje lub/i złożone wnioski	
		decyzje	wnioski
wskaźniki na 1000 gospodarstw rolnych			
1.	SAPARD	137	
2.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH		
	• Jednolita Płatność Obszarowa	824	
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	805	
3.	PROW		
	• Renty strukturalne	29	32
	• Wspieranie gospodarstw niskotowarowych		
	• Nabór I (gospodarstwa rolne ogółem)	54	59
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	362	393
	• Nabór II (gospodarstwa rolne ogółem)	26	29
	(gospodarstwa w grupie 2-4 ESU)	176	194
	• Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	389	
	• Zalesianie gruntów ornych	6	
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 1 (gospodarstwa rolne ogółem)	39	40
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	58	60
	• Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE:		
	• Schemat 2 (gospodarstwa rolne ogółem)	3	4
	(gospodarstwa posiadające zwierzęta)	5	6
	(gospodarstwa posiadające krowy)	9	11
4.	SPO		
	• Inwestycje w gospodarstwach rolnych		
	Nabór I	16	
	Nabór II	8	
	• Ułatwianie startu młodym rolnikom		
	(gospodarstwa rolne ogółem)	8	11
	(gospodarstwa młodych rolników)	25	33
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	0,6	0,9
	• Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	2	4
	• Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	2	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007 oraz danych ankietowych IERiGŻ-PIB.

Zestawienie A.4. Kwoty wsparcia jakie pozyskano ogółem w Polsce na poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych oraz przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Kwota wsparcia
	<i>w tys. zł</i>	
1.	SAPARD	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	2 251 413
2.	PROW	
	• Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych	36 700
	SPO	
	• Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1 932 400
RAZEM		4 220 513
Średnio na 1 powiat ogółem w Polsce		11 136

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, GUS Warszawa 2008.

Zestawienie A.5. Odsetek użytków rolnych ogółem w Polsce objętych wsparciem finansowym według wybranych programów (w latach 2004-2006)

L.p.	Wyszczególnienie	Użytki rolne (w %)
1.	PŁATNOŚCI DO GRUNTÓW ORNYCH	
	• Jednolita Płatność Obszarowa	87,5
	• Uzupełniająca Płatność Obszarowa	77,6
2.	PROW:	
	• Renty strukturalne	3,0
	• Wspieranie działalności rolniczej na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	42,9
	• Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	5,6
	• Zalesianie gruntów ornych	0,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Literatura:

1. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *ARiMR – trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007.
2. *Analiza możliwości wprowadzenia regionalnego systemu zarządzania funduszami strukturalnymi UE w Polsce w latach 2007-2013*, red. Grosse T.G., Ekspertyzy, Rekomendacje, Raporty z badań, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, czerwiec 2005.
3. Biczkowski M., Kluba M., *Renty strukturalne jako czynnik kształtowania struktury agrarnej na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego*, Roczniki Naukowe SERiA, t. IX z. 1.
4. Bika Z., *The territorial impact of the farmers' early retirement scheme*, Sociologia Ruralis Vol. 47, Published Online 2007.
5. Bułkowska M., Chmurzyńska K., *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, Raport nr 65, Program Wieloletni, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
6. Bułkowska M., Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006, [w:] *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, Program Wieloletni Raport Nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007
7. Bułkowska M., *Wpływ programu PROW 2004-2006 na poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 2, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
8. Chmieliński P., *Przyszłość rozwoju obszarów wiejskich a program LEADER*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 2, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
9. Chmieliński P., *Regionalne zróżnicowanie w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce a efektywność wykorzystania środków wsparcia Wspólnej Polityki Rolnej*, Studia i Monografie, z. 138, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.
10. Chmurzyńska K., *Wpływ SPO Rolnictwo na poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 3, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
11. Czubak W., *Znaczenie czynników wpływających na korzystanie z funduszy rolnych UE*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 3, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
12. *Czynniki określające zainteresowanie rolników rentami strukturalnymi*, praca zbiorowa pod red. W. Józwiaka, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, nr 515, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.
13. Czyżewski A., Hennisz-Matuszczak A., *Konkurencyjność celów w polityce rolnej w Polsce w świetle ustaw budżetowych przed i po wstąpieniu do UE*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 1, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
14. Czyżewski A., Orłowski W., Zienkowski L., *Makroekonomiczne koszty i korzyści członkostwa Polski w UE: analiza i ocena*, [w:] *Korzyści i koszty członkostwa Polski w UE, Raport z badań*, Centrum Europejskie Natolin 2003, s. 9-10.
15. Departament Analiz i Sprawozdawczości ARiMR, *Informacja realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004-2006 w okresie od 1 stycznia 2007 do 31 grudnia 2007*, Warszawa 2008.
16. Deutsche Bank Research, *New budget priorities for the Common Agricultural Policy*, EU Monitor 40, s. 10, <http://swp-berlin.org/en>, 24.07.2008 r.
17. Dzun W., Józwiak W., *Farms in Poland before and after the EU accession*, [w:] *Farms in Central and Eastern Europe – today and tomorrow*, Multi-annual Programme, IAFE-NRI, Warsaw 2008.
18. Fedyszak-Radziejowska B., *Posłuchajmy rolników* [w:] *Zmiany w systemie płatności bezpośrednich w rolnictwie po roku 2009*, Nowe Życie Gospodarcze i IERiGŻ-PIB Warszawa 2006.

19. Fernandez J., *The Common Agricultural Policy and EU enlargement. Implications for agricultural production in the Central and East European Countries*, Eastern European Economics, vol. 40, no. 3, May-June 2002.
20. Gburczyk S., *Wpływ dopłat bezpośrednich i innych instrumentów WPR na polskie rynki rolno-spożywcze*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 104.
21. Gilejko L. K., *Przegrana większość. Robotnicy i chłopci*, w: M. Jarosz (red.) *Polska, ale jaka?*, ISP PAN, Warszawa 2005.
22. Gradziuk K., *Realizacja programu SAPARD w Polsce – zróżnicowanie regionalne*, Program Wieloletni, Raport Nr 85, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
23. Gradziuk K., *Wpływ programu SAPARD na konkurencyjność przemysłu mięsnego*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 4, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
24. Grochowska R., *Celowość zachowania płatności bezpośrednich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej*, S. Gburczyk [red.], *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolno-spożywcze*, Program Wieloletni, Raport Nr 84, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
25. Halamska M., *Renty strukturalne a przemiany polskiej wsi. Uwagi socjologa*. Wieś i rolnictwo Nr 2 (131) 2006.
26. Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, *The future of rural areas in the CEE new member states*, Halle 2004, <http://www.iamo.de>, 29.07.2008 r.
27. Jałowiecka E., Majewski E., Orłowski A., Wąs A., *Identyfikacja grup największego ryzyka wystąpienia nieprawidłowości we wnioskach o opłaty obszarowe w 2004 roku*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 3, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
28. Józwiak J., Podgórski J., *Statystyka od podstaw*, PWE, Warszawa 2000, s. 348-363.
29. Kacprzak E., Rudnicki R., *Program SAPARD jako czynnik wzrostu konkurencyjności przemysłu spożywczego w Polsce*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 3, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
30. Kania J., *Wybrane efekty doradztwa rolniczego we wdrażaniu instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 1, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
31. Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., *Population and labour in family farming in Poland*, Multi-annual Programme, Report 28.1, IAFE-NRI, Warsaw 2006.
32. Klank L., *Sukcesja gospodarstw rolnych w Polsce*, IRWiR, Warszawa 2006.
33. Kokoszka K.: *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rozwój terenów wiejskich w Polsce*, Roczniki Naukowe SERIA, Tom X, z. 2, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
34. Michna W., *Sterowane i samoistne przemiany struktury agrarnej w różnych regionach kraju*, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
35. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 3 września 2004 r.
36. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 8 września 2004 r.
37. MRiRW, *Informacja dotycząca wpływu działania Renty strukturalne na poprawę struktury agrarnej gospodarstw*, Warszawa 2008, <http://bip.minrol.gov.pl/>, 07.01.2009 r.
38. Mroczek R., Szczepaniak I., Urban R., *Korzyści z integracji z Unią Europejską*, [w:] *Po czterech latach w UE*, Nowe Życie Gospodarcze Nr 10 (suplement), 25.05.2008 r.
39. Narodowy Plan Rozwoju, Warszawa 2003.
40. OECD, *Labour Force Statistics: 1986-2006. International Migration Outlook: SOPEMI*, 2008 Edition, Paris 2008.

41. Paszkowski S., *Renty strukturalne w rolnictwie. Instytucjonalne uwarunkowania transformacji gospodarstw rolnych w Polsce*, IRWiR PAN, Warszawa 2006.
42. Paszkowski S., *Rolnicze renty strukturalne jako narzędzia przekształceń agrarnych w rolnictwie polskim*, Rocznik Akademii Rolniczej w Poznaniu, Rozprawy naukowe, z. 345, Poznań 2004.
43. Paszkowski S., *Kierunki zmian zasad transferu gospodarstw rolnych w systemie rent strukturalnych PROW 2007-2013*, Roczniki Naukowe SERiA, t. 9, z. 1.
44. Piecuch J., *Wpływ integracji z UE na przemiany strukturalne w rolnictwie regionów hiszpańskich*, Roczniki Naukowe SERiA, Tom X, z. 2, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
45. Pięta P., *Renty strukturalne jako instrument zmiany struktury agrarnej w Polsce*, Oeconomia 6(4) 2007.
46. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006, <http://www.minrol.gov.pl>, 08.01.2009 r.
47. *Polska strategia w procesie kształtowania polityki Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich i rolnictwa*, red. naukowa J. Wilkin, M. Bład, D. Klepacka, IRWiR PAN, Warszawa 2006.
48. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, <http://www.minrol.gov.pl>, 08.01.2009 r.
49. Research International Pentor, *Polska wieś i rolnictwo 2007. Raport z badań*, Warszawa 2007, <http://bip.minrol.gov.pl>; 15.07.2008 r.
50. Roguska B., *Ocena skutków przystąpienia Polski do UE po trzech latach członkostwa*, Komunikat z badań, CBOS, Warszawa 2007, s. 5-21.
51. Rowiński J., *Korzyści i koszty członkostwa Polski w UE (rolnictwo)*, [w:] *Korzyści i koszty członkostwa Polski w UE. Raport z badań*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2003, s. 110.
52. Rowiński J., *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (PROW 2013)*, [w:] A. Kowalski, M. Wigier (red.), *Rozwój sektora rolno-spożywczego w Polsce na tle tendencji światowych*, Raport nr 101, PW, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
53. Rozporządzenie MRiRW z dn. 19.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawie przyznawania i wypłaty rent strukturalnych (Dz. U. Nr 153 Poz. 1769).
54. Rozporządzenie RM z dn. 19.06. 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego PROW na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 140, poz. 190).
55. Rozporządzenie RM z dnia 30.04.2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskanie rolniczych rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 114, poz. 1191).
56. Rudnicki R., *Program SAPARD jako czynnik wzrostu konkurencyjności gospodarstw rolnych w Polsce*, Roczniki Naukowe SERiA, Tom X, z. 2, Warszawa-Poznań-Lublin 2008.
57. Sikorska A., *Źródła utrzymania rodzin użytkujących gospodarstwo rolne*, Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy 523, IERiGŻ-PIB Warszawa 2006, s. 24.
58. Szumski S., *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
59. Trawiński K., Żórawińska J., *Wcześniejsze emerytury a renty strukturalne w rolnictwie*, Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia nr 4/1999.
60. Trawiński K., *Renty strukturalne w rolnictwie*, Służba Pracownicza nr 10 z 2001 roku
61. *Trzy lata po akcesji*, praca zbiorowa pod kierownictwem L. Droździela, ARiMR, Warszawa 2007.
62. Urban R., *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do UE*, Raport 1, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005, ss. 7-18, 130.
63. Wieliczko B., *Pomiar finansowego wsparcia rolnictwa w krajach OECD*, Studia i monografie, nr 142, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

64. Wieliczko B., *Przedakcesyjny program SAPARD. Dotychczasowe doświadczenia krajów kandydackich*, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, nr 480, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2002.
65. Wieliczko B., *Wykorzystanie unijnego i krajowego wsparcia finansowego dla polskiej wsi i rolnictwa w 2007 roku*, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, nr 533, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
66. Wieliczko B., *Wykorzystanie unijnego i krajowego wsparcia finansowego dla polskiej wsi i rolnictwa w 2006 roku*, KRE, nr 527, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
67. Wigier M., *Analiza przebiegu realizacji i skutków programu PROW (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich) i SPO (Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”)*, [w:] *Program wieloletni. Synteza badań 2005 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 21.
68. Wigier M., *Development strategy of The Polish agri-food economy in The EU structures*, [w:] A. Kowalski, M. Wigier (ed.) *The Polish agri-food economy after the four years of the EU membership*, Multi-Annual Programme no 67.1, IAFE-NRI, Warsaw 2008.
69. Wigier M., *Polska wieś a reforma WPR*, [w:] *Po czterech latach w UE*, Nowe Życie Gospodarcze (suplement), Nr 10, 25.05.2008
70. Woś A., *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora żywnościowego*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2005 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 38.
71. Ziółkowska J., *Mikroekonomiczna ocena efektywności finansowego wsparcia polskiego rolnictwa ze środków unijnych i krajowych w 2005 roku*, Komunikaty Raporty Ekspertyzy, nr 522, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład: 500 egz.

Druk i oprawa: QUICK-DRUK s.c.